

SVEUČILIŠTE/UNIVERZITET „VITEZ“ TRAVNIK
UDRUŽENJE POSLODAVACA FEDERACIJE BiH
PRIVREDNA / GOSPODARSKA KOMORA FEDERACIJE BiH

Zbornik radova

SA STRUČNO-NAUČNE RASPRAVE

PORESKA REFORMA U FUNKCIJI POSTICANJA PRIVREDNOG
RAZVOJA I NOVOG ZAPOŠLJAVANJA

Vitez, 7.6.2012. godine

(Conference papers)

Broj 5

Travnik, 2012.

Zbornik radova sa stručno-naučne rasprave, Vitez, 2012
(Conference papers)

Organizacioni odbor

Prof dr Nikola Grabovac, rektor Sveučilišta/ Univerziteta „Vitez“ Travnik
Ante Krajina, Vlada Federacije BiH
Avdo Rapa, Privredna/gospodarska komora Federacije BiH Sarajevo
Mladen Pandurević, Udruženje poslodavaca Federacije BiH
Mr. sc. Senad Tatarević, glavni izvršni menadžer
Sveučilišta/ Univerziteta „Vitez“ Travnik
Doc dr Ramiz Kikanović, Fakultet poslovne ekonomije
Sveučilišta/ Univerziteta „Vitez“ Travnik
Amra Kraksner, Sveučilišta/ Univerzitet „Vitez“ Travnik

Uređivački odbor

Prof dr Kadrija Hodžić
Doc dr Hasan Mahmutović
Doc.dr. Saša Vujić
Doc dr Slobodan Vujić
Doc dr Slavko Vukić
Mr. sc. Muhamed Softić
Mr. sc. Dario Jerković
Mr. sc. Ibrahim Ophodaš
Mr. sc. Lordan Iličić
Aida Abduzaimović

Glavni urednik

Prof dr Kadrija Hodžić

Izdavač:

Sveučilište/ Univerzitet „Vitez“ Travnik

Štampa

Štamparija Fojnica d.o.o.

Sadržaj

Hodžić Kadrija, MOGUĆNOSTI I IZAZOVI FINANSIJSKE KONSOLIDACIJE U BOSNI U HERCEGOVINI.....	5
Ante Krajina, Siniša Bilić, Hajrudin Hadžimehanović, SUSTAV POREZA NA DOHODAK I DOPRINOSA U FEDERACIJI BiH.....	19
Jusuf Kumalić, IZGRADNJA POREZNOG SISTEMA ZA POTICANJE STRUKTURNIH PROMJENA I PRELAZAK NA TRŽIŠNU PRIVREDU	33
Darijo Jerković, Lordan Iličić, Goran Pejaković, FISKALNI POTICAJI U FUNKCIJI PRIVLAČENJA DIREKTNIH STRANIH INVESTICIJA.....	55
Kosana Rosić-Benović, PORESKI SISTEM U BiH I REFORMA POREZA NA DOHODAK U REPUBLICI SRPSKOJ	79
Hasan Mahmutović, Aida Šabić, PRETPOSTAVKE I STRATEŠKI PRAVCI ZA REALIZACIJU POREZNE REFORME U BiH	97
Slavko Vukić, FISKALNA NEODRŽIVOST OBVEZNOG ZDRAVSTVENOG OSIGURANJA U FEDERACIJI BiH	107
Muhamed Softić, Slavko Vukić, ANALIZA PRIHODA BUDŽETA SREDNJOBOSANSKOG KANTONA ZA BUDŽETSKE 2008 - 2012. GODINU.....	131
Aida Abduzaimović, Saša Vujić, Slobodan Vujić, Mesud Ajanović, UČEŠĆE TROŠKOVA PLAĆA U UKUPNIM TROŠKOVIMA KOMPANIJE U FEDERACIJI BIH I REPUBLICI SRPSKOJ NA PRIMJERU LEASING KOMANIJE.....	143

Ibrahim Obhodaš, Saša Vujić, Slobodan Vujić UTICAJ POREZA I DOPRINOSA PLATA NA NIVO ZAPOSLENOSTI U PREDUZEĆIMA PREDSTAVLJEN KROZ MODEL.....	157
Muhamed Softić, Mirnes Saldum, ANALIZA EFEKTA DIREKTNE STRANE INVESTICIJE NA TVORNICU CEMENTA KAKANJ.....	169
Haris Kuskunović, ISTI USLOVI PRIVREĐIVANJA ZA SVE (PRIJEDLOZI ZA PORESKU REFORMU OD STRANE „KLAS“ DD).....	181
Milenko Čolak PORESKA REFORMA SA POTREBOM USKLAĐIVANJA IZRAVNIH POREZA SA NASTALIM PROMJENAMA U SUSTAVU NEIZRAVNIH POREZA (HARMONIZACIJA POREZNOG SUSTAVA).....	193
Zaključci	197

MOGUĆNOSTI I IZAZOVI FINANSIJSKE KONSOLIDACIJE U BOSNI U HERCEGOVINI

OPPORTUNITIES AND CHALLENGES IN THE FINANCIAL CONSOLIDATION IN BOSNIA HERZEGOVINA

Prof dr Kadrija Hodžić

Fakultet poslovne ekonomije, Sveučilište/Univerzitet „Vitez“ Travnik

SAŽETAK

*BiH ima sasvim sužen prostor za razvojno aktiviranje monetarne politike i politike kursa domaće valute zbog režima Valutnog odbora, pa fiskalna konsolidacija ima primat u politikama stabilizacije. Autor relativizira tezu po kojoj smanjivanje izdataka (štednja) i povećavanje poreza potiču kratkoročnu ekonomsku aktivnost, i upućuje na senzibilnije ciljanje transfernih izdataka i ozbiljnije strukturne reforme (tržište rada, penziona reforma, reforma zdravstvenog osiguranja, poslovni ambijent, itd.), pri čemu uspjeh ovih reformi temelji na promjena ekonomskog modela, i to kratkoročno/srednjoročnog etabliranja kriznog modela rasta i dugoročne paradigme razvoja. Podrazumjeva se da institucionaliziranje stvarne a ne samo koordinirajuće nadležnosti Fiskalnog vijeća Bosne i Hercegovine i razvijanje istinskog socijalnog dijaloga između aktera koje snose žrtve i koristi reformi (vlada, poduzetnici, sindikat, političke stranke, civilni sektor) može pomoći uspjehu provođenju bolnih strukturnih reformi. Na kraju, autor problematizira dilemu povećavanja PDV kao legitimnog ali ne i dominantnog faktora stabilizacije budžeta, sa isticanjem razloga protiv podizanja stope PDV. U ovakvom pristupu povećavanje stope PDV, samo po sebi neće riješiti problem budžeta, ako se paralelno ne poduzimaju i druge mjere na strani ograničavanja javnih rashoda i poticanja javnih prihoda. **Ključne riječi:** fiskalna konsolidacija, strukturne reforme, porez na dodatu vrijednost, Zakon o multilateralnim kompenzacijama.*

ABSTRACT

B&H has narrowed quite a developmentally activate monetary policy and exchange rate of the domestic currency because the currency board regime and fiscal consolidation has primacy in the policies of stabilization. Author relativizes thesis which reduced expenditures (savings) and increase taxes stimulate short-term economic activity, and suggests sensible one transfer target

expenditures and serious structural reform (labor market, pension reform, health insurance reform, business environment, etc.), with success these reforms based on the change in the economic model, and short / medium-term growth model establishing a crisis and long-term development paradigm. Understanding that institutionalize real and not just coordinating responsibilities of the Fiscal Council of Bosnia and Herzegovina and the development of genuine social dialogue between actors that bear the sacrifices and benefits of reform (government, businesses, trade unions, political parties, civil sector) can help the success of the implementation of painful structural reforms. Finally, the author discusses the dilemma of increasing VAT as legitimate but not dominant factor stabilizing the budget, with emphasis on the reasons against raising VAT rates. In this approach the increase in the VAT rate, this alone will not solve the budget problem, if it is not Parallel and take other measures to restrict public expenditure side and encouraging the public revenue.

Keywords: *fiscal consolidation, structural reforms, value added tax, the Law on multilateral compensations.*

UVOD: FISKALNA KONSOLIDACIJA KAO PRIORITET

Ocjenjivači stabilizacionih politika zemalja Zapadnog Balkana jednodušno proglašavaju fiskalnu konsolidaciju kao prioritetnu stabilizacionu politiku, što ne čudi s obzirom na alarmantne budžetske deficite i visoke vanjske dugove.¹ Po Ž. Bogetiću, vodećem ekonomisti Svjetske banke za Zapadni Balkan, ove „zemlje se nalaze pred značajnim izazovom fiskalne konsolidacije, odnosno obaranja budžetskog deficita, obaranje javnog duga, ali na način, ako je moguće, da se očuva ekonomski rast – to znači da se zaštite do neke mjere produktivne javne investicije, u uska grla, u infrastrukturu, u transport, u energetiku i td. To je teško, ali je moguće i neophodno, u kratkom roku, dok se ekonomski rast potpuno oporavavi.“

Budući da BiH ima sasvim sužen prostor za razvojno aktiviranje monetarne politike i politike kursa domaće valute zbog režima Valutnog odbora, sasvim je nedvojben primat anticiklične fiskalne politike. Međutim, ono što je sporno u ovakvim pristupima ekonomista Svjetske banke i MMF jeste temeljna činjenica, da je gotovo nemoguće postići fiskalnu stabilizaciju u kratkom, pa čak ni u srednjem roku. U postojećim prilikama socijalno-ekonomske i političke ranjivosti, te rasta duga više od 70 % kredita i snižavanje kreditnih rejtinga koje

¹ Komentar posljednje analiza Svjetske banke (Radio slobodna Evropa, www.slobodnaevropa.org.)

poskupljuju domaće investicije i dalje produbljuju problem nezaposlenosti, fiskalna konsolidacija na neoliberalnim osnovama (smanjivanje zaposlenih u javnom sektoru i sveopća restrikcija budžeta, koja ima svoje granice, povećavanje poreza, uz preskromne kapacitete rasta javnih prihoda) naprosto nema realne osnove za uspjeh u narednom periodu.

Neoliberalna fiskalna konsolidacija počiva na uvjerenjima da fiskalna konsolidacija (smanjivanje izdataka ili povećavanje poreza) potiče kratkoročnu ekonomsku aktivnost, tako što:²

- (a) podizanje kamatne stope kao posljedica fiskalne redukcije potrošnje na finansijskim tržištima vodi „ne-keynesijanskom efektu“ (ovaj efekat, sasvim suprotno govori da povećavanje poreza i smanjivanje izdataka države hlade kratkoročnu ekonomsku aktivnost i posredno djeluju na smanjenje agregatne tražnje),
- (b) očekivano smanjenje budžetskih obaveza može ubrzati ekonomski rast, i
- (c) međunarodna konkurencija posredstvom smanjenja troškova rada može potaći ekonomski rast.

Na gornjim premisama djelimično počivaju glavni srednjoročni ciljevi fiskalne politike vlasti u BiH, usmjerenih na „smanjenje javne potrošnje kao mjera za balansiranje budžetske potrošnje u vremenima krize“, što se namjerava „ostvariti nastavljajem provedbe mjera štednje započelih kroz SBA i izvršenjem neophodnih strukturalnih reformi, uz kontrolisano povećanje nivoa javnog duga“.³ Novi aranžman s MMF-om podrazumjeva se sam po sebi, pošto u kratkoročnom roku ni jedna od ovih politika ne donosi rezultate.

Na indirektan način, drugačiju perspektivu otvara Blanchard razvijanjem potrebe održavanja „ciklički prilagođenog deficita“⁴, što upućuje da sadašnje budžetske i krize vanjskog duga neće biti zadugo riješene, da će perpektivno trajati nešto duže od smirenja krize eurozone. Iako se u ovom paketu obično spominju i strukturalne reforme, perpektiva kratkoročno-srednjoročnog rješenja fiskalnog konsolidovanja leži isključivo u mogućnosti ponavljanja tranši iz sistema uspostave aranžmana s MMF-om kao izvjesne prečice u obnovi povjerenja investitora te ublažavanju potencijalnih poteškoća u (re)financiranju, i naravno, permanentne dužničke perspektive zemlje.

2 www.oliver.efr.hr/~mgrdinic/fp

3 Bosna i Hercegovina. Ekonomski i fiskalni program 2012-2014, Direkcija za ekonomsko planiranje, sarajevo, januar 2012.

4 Blanchard, Macroeconomics, Prentice Hall, 5th edition, 2009 (copyright MATE, Zagreb, 2011.).

U narednom izlaganju biće argumentirane senzibiliziranosti zemlje prema fiskalnoj konsolidaciji

1. BOSANSKOHERCEGOVAČKA SENZIBILIZIRANOST NA FISKALNU POLITIKU

Dozvolite da, kao izvjesni iskaz uvodnog izlaganja, strukturiram ovo izlaganje kao s jedne strane, specifičnom i selektivnom uklonu percepcije ukupnog problema fiskalne konsolidacije i poreske reforme, a s druge strane, da se udubim u samo od nekih žarišta fiskalne konsolidacije. Zato predlazem da u takvom selektivnom prvo, pokušamo kritički odrediti ono u čemu se slažemo, zatim ono što vlade zbog sistemskih ograničenja ne mogu da urade, te ono za što su vlade odgovorne i ono ćemo danas, prema stavovima onih koji će diskutirati, ali i drugih relevantnim kritičkih i pozitivnih mišljenjima iskazanih na drugim mjestima, u javnom diskursu ponuditi javnosti i dakako, vladama. Mislim da se slažemo u sljedećem:

- 1) Globalna recesija je samo produbila strukturalnu krizu u BiH i dovela je do usijanja. Drugačije rečeno, BiH je permanentno u krizi provođenja strukturalnih reformi a finansijski sektor je van stabilnih tokova.
- 2) BiH je u stanju opće makroekonomske neravnoteže, iskazano kroz alarmantnost: (a) budžetska neravnoteže, (b) dugoročna neravnoteža bilansa plaćanja (c) neodrživog ekonomskog rasta, (d) umanjena konkurentnost, (e) dugoročno visoke nezaposlenosti, što neke ekonomiste vodi zaključku da je zemlja pred bankrotom.
- 3) BiH spada u srednje zadužene zemlje, ali, naročito s očekujućim aranžmanom sa IMF-om klizi u prezaduženost koju je jedan ekonomist uporedio kao „srljanje u fenomen argentinskog tanga“ (u ovom trenutku, vanjski dug BiH je 6,4 milijarde KM, dok unutrašnji dug čini 3,2 milijarde KM, što ukupno čini 9,6 milijardi KM ili cca 40 % GDP-a),
- 4) U Stanju smo duboke depresije a ne recesije (recesija predugo traje), jer ćemo se dugo suočavati s izazovima niskog rasta i dugog izlaska iz krize,
- 5) Produbljuje se već izražena izrazita nelikvidnost privrede (ukupna dug preduzeća u Federaciji BiH je cca 600 mil. KM),
- 6) Država nema realne izlazne strategije za ublažavanje krize. Latentna politička kriza, prije svega usljed nedostatka zajedničke političke vizije zemlje - produbljuje i/ili čak stvara neke od predhodnih žarišta

- 7) Otopljen je socijalni kapital društva koji odražava povjerenje u društvu, nedostaje socijalni dijalog i društvo je korak do potpunog razvaljivanje socijalne kohezije koja se uzima posljednjim utočištem odbrane održivosti društva uopće.

Uz nepovoljno inostrano okruženje koje se dalje pogoršava zbog dodatnog fiskalnog stezanja euro zone, Vlade na nivoima entiteta, kao i na nivou BiH, objektivno imaju izvjesne „sistemske nedostatke dejtonskog, administrativno-političkog konstituensa“, koje objektivno priječe njen razvoj, i to:

- a) Daytonska razdjeljenost jedinstvenog ekonomskog prostora,
- b) Odsustvo monetarnog poticaja ekonomskog rastu (Centralna banka u režimu Valutnog odbora),
- c) Konfederalni režim fiskalne politike – razlike javnih prihoda na razinama entiteta,
- d) Nekoordiniranost monetarne i fiskalne politike na državnom nivou, usljed čega izostaje moguća regulacija efektivne agregatne tražnje, poticanje privatnog sektora i druge olakšice za investiranje kapitala,
- e) Zadržavanje apreciranog tečaja konvertibilne marke (izuzev prema hrvatskoj kuni, švicarskom franku i američkom dolaru), koji bi mogao dalje produbljivati vanjskotrgovinski deficit, čemu doprinosi i liberalniji režim razmjene s EU nakon potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, te nedovoljna iskorištenost mogućnosti koje pruža CEFTA, naročito poslije izlaska Hrvatske iz CEFTA i njenog priključenja EU.

Ne sporeći doprinos makroekonomske stabilnosti zemlje, predugo zadržavanje fiksnog tečaja u režimu Valutnog odbora donosi slijedeće posljedice:

- potiče realnu aprecijaciju KM koja, dakle, uzrokuje smanjenje neto izvoza, smanjenje potražnje za domaćim proizvodima i domaćeg proizvoda, i poticanje nezaposlenosti (postoje snažne kritičke opaske da je unutrašnja makroekonomska nestabilnost skupo plaćena alarmantnom nezaposlenošću),
- ovakav tečaj u kratkom roku podrazumijeva odsustvo dva bitna makroekonomska instrumenta, koji stoje na raspolaganju zemljama s fluktuirajućim tečajem koji upotrebljavaju realnu deprecijaciju kako bi smanjili vanjskotrgovinski deficit i ublažili utjecaj recesije – korištenje

monetarne politike kako bi smanjila kamatnu stopu i povećala tečaj (odnosno postigla deprecijaciju).

U velike socijalno-ekonomske grijehove vlada na pomenutim nivoima, u svih predhodnih dvadeset godina, nedvojbeno spadaju bar dva temeljna propusta:⁵

- (1) Kašnjenje i ne provođenje strukturalnih reformi (što, između ostalog, drži porezi i doprinosi na plaće na preračunatoj stopi od cca 69% i koja spada među najvećim u Evropi.
- (2) Neselektivno uvlačenje osoba u socijalna prava.

Neuspjesi u strukturalnim mjerama - sve više u fokusu finansijskih tržišta - u situaciji kada potencijalnim rastom još dugo ne možemo servisirati postojeći dug, već dulje vremena su uteg na postojeći (najniži) investicijski rejting, pa djelovati valja brzo

Ukupni postratni fiskalni sektor permanentno je van poželjnih stabilizacionih tokova, pa su javni budžeti postali neodrživi i prije dolaska krize, naročito sa setom zakona o transfornim izdacima od 2006-2007. godine, kojima se na račun poreskih obveznika kupovala politička podrška populacije finansirane budžetskim transferima. To je uslovalo da BiH u ovom vremenu troši 4 % svog GDP-a na novčane naknade kroz programe socijalne zaštite, „ali ta potrošnja nije posebno djelotvorna pri smanjivanju siromaštva... samo 17 % onih koji su u stanju potrebe su obuhvaćeni ovim programima“, „dok je preciznost usmjeravanja prilično slaba, pri čemu veći dio ide onima u bogatijim petinama.“⁶

Odveć je jasno da budžetska neravnoteža nije samo recesijom uvezena i ciklična. Ona je prvenstveno strukturalna i politička, a ovo potonje obilježje se znatno razlikuje od budžetskih deficita zemalja u regiji. U objašnjavanju deficitarnog budžetskog trošenja u Bosni i Hercegovini valja uključiti način na koji su se predhodne vladajuće politike održavale na vlasti: s jedne strane, manipulacijom sa najosjetljivijim socijalnim i boračkim kategorijama,

5 Izuzimamo etičke i političke grijehove koji se odnose, prije svega, na: (1) korupciju i (2) političku pat poziciju etnonacionalnih elita iz koje prozilaze nerealna očekivanja od „činjenja“ međunarodne zajednice, pri čemu se evropska perpektiva BiH više pokazuje kao volja i politička procjena evropskih zvaničnika, a manje kao zasluga aktuelne političke vlasti.

6 Dokument Svjetske banke, 18. XII 2009.

podilaženjem glasačima i kupovinom glasova parama novčanih obveznika, a s druge, što je nastavljeno i do sada, permentnim odsustvom ozbiljnijih strukturalnih reformi, uključujući i odsustva reformi administrativnog sektora. Ako se socioekonomska slika kompletira s stagnatnim i niskim rastom i prilivima kapitala u posljednje tri godine, te tendencijaom produbljivanje vanjskotrgovinskog deficita s početka ove godine dalje kompliciraju stanje platnog deficita i može da uzdrma razinu deviznih rezervi zemlji.

Ono što bilježimo kao povoljnu okolnost jeste da je razina javne duga BiH najmanje u odnosu na zemlje u regiji i da BiH spada u grupu srednje zaduženih zemalja, ali je primjetan njegov trend rasta, naročito kada se priđe dobijanju četvrte tranše iz stand by aranžmana sa MMF-om.

Vlada je odgovorna za:

- 1) Odsustvo izlaznih strategija iz kriza, buduća da su evidentni:
 - (a) Manjkavost i odsutvo ekonomskih politika,
 - (b) Manjkavost antikriznih programa

Glavne lekcije izvučena iz globalne recesije o ulozi države u procesima finansijskog posredovanja i održavanja finansijske stabilnosti, i preispitivanju uloge javnog i privatnog sektora u oblikovanju sistema regulacije ne samo da nije tretirano u antikriznim programima u BiH, već se i sama „država“ u pristupu političkih elita nastoji delegitimirati svojih klasičnih ekonomskih funkcija.

- 2) Prekomjernu i nekontrolisanu budžetsku potrošnja u predhodnim periodima.

U isto vrijeme bilježimo i pozitivni pomake:

- (a) smanjeni tekući transferi,
- (b) smanjeni izdaci za materijale i usluge,
- (c) povećani su kapitalni transferi
- (d) povećane otplate dugova

Evidentni su procesi simbiličkog i tek započetog poboljšavanja transfernih ciljanja, pri čemu se kao slabosti transfernih plaćanja ističu slijedei problemi:

Nije uspostavljena baza podataka korisnika transfera

- a) Neprecizno i pogrešno ciljanje transfernih tokova, problem zakonitosti, transparentnosti i pravovremenosti izbora korisnika transfera
- b) Ne izvršavanje procjene učinaka transfernih sredstva, nisu donešeni programi utroška sredstava sa kriterijumima raspodjele u dijelu slučajeva
- c) Nedovoljni nadzor nad namjenskm utroškom sredstva tekućih sredstva. Slabe i nedostatne kontrole kojima bi se spriječile pojave da isti korisnik dva ili više transfera odobrenih u iste ili slične namjene
- d) Problemi pri izvještavanju, a povremeno i izostanak izvještaja o izvršenoj kontroli namjenskog utroška doznačenih budžetskih sredstava krajnjim korisnicima.
- e) Nije utvrđena jasna praksa grantiranja koja se odnosi na oblast u kojoj se vrši transfer sredstava.
- f) Drugi, npr, manjkavosti zaključenih ugovora sa krajnjim korisnicima transfera, nema završnih izvještaja sa pregledom ispunjenja općih i posebnih ciljeva i učinaka kod krajnjih korisnika

MOGUĆI IZLAZ

Pri ovakvim ograničenjenima i otvorenim problemima, Vladi preostaje:

- 1) Anticiklična fiskalna politika
- 2) Privatizacija
- 3) Strukturne reforme (mjere i politike, od reforme tržišta rada, giljotinje propisa, penzione reforme, koje će omogućiti lakoću poslovanja, priliv stranih i ohrabrivanje domaćih investitora, uključujući povećavanje konkurentnosti domaćih kompanija)
- 4) Socijalni dijalog
- 5) Identifikacija žrtvi i koristi
- 6) Promjena ekonomskog modela i to kratkoročno/srednjoročnog kriznog modela rasta i dugoročne paradigme
- 7) Institucionaliziranje stvarne a ne samo koordinirajuće nadležnosti Fiskalnog vijeća Bosne i Hercegovine.

Prvo ćemo se usredsrediti na anticikličnu politiku sa problematikom PDV-a. Ublažavanje cikličnih kretanja podrazumjeva djelovanje na kratkoročnom, s jedne i srednjoročnom roku, s druge strane. U principu, radi se komplementarnoj strategiji provođenja anticiklične (kratkoročne) politike, sa kratkoročnim/srednjoročnim politikama poboljšavanja poslovne okoline, te u dugom roku otvaranja novog pristupa bosanskohercegovačkoj cjelovitosti sa promjenjenim teorijsko-ideološkom paradigmom i konceptom integrisanja ekonomskog i socijalnog razvoja u srednjoročnom i dugom roku. U principu anticiklična politika se svodi na: (1) redukciju javne potrošnje i (2) povećavanje javnih prihoda. Radi se komplementarnoj strategiji provođenja anticiklične (kratkoročne) politike, sa kratkoročnim/srednjoročnim strukturalnim reformama poboljšavanja poslovne okoline i politikama poticanja konkurentnosti domaćih kompanija.

Redukcija javne potrošnje BiH u kratkom roku podrazumjeva provođenje slijedećih mjera:

- 1) Zaustavljanje i smanjivanje rasta javnih prihoda (vraćanje rasta javnih rashoda sa 50 % u 2009. na nivo od 2006. godine, tj. nivo od 40 % GDP);
- 2) Racionalizacija transfera privatnim licima

- 3) Poboljšavanje ciljanja socijalno najugroženijih kategorija.
- 4) Smanjivanje i/ili kontrola udjela plata
- 5) Ograničavanje menadžerskih plaća;
- 6) Smanjenje budžetskih materijalnih troškova

Dosljedna primjena zakonskih propisa u dijelu stvaranja preduslova za finansiranje tekućih transfera-subvencija, uključujući dopune i izmjerne zakonskih propisa zbog nemogućnosti realizacije odnosno kašnjenja u provedbi ovih zakona

- a) Uspostaviti transparentnost konzistentnu kontrolu korištenja sredstava od strane krajnjih korisnika,
- b) Uspostaviti bazu podataka korisnika transfera
- c) Redovan nadzor i izvještavanje o utrošku transfera (korisnik sredstava-nadležno ministarstvo –Vlada FBiH – Parlament FBiH
- d) Vršiti procjenu učinaka po osnovu realiziranih sredstava

Redukciju javne potrošnje treba da prati socijalni dijalog između svih relevantnih faktora (sindikata, poslodavaca, vlade, političkih stranaka, nevladinih organizacija), koji može pripomoći učvršćivanju socijalne kohezije društva.

Poticaj rastu: (povećavanje javnih prihoda – poslovna okolina, privatizacija, porezi) posmatramo u svjetlu činjenica:

- a) BiH je izložena konkurenciji uvoznih poljoprivrednih proizvoda, koji obično koriste subvencije (subvencijame postaju prikladne mjere kojim države EU pomažu svojim kompanijama u recesiji) u svojim zemljama (primjer mlijeka i mesnih prerađevina).
- b) Takođe, nizak nivo nacionalne štednje kojom bi se mogle finansirati investicije je ugrožen s jedne strane, dosadašnjom procikličnom i ekspanzivnom fiskalnom politikom i, kako smo predhodno vidjeli, destimulativnim poslovnim ambijentom, a s druge kamatna stopa na kredite raste, što ulagačima i SME otežava pristup kreditima.

Povećavanje PDV jeste legitimni ali ne i dominantni faktor stabilizacije budžeta. Dakle, povećavanje stope PDV, samo po sebi neće riješiti problem budžeta, ako se paralelno ne poduzimaju i druge mjere na strani

oograničavanja javnih rashoda i poticanja javnih prihoda. Podizanje PDV može se pravdati jedino argumentima javnosti već plasiranog dokumenta Poreska reforma, kojom bi se ukinuo zdravstveni doprinos iz radnog odnosa (time povećala konkurentnost preduzeća), zdravstveni fond bi se punio iz PDV-a, odnosno iz poreza na potrošnju, to znači da bi svi potrošači/građani učestvovali u formiranju zdravstvenog fonda i imali pravo da paricipiraju u zdravstvenim uslugama, što bi bilo znatno iznad broja koji sada koristi pravo zdravstvenog osiguranja. U tom prijedlogu postoji scenarije PDV- sa 23 i sa 25 %. Po mišljenju manjeg broja domaćih ekonomista ova računica nije potpuna: jer primjer TK, govori da bi stopu PDV, ako bi zdravstvo finasirali iz PDV, stopu PD trebalo popeti na 28 %, što je onda za BH prilike previsoka stopa.

U fiskalnoj teoriji postoji nekoliko argumenata protiv povećavanja PDV. Spram BH prilika potenciraću samo četiri:

- (1) U BH prilikama, povećavanje PDV nužno će dovesti do povećavanja cijena. U uslovima slobodnog formiranja cijena na BH tržištu, i slabe ili nikakve regulatorne uloge države, lako je pretpostaviti da će doći do povećanja cijena čak i iznad onog povećanja koji bi se pravdao povećanjem stope poreza. Usto, treba računati i na to da pri promjeni poreznih stopa dolazi i do povećavanja troškova samog obračuna novih preza. P o v e ć a v a n j e C lako može dovesti do daljeg slabljenja socijalne kohezije u društvu i gubljenja povjerenja u socijalne i političke vrije
- (2) Veliko povećavanje PDV će jako negativno uticati na dalje povećavanje nelikvidnosti u zemlji, koja je već hronični problem u BiH, i što prijeti općoj ukoćenosti
- (3) Povećanje stope poreza na dodatnu vrijednost (PDV) ne mora da doprinese i većim prihodima od tog poreza, jer će povećanje PDV usloviti pad kupovne moći stanovništva i smanjenje potražnje
- (4) Povećavanje PDV u uslovima pada ekonomskih aktivnosti djeluje prociklično, a fiskalna politika bi trebala da djeluje anticiklično. Povećavanje poreza u vrijeme recesije smanjuje potrošnju, što dalje ugrožava stopu ekonomskog rasta i zaposlenost. Elemenatarna teorija javnih finansija nas uči da u uslovima krize treba činiti sasvim suprotnu stvar – snizavanje poreza kako bi se povećali raspoloživi dohodak i potrošnju jer oni djeluju multiplikatorski i na povećavanje javnih prihoda. Dakle, iako se radi o najznačajnijem porezu, PDV nikako sam po sebi ne može biti jedini faktor stabilizacije budžeta, pa bi čitavu priču o stabilnosti budžeta trebalo proširiti na ukupni tretman javnih rashoda i javnih prihoda u zemlji,

uključujući i prijeko nužno očuvanje socijalnog kapitala – tj. povjerenja u zemlji. Sem toga, nedavno devalviranje valuta u nekim zemljama u okruženju nosi opasnost smanjenju relativne konkurentnosti domaćih kompanija, ali bi se utjecaj ovih devalvacija mogao ublažiti smanjenjem relativno visokih stopa doprinosa čime bi se bar utjecalo na konkurentnost radne snage. Problem koji ostaje skriven iza priča o izazovima niskog rasta i gubljenja interesa i stranih a naročito domaćih investitora za ulaganja u BiH, i koji produkuje opću privrednu ukočenost u zemlji, jeste problem hronične nelikvidnosti, koja se ispoljava u nedostatku novca ili dugovanjima „svih prema svima.“ Razmjere nelikvidnosti bukvalno prijete da ukoće poslovanje u zemlji, odnosno potpunom zastoju javno registriranog poslovanja, što direktno ugrožava kako javne prohode, tako i ekonomski rast i prilike za rast zaposlenosti. U zemlji je blokiranih više od 50.000 računa, pri čemu dugovanja usljed nelikvidnosti premašuju 20 milijardi KM, što odgovara iznosu od cca 80 % ostvarenog GDP-a u zemlji!

Uzroci nelikvidnosti su višestruki: (1) domaća privreda je izrazito nekonkurentna, u odnosu na regionalne razine naša preduzeća, u prosjeku, imaju znatno nižu produktivnost i rentabilnost poslovanja, (2) pretjerani uvoz, apsorbovanje prevelikih količina inozemnih roba usljed čega novac odlazi iz BiH, pa se BiH, što je apsurdno za siromašnu zemlju, pojavljuje kao svojevrсни izvoznik novca, (3) nedovoljna kapacitiranost sudova za vođenje privrednih sporova, naročito u Federaciji BiH, te (4) samo ponašanje države prema privredi, budući da se lanac dugovanja uvijek završi na nekoj budžetskoj instituciji.

Kao posljedice ovakvog stanja pojavljuju se: (1) podsticanje visokih razmjera sive ekonomije, budući da su privrednici primorani da prihvataju aranžmane svakakvih kompenzacija, koje su obično skrivene od svjetla poreza i statistike, (2) povećavanja tražnje za kreditima, odnosno pokušaj da se problem likvidnosti riješi kreditnom zaduženjima, koji se dobijaju opet za privredu pod nepovoljnim okolnostima što dodatno povećava problem likvidnosti, (3) dovođenje u pitanje pridržavanja zakonskih odredbi o poslovanju jer ukoliko bi se dosljedno poštovali zakonski rokovi naplate ili propisi o stečaju veliki broj firmi, koji sada radi, bi otišao pod stečaj, (4) otvaranje stečaja za veliki broj firmi koje ne uspiju svoja potraživanja naplatiti ili kompenzirati, što dalje produbljuju ionako alarmantnu nezaposlenost koja je dostigla stopu od 46 % registrovano nezaposlenih odnosno dosada najveći zabilježeni broj nezaposlenih od 543.000. Procjenjujem da je u posljednje dvije godine u stečaj otišlo blizu 1.000 formi.

Otuda je nužno donošenje Zakona o (privremenim) multilateralnim kompenzacijama, sa obaveznim prijavljivanjem svih dugovima (svih faktura koje nisu naplaćene o roku) i višestrukim fleksibilnim kompenzacija koje značajno podižu likvidnost. Ono što Vlada Federacije BiH na ovom planu pripremila je "Nacrt zakona o finansijskoj konsolidaciji privrednih društava", što problematizira izmirenje dugovanja za isporučenu vodu, struju i druge komunalne usluge u društvima sa 100 postotnim udjelom državnog kapitala i onim sa većinskim udjelom državnog kapitala nad kojim je predviđena je mogućnost njihovog reprogramiranja radi izmirenja pod povoljnim uvjetima, uključujući odgodu plaćanja i plaćanja na rate, kao i mogućnost umanjenja dugovanja ukoliko se plaćanje izvrši u određenom roku i to jednokratnom uplatom. Financijska konsolidacija kod ovih dugovanja odnosi se samo na glavni dug, dok se kamate otpisuju. Dugovanja prema dobavljačima za isporučene robe i usluge i prema zaposlenicima, moći će se izmiriti iz gotovinskih novčanih sredstava ostvarenih prodajom dijelova društva, odnosno prodajom sredstava koja nisu uvjet obavljanja njihove osnovne djelatnosti u postupku male privatizacije ili ostvarenih prodajom imovine koja se koristila za osnovnu proizvodnu djelatnost društva, ali koja nije bila u funkciji najmanje 36 mjeseci ili je njeno korištenje, zbog tehničko-tehnološke zastarjelosti nerentabilno za proizvodnu djelatnost gospodarskog društva.

U slučaju Zakona o (privremenim) multilateralnim kompenzacijama pojavile bi se sljedeće konsideracije:

- a) obaveza prijavljivanja svih dugovima (svih faktura koje nisu naplaćene o roku)
- b) višestruke kompenzacije su fleksibilne
 - značajno podižu likvidnost (primjer Slovenije)
 - provode se bez angažiranja sudionika, omogućava lakši pristup kreditima i pod iznje konkurentnosti.
- c) izazovi
 - osim prebijanja dugova ne donose svježi novac
 - mogućnost malverzacija
 - gdje je institucionalno mjesto gdje se vrše prebijanja (nova agencija ili u postojećim banka?)

Problem koji ostaje skriven iza priča o izazovima niskog rasta i gubljenja interesa i stranih a naročito domaćih investitora za ulaganja u BiH, i koji produkuje opću privrednu ukočenost u zemlji, jeste problem hronične nelikvidnosti, koja se ispoljava u nedostatku novca ili dugovanjima „svih prema svima.“ Razmjere nelikvidnosti bukvalno prijete da ukoće poslovanje u zemlji, odnosno potpunom zastoju javno registriranog poslovanja, što direktno ugrožava kako javne prohode, tako i ekonomski rast i prilike za rast zaposlenosti. U zemlji je blokiranih više od 50.000 računa, pri čemu dugovanja usljed nelikvidnosti premašuju 20 milijardi KM, što odgovara iznosu od cca 80 % ostvarenog GDP-a u zemlji!

Uzroci nelikvidnosti su višestruki: (1) domaća privreda je izrazito nekonkurentna, u odnosu na regionalne razine naša preduzeća, u prosjeku, imaju znatno nižu produktivnost i rentabilnost poslovanja, (2) pretjerani uvoz, apsorbovanje prevelikih količina inozemnih roba usljed čega novac odlazi iz BiH, pa se BiH, što je apsurdno za siromašnu zemlju, pojavljuje kao svojevrsni izvoznik novca, (3) nedovoljna kapacitiranost sudova za vođenje privrednih sporova, naročito u Federaciji BiH, te (4) samo ponašanje države prema privredi, budući da se lanac dugovanja uvijek završi na nekoj budžetskoj instituciji.

Kao posljedice ovakvog stanja pojavljuju se: (1) podsticanje visokih razmjera sive ekonomije, budući da su privrednici primorani da prihvataju aranžmane svakakvih kompenzacija, koje su obično skrivene od svjetla poreza i statistike, (2) povećavanja tražnje za kreditima, odnosno pokušaj da se problem likvidnosti riješi kreditnom zaduženjima, koji se dobijaju opet za privredu pod nepovoljnim okolnostima što dodatno povećava problem likvidnosti, (3) dovođenje u pitanje pridržavanja zakonskih odredbi o poslovanju jer ukoliko bi se dosljedno poštovali zakonski rokovi naplate ili propisi o stečaju veliki broj firmi, koji sada radi, bi otišao pod stečaj, (4) otvaranje stečaja za veliki broj firmi koje ne uspiju svoja potraživanja naplatiti ili kompenzirati, što dalje produbljuju ionako alarmantnu nezaposlenost koja je dostigla stopu od 46 % registrovano nezaposlenih odnosno dosada najveći zabilježeni broj nezapolsenih od 543.000 (mart 2012). Procjenjujem da je u posljednje dvije godine u stečaj otišlo blizu 1.000 formi. Otuda je nužno donošenje Zakona o (privremenim) multilateralnim kompenzacijama, sa obaveznim prijavljivanjem svih dugovima (svih faktura koje nisu naplaćene o roku) i višestrukim fleksibilnim kompenzacija koje značajno podižu likvidnost

LITERATURASUSTAV POREZA NA DOHODAK I DOPRINOSA U FEDERACIJI BiH

SYSTEM OF TAXES ON INCOME AND CONTRIBUTIONS IN FEDERATION BiH

Ante Krajina,

Federalno ministarstvo financija, Sarajevo, BiH, ante.krajina@fmf.gov.ba

Siniša Bilić,

Federalno ministarstvo financija, Sarajevo, BiH, sinisa.bilic@fmf.gov.ba

Hajrudin Hadžimehanović,

Federalno ministarstvo financija, Sarajevo, BiH,

hajrudin.hadzimehanovic@fmf.gov.ba

SAŽETAK

Autori razmatraju sustav poreza na dohodak i doprinosa u Federaciji BiH u ozračju novog Zakona o doprinosima, po kojem se koncept oporezivanja plaće i drugih oporezivih primanja zahtjeva od poslodavaca da kroz obračunske liste iskazuje za svakog uposlenika zasebno iznos bruto plaće, pojedinačne iznose obveznih doprinosa iz plaće, iznos plaće po odbitku doprinosa, iznos osobnog odbitka za koji se može umanjiti porezna osnovica, iznos poreza i iznos plaće koji se po odbitku doprinosa iz plaće i poreza na plaću isplaćuje uposleniku. Donošenjem novog Zakona o doprinosima treba skrbiti o svim osiguranicima bez obzira na njihov status. Do sada su zakonskim odredbama bili obuhvaćeni samo osiguranici iz osnova radnog odnosa, dok su se odredbe zakona prema ostalim osiguranicima, vezane uz obveze doprinosa, stopa i njihovih osnovica, različito propisivale od županije do županije. Prioritet je navedenu materiju cjelovito urediti jednim zakonom iz razloga što je uspostavljen jedinstven registar osiguranika u Poreznoj upravi. Na ovaj način će se nadzor nad kontrolom obračuna i naplate doprinosa olakšati i učiniti kvalitetnijim, što će za posljedicu imati i povećanje prihoda naplate doprinosa. Pretpostavka je da će se propisati obveza dostavljanja izvješća o obračunanim doprinosima najkasnije do kraja mjeseca za prethodni mjesec i u slučaju da plaća i doprinosi nisu isplaćeni. Na taj način ne samo da će Porezna uprava imati kvalitetniji nadzor, nego će i smanjiti troškove praćenja i osigurati provođenje zakonskih odredbi

sankcioniranja počinitelja prekršaja koje će obveznike uplate doprinosa navesti na promišljanje isplati li se izbjegavati plaćati obveze, sa mogućim posljedicama plaćanja izuzetno visokih kazni propisanih zakonom.

Ključne riječi: porez na dohodak, osnovica poreza na dohodak, socijalni doprinosi, Federacija BiH.

ABSTRACT

The authors consider the income tax system and the contributions to the Federation in the spirit of the new contributions, according to which the concept of taxing wages and other taxable income requires employers to the list of recognized accounting for each employee individually gross salary, the individual amount of mandatory contributions from salaries , the amount of payroll withholding contributions, the amount of the personal allowance for that can reduce the tax base, the amount of taxes and the amount of wages that are withholding contributions from wage and salary tax paid by the employee. The adoption of the new Law on Contributions should take care of all policyholders, regardless of their status. Until now, the legal provisions were included only insured the basis of employment, while the provisions of the law to the other policyholders related to the amount of contributions, and their rate base, prescribed differently from county to county. Priority is specified matter comprehensively regulated by a law because it establishes a single register of insured persons in the tax administration. In this way they will be monitoring over the assessment and collection of contributions and facilitate the best quality available, which will result in a revenue increase of contribution payments. The assumption is that they will be made subject to receipt of a report of deductions by the end of the month for the previous month, even if the salary and contributions are not paid. So not only will the tax authorities to have better control, but will also reduce the cost of monitoring and ensuring the implementation of legal provisions sanctioning offenders to taxpayers contributions lead to the consideration of whether it pays off to avoid paying duties, with possible consequences of paying very high penalties prescribed law.

Keywords: income tax, the tax base of income tax, social security contributions, the Federation of Bosnia and Herzegovina.

UVOD

Obračun poreza i doprinosa na plaću sastavni su dio sustava opterećenja plaća, a ostvareni prihodi po osnovi poreza i doprinosa smatraju se izravnim porezom, odnosno javnim prihodom. Izgrađen sustav oporezivanja plaća na temelju kojeg se oporezivanje vrši jedinstveno i istovremeno s obračunom i plaćanjem doprinosa utjecao je na usklađivanje Zakona o doprinosima s odredbama Zakona o porezu na dohodak, a sve u cilju istovremenosti primjene Zakona o porezu na dohodak i Zakona o doprinosima. Zakonom o porezu na dohodak⁷ uvodi se oporezivanje prihoda koje uposlenik ostvaruje u vidu plaće i drugih primanja na temelju svog rada koji se prema ovom Zakonu smatra oporezivim prihodom po osnovi nesamostalne djelatnosti. Obvezni doprinosi iz plaće smatraju se rashodima koji se kod utvrđivanja dohotka od nesamostalne djelatnosti⁸ mogu odbiti od ukupno ostvarenih prihoda, što znači da se radi pravilne primjene Zakona moralo pristupiti izmjenama i dopunama Zakona o doprinosima⁹.

Novi koncept oporezivanja plaće i drugih oporezivih primanja zahtjeva od poslodavaca da kroz obračunske liste iskazuju za svakog uposlenika zasebno iznos bruto plaće, pojedinačne iznose obveznih doprinosa iz plaće, iznos plaće po odbitku doprinosa, iznos osobnog odbitka za koji se može umanjiti porezna osnovica, iznos poreza i iznos plaće koji se po odbitku doprinosa iz plaće i poreza na plaću isplaćuje uposleniku.

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o doprinosima¹⁰ je:

- proširen broj obveznika plaćanja doprinosa i na taj način proširena osnovica za obračun doprinosa uvođenjem novih kategorija obveznika, odnosno drugih vrsta samostalnih djelatnosti i nesamostalnog rada,
- utvrđene olakšice prilikom obračuna i plaćanja doprinosa i za uposlenike u rudnicima uglja,
- propisana obveza obračuna i uplate doprinosa za poduzetnike,
- izvršeno smanjenje stope doprinosa,
- uvedena nova stopa za obračun doprinosa na primitke u kategoriji obveznika po osnovi drugih vrsta samostalne djelatnosti ili povremenog nesamostalnog rada,

7 Zakon o porezu na dohodak, Službene novine Federacije BiH, br. 10/08

8 Zakon o porezu na dohodak, Službene novine Federacije BiH, br. 10/08, čl. 11.

9 Zakon o doprinosima, Službene novine Federacije BiH, br. 35/98, 54/00, 16/00, 1/02, 17/06 i 14/08

10 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o doprinosima, Službene novine Federacije BiH, br. 14/08

- propisana obveza poslodavca da uposleniku uruči jedan primjerak obračuna plaće,
- umjesto dosadašnje jedne, propisano nekoliko vrsta specifikacija,
- propisani rokovi plaćanja doprinosa.

Pravilna primjena ovako izvršenih izmjena Zakona o doprinosima zahtijevala je donošenje posebnog provedbenog akta kojim su bliže utvrđeni načini obračuna i način plaćanja doprinosa, usmjeravanje doprinosa prilikom uplate, rokovi za uplatu doprinosa, obrasci koji se podnose Poreznoj upravi te druge neophodne radnje u cilju pravilne primjene zakonskih propisa iz oblasti doprinosa.

1. POREZ NA DOHODAK

Zakonom o porezu na dohodak, koji je stupio na snagu 01.01.2009. godine, definirani su obveznik poreza na dohodak, fizičke osobe koje ne podliježu oporezivanju, predmet oporezivanja, prihodi koji se ne smatraju dohotkom, prihodi na koje se ne plaća porez na dohodak, osnovica poreza na dohodak, porezni period, stopa poreza na dohodak, načini obračunavanja i plaćanja poreza na dohodak. Zakonom o porezu na dohodak oporezuje se dohodak od nesamostalne djelatnosti, samostalne djelatnosti, imovine i imovinskih prava, ulaganja kapitala te učešća u nagradnim igrama i igrama na sreću. Predmet oporezivanja je dohodak koji porezni obveznik ostvari tijekom poreznog perioda iz svih izvora prihoda koji potiču od obavljanja nesamostalne djelatnosti, samostalne djelatnosti, imovine i imovinskih prava, od ulaganja kapitala, ili po osnovi dobitaka ostvarenih učešćem u nagradnim igrama i igrama na sreću, koji se u smislu odredbi Zakona smatra oporezivim. Dohodak čini ukupan prihod koji porezni obveznik ostvari u poreznom periodu, umanjen za rashode koji su bili nužni za ostvarivanje prihoda.

Zakonom o porezu na dohodak definirani su i prihodi koji se ne smatraju dohotkom i to¹¹:

- prihodi po osnovi učešća u raspodjeli dobiti gospodarskih društava,
- mirovine rezidenata, stečene u inozemstvu ili u Bosni i Hercegovini,
- pomoći i druga primanja ratnih vojnih invalida i civilnih žrtava rata, osim plaća,

¹¹ Zakon o porezu na dohodak, Službene novine Federacije BiH, br. 10/08, čl. 5.

- socijalne pomoći, primanja, odnosno donacije koje fizičke osobe ostvaruju po osnovi darivanja pravnih i fizičkih osoba za zdravstvene potrebe, koje nisu plaćene osnovnim, dopunskim ili privatnim zdravstvenim osiguranjem,
- dječji dodatak i novčana sredstva za opremu novorođenčeta,
- nasljedstva i darovi na koje se porez plaća prema drugim federalnim i županijskim propisima,
- prihodi od prodaje imovine koja je korištena u osobne svrhe,
- naknada štete u slučaju elementarnih nepogoda,
- osiguranje i druge naknade štete nastale na imovini u iznosu koji je rabljen za zamjenu ili popravak oštećene imovine,
- osvojene nagrade za pokazano znanje u kvizovima i drugim sličnim natjecanjima,
- prihodi uposlenika na osnovi naknada, pomoći i/ili nagrada isplaćeni od poslodavaca za jedan porezni period najviše do iznosa utvrđenog Pravilnikom o primjeni Zakona o porezu na dohodak,
- nagrade za izuzetna dostignuća u oblasti obrazovanja, kulture i znanosti koje dodjeljuju organi vlasti povodom obilježavanja značajnih datuma.

Zakonom su definirani prihodi na koje se ne plaća porez na dohodak:

- prihodi po osnovi naknada za vrijeme nezaposlenosti i spriječenosti za rad koji su isplaćeni na teret izvanproračunskog fonda,
- prihodi invalidnih osoba koje su uposlene u gospodarskom društvu, ustanovi ili radionici za radno i profesionalno osposobljavanje i rehabilitaciju invalida,
- prihodi po osnovi isplaćenih naknada za tjelesna oštećenja, umanjenu radnu sposobnost i naknade za neimovinsku štetu,
- prihodi isplaćenih nagrada za članove Akademije znanosti i umjetnosti Bosne i Hercegovine te nagrada za tehničko-tehnološke inovacije,
- prihodi od naknade štete uposlenicima po osnovi posljedica nesreće na radu,
- naknade osuđenim osobama za vrijeme odsluženja kazne u odgojno-popravnim, odnosno kazneno-popravnim ustanovama,

- stipendije učenika i studenata na redovnom školovanju, a najviše do iznosa od 75% prosječne plaće prethodnog poreznog perioda,
- prihodi koje ostvare učenici i studenti putem ueničkih i studentskih udruga tijekom jedne kalendarske godine do iznosa četiri prosječne mjesečne plaće uposlenih u Federaciji,
- nagrade uenicima i studentima osvojene na natjecanjima u okviru obrazovnog sustava i organiziranim školskim i visokoškolskim natjecanjima, a najviše do visine dvije prosječne plaće iz prethodnog perioda,
- dobitak ostvaren učešćem u nagradnim igrama koje organiziraju gospodarska društva u propagandne svrhe, a isključivo se odnosi na proizvod ili paket proizvoda iz vlastitog proizvodnog asortimana, ukoliko tržišna vrijednost takvog dobitka nije veća od 1.000,⁰⁰ KM,
- naknade plaća isplaćenih osobama za vrijeme trajanja prekida posla za koji uposlenik nije kriv,
- prihodi od kamate na štednju u bankama, štedionicama i štedno-kreditnim zadrugama, bankovnim računima i kamate na državne obveznice.

1.1.Osnovica poreza na dohodak

Osnovicu poreza na dohodak rezidenta predstavlja razlika između ukupnih oporezivih prihoda stečenih u jednom poreznom periodu i ukupnih odbitaka koji se mogu priznati u vezi sa stjecanjem tog prihoda. Pravilnikom o primjeni poreza na dohodak¹² je propisano da su to svi oporezivi dohodci koje rezidentni porezni obveznik ostvari u toku poreznog perioda iz jednog ili više izvora utvrđenih članom 4. Zakona i to dohodak od nesamostalne djelatnosti, dohodak od samostalne djelatnosti, dohodak od imovine i imovinskih prava, dohodak od ulaganja kapitala, dohodak od učešća u nagradnim igrama i igrama na sreću. Tako dobiveni ukupni dohodak se umanjuje za preneseni gubitak i osobni odbitak da bi se dobila porezna osnovica.

Porezna osnovica ne uključuje oporezivi dohodak na koji je porez na dohodak obračunan i naplaćen po odbitku tijekom poreznog perioda, a koji se, smatra konačnom poreznom obvezom, kao ni dohodak ostvaren obavljanjem samostalne djelatnosti na koji se porez plaća u paušalnom iznosu.

12 Pravilnik o primjeni poreza na dohodak, Službene novine Federacije BiH, br. 67/08

Tabela 1. Prikaz utvrđivanja porezne obveze na dohodak

Oporezivi prihodi	Rashodi koji se mogu dobiti	Dohodak
Prihodi od nesamostalne djelatnosti	Obvezni doprinosi iz plaće	Dohodak od nesamostalne djelatnosti
Prihodi od samostalne djelatnosti	Troškovi vezani za ostvareni prihod od samostalne djelatnosti	Dohodak od samostalne djelatnosti
Prihodi od drugih samostalnih djelatnosti	20% ugovora o djelu, 30% autorskih honorara i 4% doprinosa za zdravstveno osiguranje	Neto naknada po ugovoru o djelu, autorskom honoraru
Prihodi od imovine i imovinskih prava	Prema dokumentaciji ili 30% i 50%	Dohodak od imovine i imovinskih prava
Ukupno oporezivi neto dohodak		
- preneseni gubitak iz prethodnog poreznog razdoblja		
- osobni odbitak		
Porezna osnovica		
Porez na dohodak 10%		
Umanjenje poreza (zapošljavanje invalidnih osoba ili po osnovi poreznog kredita)		
Porezna obveza		

1. SOCIJALNI DOPRINOSI

Obvezni socijalni doprinosi direktni su porezi kojima se financira sustav socijalne pomoći. Razlika između doprinosa i većine drugih poreza je u tome što su doprinosi namijenjeni određenoj svrsi. Prikupljeni doprinosi prenose se u posebni fond koji financira određeni izdatak. Doprinosi su primarni prihod za financiranje izdataka za mirovine, kao i za zdravstveno osiguranje i osiguranje za slučaj nezaposlenosti. Stopa doprinosa obveznog osiguranja u Federaciji BiH u odnosu na okruženje je primjetno visoka. Zbirne stope doprinosa u Republici Srpskoj, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori su osjetno niže nego u Federaciji BiH. Nadležnosti i odnosi između institucija BiH i entiteta određeni su Ustavom BiH. Ustav određuje izvornu nadležnost entiteta na način da „sve državne funkcije i moći koje nisu izričito date u ovom ustavu će biti funkcije i model entiteta“¹³, čime Ustav jamči pravo da zakonodavnim putem entiteti uredi oblasti koje im, prema njihovim ustavima, pripadaju.

13 Ustav Bosne i Hercegovine, Sarajevo, OHR, Office of the High Representative, čl. 3.

Entitetima je dana izvorna nadležnost u donošenju propisa iz oblasti socijalnog osiguranja, s tim da će se entiteti i bilo koje njihove subdivizije u potpunosti pridržavati Ustava, koji je nadređen svim nekonzistentnim odredbama zakona Bosne i Hercegovine i ustavima i zakonima entiteta i odlukama zajedničkih institucija Bosne i Hercegovine. Iz toga proizilazi da federalnoj vlasti pripada donošenje propisa iz oblasti mirovinskog i invalidskog osiguranja, zdravstvenog osiguranja i osiguranja u slučaju nezaposlenosti, ali donošenju propisa kojima se uređuje sustav obveznih doprinosa, kao i osnovnih instrumenata za financiranje obveznog mirovinskog i invalidskog osiguranja, zdravstvenog osiguranja i osiguranja od nezaposlenosti.

Tabela. 2. Socijalni doprinosi u tranzicijskim zemljama

Zemlja	Poslodavac	Zaposlenik	Ukupno
Albanija	11,2 %	30,7 %	41,9 %
Azerbajdžan	22,0 %	3,0 %	25,0 %
BiH, Republika Srpska	-	33,0 %	33,0 %
BiH, Federacija BiH	10,5 %	31,0 %	43,5 %
Bugarska	29,9 %	12,8 %	42,8 %
Hrvatska	17,2 %	20,0 %	37,2 %
Češka	35,0 %	12,5 %	47,5 %
Estonija	33,5 %	1,0 %	34,5 %
Mađarska	33,5 %	13,5 %	47,0 %
Kazahstan	20,0 %	3,0 %	23,0 %
Letonija	24,1 %	9,0 %	33,1 %
Litva	28,0 %	3,0 %	31,0 %
Makedonija	-	32,5 %	32,5 %
Moldavija	27,0 %	2,0 %	29,0 %
Crna Gora	16,1 %	20,0 %	36,1 %
Poljska	20,7 %	18,7 %	39,4 %
Rumunjska	46,8 %	17,0 %	63,8 %
Rusija	34,5 %	-	34,5 %
Srbija	17,9 %	17,9 %	35,8 %
Slovenija	3,0 %	31,6 %	62,6 %
Ukrajina	37,7 %	3,0 %	40,7 %
Uzbekistan	31,0 %	2,5 %	33,5 %
Prosjek	26,4 %	15,4 %	38,7 %

Visoka zbirna stopa doprinosa stvara opterećene za poslodavca. Različitost osnovice za doprinose, kriterij su koji usmjerava poduzetnike i doprinosi razvoju poduzetničkog ambijenta.

3.1. Sustav doprinosa u Federaciji BiH

Sustav doprinosa u Federaciji BiH uključuje primjenu doprinosa iz osobnih i drugih primanja osiguranika i doprinosa na teret poslodavca. U propisane stope obveznih doprinosa u Federaciji BiH koje se primjenjuju na bruto osnovicu za obračun doprinosa iz primanja osiguranika su za mirovinsko i invalidsko osiguranje (17%), zdravstveno osiguranje (12,5%) te osiguranje od nezaposlenosti (1,5%).

U doprinose na teret poslodavca ubrajaju se mirovinsko i invalidsko osiguranje (6%), zdravstveno osiguranje (4%) te osiguranje od nezaposlenosti (0,5%). Osnovice za obračun doprinosa razvrstavaju se u više kategorija. Posebno su definirane osnovice doprinosa samostalnih poduzetnika i uposlenika u rudnicima uglja, tekstilnoj, kožarskoj industriji obuće i niskoakumulativnim djelatnostima tradicionalnih esnafskih zanata, uposlenika kod humanitarnih organizacija i ostalih pravnih ili fizičkih osoba koji imaju status nerezidenta Federacije BiH, uposlenika koji su u radnom odnosu s poslodavcem rezidentom Federacija BiH upućenim na rad ili stručno usavršavanje u inozemstvo, kao i za obveznike uposlenih u inozemstvu kod stranog poslodavca.

3.2. Sustav doprinosa i oporezivanja dohotka fizičkih osoba u Federaciji BiH

Utvrđivanje porezne osnovice¹⁴ zasniva se na ugovorenoj ili računskim putem izračunatoj bruto plaći koja u sebi sadrži i obvezne doprinose iz plaće i porez na dohodak koji je poslodavac dužan prilikom isplate plaće obračunati i odbiti od bruto iznosa i uplatiti na propisane račune za prikupljanje javnih prihoda.

Porez se obračunava na osnovicu koju čini bruto plaća umanjena za iznos obveznih doprinosa iz plaće (31% od bruto iznosa plaće) i za utvrđeni iznos osobnog odbitka prema poreznoj kartici uposlenika, a koji se sastoji iz mjesečnog iznosa osnovnog osobnog odbitka od 300,⁰⁰ KM i odgovarajućeg

¹⁴ Zakon o porezu na dohodak, Službene novine Federacije BiH, br. 10/08

iznosa po osnovi izdržavanih članova uže obitelji i invalidnosti obveznika i članova obitelji koje obveznik poreza izdržava. Bitno je napomenuti da porez obračunava, obustavlja i uplaćuje poslodavac prilikom svake isplate plaće i isti ima tretman akontacije poreza na dohodak od nesamostalne djelatnosti.

Nezaposlene osobe, pod propisanim uvjetima,¹⁵ imaju pravo na novčanu naknadu za vrijeme nezaposlenosti. Ovo pravo nezaposlena osoba stječe ukoliko u trenutku prestanka radnog odnosa ima najmanje osam mjeseci rada neprekidno ili osam mjeseci s prekidima u posljednjih osamnaest mjeseci, pod uvjetom da se prijavi i podnese zahtjev nadležnoj službi za zapošljavanje u roku od 30 dana od dana prestanka radnog odnosa, odnosno dana odjavljivanja obrta ili djelatnosti.

Visina novčane naknade iznosi 40% prosječne neto plaće isplaćene u Federaciji u posljednja tri mjeseca prije prestanka radnog odnosa nezaposlene osobe, koju objavljuje Federalni zavod za statistiku. Ukoliko nezaposlena osoba ima namjeru da samostalno ili zajedno sa drugom osobom pokrene obrt ili drugi oblik samostalne djelatnosti, ima pravo na isplatu jednokratne naknade, čiji iznos ovisi od utvrđenog trajanja prava na naknadu prema prethodno navedenim kriterijima.

Porez na dohodak se ne plaća na prihode po osnovi naknada za vrijeme nezaposlenosti i spriječenosti za rad koji su isplaćeni na teret izvanproračunskog fonda,¹⁶ a socijalne pomoći su prihodi koji se ne smatraju dohotkom. Naknade za bolovanje preko 42 dana su naknade za vrijeme spriječenosti za rad koje su isplaćene na teret Zavoda zdravstvenog osiguranja, a naknade za vrijeme porodiljskog bolovanja su naknade koje isplaćuje Centar za socijalni rad.

Doprinosi iz i na osobna primanja se ne plaćaju se na ostala primanja i naknade iz radnog odnosa na koja se ne plaća porez na dohodak¹⁷. Iznimno, doprinosi iz drugih izvora, koje osiguravaju obveznici obračunavanja i uplate doprinosa u skladu sa propisima iz oblasti mirovinsko i invalidskog osiguranja, zdravstvenog osiguranja i osiguranja od nezaposlenosti, plaćaju se u skladu sa

15 Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba, Službene novine Federacije BiH, br. 41/01 i 22/05

16 Zakon o porezu na dohodak, Službene novine Federacije BiH, br. 10/08, čl. 6., stav 1. točka 1. i 3.

17 Zakon o doprinosima, Službene novine Federacije BiH, br. 35/98, čl. 9. stav 1.

propisima o mirovinskom i invalidskom osiguranju, zdravstvenom osiguranju i osiguranju od nezaposlenosti. Porez na dohodak ne plaća se na naknade za bolovanje duže od 42 dana.

Tabela 3. Pregled osnovica i stopa doprinosa obveznog zdravstvenog osiguranja u FBiH u 2010. godini

Kantonalni zavodi zdravstvenog osiguranja FBiH	Nezaposleni prijavljeni na zdravstveno osiguranje	
	Osnovica	Stopa
Bihać	40 % prosječne bruto plaće u FBiH	1,25%
Odžak	Paušal	6 KM
Tuzla	40 % BFZ u FBiH	1,75 %
Zenica	40 % BPF	1,25%
Goražde	Paušal	10,00 %
N.Travnik	Paušal	7 KM
Mostar	30 % prosječne plaće FBiH od I-IX mj. prethodne godine	2 %
Grude	1.218, ⁰⁰ *0,30	2,50 %
Sarajevo	Mjesečno po nosiocu prijave (za članove porodice)	6 KM (3 KM)
Livno	30% BPZ u FBiH	2,50 %

Izvor: Federalni zavod za zdravstveno osiguranje

Međutim, doprinosi iz drugih izvora koje osiguravaju obveznici obračunavanja i uplate doprinosa u skladu sa propisima iz oblasti mirovinskog i invalidskog osiguranja, zdravstvenog osiguranja i osiguranja od nezaposlenosti, plaćaju se u skladu sa propisima o mirovinskom i invalidskom osiguranju, zdravstvenom osiguranju i osiguranju od nezaposlenosti.

2. ZAKLJUČAK

Donošenjem novog Zakona o doprinosima treba skrbiti o svim osiguranicima bez obzira na njihov status. Do sada su zakonskim odredbama bili obuhvaćeni samo osiguranici iz osnova radnog odnosa, dok su se odredbe zakona prema ostalim osiguranicima, vezane uz obveze doprinosa, stopa i njihovih osnovica, različito propisivale od županije do županije. Prioritet je navedenu materiju cjelovito urediti jednim zakonom iz razloga što je uspostavljen jedinstven registar osiguranika u Poreznoj upravi.

Na ovaj način će se nadzor nad kontrolom obračuna i naplate doprinosa olakšati i učiniti kvalitetnijim, što će za posljedicu imati i povećanje prihoda naplate doprinosa. Pretpostavka je da će se propisati obveza dostavljanja izvješća o obračunanim doprinosima najkasnije do kraja mjeseca za prethodni mjesec i u slučaju da plaća i doprinosi nisu isplaćeni. Na taj način ne samo da će Porezna uprava imati kvalitetniji nadzor, nego će i smanjiti troškove praćenja i osigurati provođenje zakonskih odredbi sankcioniranja počinitelja prekršaja koje će obveznike uplate doprinosa navesti na promišljanje isplati li se izbjegavati plaćati obveze, sa mogućim posljedicama plaćanja izuzetno visokih kazni propisanih zakonom.

IZVORI

- 1) Zakon o porezu na dohodak, Službene novine Federacije BiH, br. 10/08
 - 2) Zakon o doprinosima, Službene novine Federacije BiH, br. 35/98, 54/00, 16/00, 1/02, 17/06 i 14/08
 - 3) Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o doprinosima, Službene novine Federacije BiH, br. 14/08
 - 4) Pravilnik o primjeni poreza na dohodak, Službene novine Federacije BiH, br. 67/08
 - 5) Ustav Bosne i Hercegovine, Sarajevo, OHR, Office of the High Representative,.
 - 6) Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba, Službene novine Federacije BiH, br. 41/01 i 22
-
- 1) Blanchard, Oliver (2010), Macroeconomic,
 - 2) Bosna i Hercegovina. Ekonomski i fiskalni program 2012-2014, Direkcija za ekonomsko planiranje, sarajevo, januar 2012.
 - 3) Dokument Svjetske banke, 18. XII 2009.
 - 4) Hodžić, Kadrija (2011), Anticiklične versus prociklične fiskalne politike u BiH, „Forum Bosna“, br. 52, Sarajevo.
 - 5) World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2011-2012,
 - 6) Radio slobodna Evropa, www.slobodnaevropa.org.
 - 7) www.oliver.efr.hr/~mgrdnic/fp

IZGRADNJA POREZNOG SISTEMA ZA POTICANJE STRUKTURNIH PROMJENA I PRELAZAK NA TRŽIŠNU PRIVREDU

BUILDING SYSTEMS FOR TAX INCENTIVES AND STRUCTURAL CHANGES TRANSITION TO MARKET ECONOMY

Prof dr Kumalić Jusuf

Ekonomski fakultet Univerziteta u Bihaću
Sveučilište / Univerzitet „Vitez“ u Travniku

SAŽETAK

Autor u ovom radu želi ukazati na značaj i ulogu poreznog sistema i porezne politike u izgradnji tržišnog načina privređivanja. Pod poreznim sistemom će se podrazumjevati njegova institucionalna struktura, a pod poreznom politikom varijacije te strukture radi ostvarenja zadanih ciljeva. Ključni element ekonomske i porezne reforme u BiH je nastavak tranzicije ka tržišnoj ekonomiji sa preferiranjem tri kritična područja: razvoju motivirajuće poslovne sredine za postojeće i nove privatne biznise, privatizacije preostale državne svojine i razvoj disciplinovanog finansijskog sektora. Autor u ovom radu posebnu pažnju posvećuje problemu i nužnosti rasterećenja oporezivanju rada, te ukazuje na nepohodnost da porezna reforma prati trendove u okruženju i u EU, a to znači da i BiH mora centralizovati fiskalnu politiku, kako bi mogla uspješno provesti konsolidaciju javne potrošnje i time poboljšati makroekonomsku stabilnost zemlje. Izgradnjom poreznog sistema potrošnog tipa imanentog tržišnoj privredi stvorile bi se pretpostavke za rast i razvoj privrede Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: *porezni sistem, porezna politika, porezna reforma, budžet, javna potrošnja, fiskalno vijeće, indirektni porezi, direktni porezi, fiskalna konsolidacija.*

ABSTRACT

In this paper author would like point out the importance and role of tax system and tax policy in building a market economy. Tax system will imply its institutional structure while tax policy will imply the variations of that structure in order to achieve the goals set. The key element of economic and tax reform in Bosnia and Herzegovina is continuation of transition towards market economy

with the preference of three critical areas: development of motivated business environment for existing and new private businesses, privatization of the rest of the public property and development of disciplined financial sector. In this paper author pays special attention to the problem and the necessity of the relief of labor taxation, and point outs on necessity that tax reform follows trends of surroundings and EU, which means that Bosnia and Herzegovina must centralized fiscal policy in order to be able to carry out successfully consolidation of public expenditure and thus improve the macroeconomic stability of the country. Constructing the tax system of consumable type immanent to market economy would create preconditions for growth and development of economy of Bosnia and Herzegovina.

Key words: *tax system, tax policy, tax reform, budget, public expenditure, fiscal council, indirect taxes, direct taxes, fiscal consolidation.*

UVOD

U finansiskoj teoriji pod poreznim sistemom podrazumjeva se javni prihodi i javni rashodi, odnosno sistem finansiranja javne potrošnje u najširem smislu te riječi. Želimo ukazati na sadašnje stanje u pogledu izgrađenosti i konzistentnosti poreznog sistema, nužnost da se on mijenja i način na koji je to potrebno postići, odnosno mjere koje je potrebno poduzeti. Pri tome neće uvijek biti moguće povući jasnu liniju razgraničenja između poreznog sistema i porezne politike, pogotovo ne na duži rok kad se ciljevi porezne politike javljaju kao odrednica porezne strukture. Pod poreznim sistemom, u ovom radu, će se podrazumjevati njegova institucionalna struktura, a pod poreznom politikom varijacije te strukture radi ostvarivanja zadanih ciljeva. Isto tako, kada je riječ o nužnosti, pravcima i vremenskoj dimenziji promjena u poreznom sistemu, nepochodno je imati u vidu ustavno ustrojstvo Bosne i Hercegovine, kao i potrebe izgradnje savremenog poreznog sistema svojstvenog tržišnim privredama.

Ključni element ekonomske i porezne reforme u BiH je nastavak tranzicije ka tržišnoj ekonomiji sa preferiranjem privatnog sektora. Iskustvo u centralnoj Evropi je pokazalo da napredak u ovom smislu zahtijeva istovremen napor u tri kritična područja: razvoju motivirajuće poslovne sredine za postojeće i nove privatne biznise, privatizaciji preostale državne svojine i razvoj disciplinovanog finasijskog sektora.

1. Porezni sistem u uslovima međunarodnih ekonomskih integracija

Globalizacija kao proces stvaranja jedinstvenog ekonomskog i političkog prostora, povezuju i objedinjuju narode i države. Sva dešavanja i previranja u jugoistočnoj i istočnoj Evropi u posljednjoj deceniji 20. stoljeća, čak i nešto ranije, direktno su posljedica dejstva novog svjetskog poretka u globalizaciji i tranziciji. Rashodi disolucije i debalacije država, sukobi naroda i etničkih grupa, pad jedne ustavnosti i državnosti i uspostavljanje druge, opšta društvena kretanja i tranzicija sve su to stvarne posljedice globalizacije – novog svjetskog poretka.

Dakle, temeljna karakteristika razvoja savremenog svijeta je sve izraženija, sve šira i dublja integracija nacionalnih privreda. Na tom proširenju i produbljenju ekonomskih integracija treba savladati mnoge prepreke, konfrontirati prednosti i nedostatke koji iz tih integracijskih kretanja proizlaze za pojedine nacionalne ekonomije. Sasvim je sigurno da pojedini porezi, porezni sistemi, kao i mjere porezne politike pri tom imaju ne samo specifičan već i posebnu ulogu – oni mogu biti prepreka tom procesu, ali i onaj element internacionalizacije ekonomskih odnosa koji će te odnose omogućiti i unaprijediti.

U članu 99. rimskog ugovora iz 1957. godine osnovana je Europska ekonomska zajednica, čije su države – osnivači bile Zapadna Njemačka, Francuska, Belgija, Luksemburg, Nizozemska i Italija¹.

Osnivanje Europske unije, odnosno EEZ-a ili EZ-a utemeljeno je na takozvane četiri slobode: slobodu kretanja ljudi, dobara, usluga i kapitala – kao i osnovnim pretpostavkama za postojanje i uspješno funkcioniranje jedinstvenog europskog ekonomskog tržišta. Stoga su temeljni zadaci porezne politike EU posljednjih godina usko vezani za razvoj unutrašnjeg tržišta, jačanje monetarne unije i naprijed istaknute ekonomske integracije. Reguliranjem unutarnjeg tržišta već ranih 1990-tih godina određen je pravni okvir za područje indirektnih poreza (PDV i akcize), dok za područje direktnih poreza (porez na dohodak i porez na dobit) nije jasno određena pravna podloga. Radi poboljšanja koordinacije i usklađivanja porezne politike između zemalja članica, 1997. godine, detaljnije se utvrđuju osnovni smjerovi porezne politike (COM – (97) 495) koji trebaju poticati stabilizaciju poreznih prihoda zemalja članica, uklanjanje teškoća u funkcioniranju unutarnjeg tržišta.

1 Od 1986. godine Europska zajednica (EZ), a od 1993. godine Europska unija (EU). U literaturi se često koristi izraz Zajednica ili Unija, pri čemu se mi služimo tim nazivima ovisno o vremenu kada se ta Europska asocijacija spominje.

Treba istaći da su različitosti poreznih sistema bile permanentna prepreka punom ostvarivanju tih ciljeva, čije se rješenje treba ostvariti kotinuiranim usklađivanjem poreznih sistema zemalja članica. Međutim, pokazalo se da je takvo usklađivanje teško postići na području oporezivanja u cjelini. Ipak, znatniji rezultati u harmoniziranju različitih sistema ostvareni su na području indirektnih poreza. Unutar direktnih poreza učinci su znatno manji. Svakako da određeni aspekti na području oporezivanja dohotka i nisu predmetom harmonizacije, te svaka članica ima diskreciono pravo vlastitog reguliranja, dok su određeni rezultati postignuti na području poreza na dobit. Smjernice su pravni instrument usklađivanja na području oporezivanja među zemljama članicama EU. Naime smjernicama se propisuje uređenje određenih odnosa, a zemlje članice su obvezne u svoje zakonodavstvo unijeti odredbe kojima se postižu ciljevi određenih smjernica.

BiH bi trebala u procesu približavanja punopravnom članstvu EU uskladiti svoje propise sa propisima EU. Svakako da će BiH fiskalnim reformama u narednom periodu značajno približiti svoj porezni sistem i poreznu politiku tržišnim uslovima privređivanja.

2. Kratak osvrt na osnovne trendove porezne strukture tokom 20. stoljeća

Struktura poreza danas je različita od one iz 1900. godine. Ne samo da su nivoi oporezivanja gotovo četiri puta viši već su i glavni izvori poreznih prihoda posve drugačiji. Može se reći kako se 1900. godine većina poreznih prihoda ubirala od carina i trošarina, dok su na drugom mjestu bili porezi na zamlju i zgrade, koji su onda, kao i danas, bili prihod nižih nivoa vlasti. Godine 1900. u nekim zemljama je postojao relativno nevažan porez na dohodak za nekoliko bogatih građana koji je u nekim slučajevima bio dopunjen porezom na neto imovinu i ostavštinu. No, nikad nije primjenjen porez na kapitalne dobitke. U to vrijeme praktično nisu postojali porez na dobit, doprinosi socijalnom osiguranju i opšti porez na potrošnju.

Uzevši 20. stoljeće u cjelini, porast nivoa oporezivanja – nastao je najvećim dijelom radi povećanja državnih rashoda – može se na strani prihoda objasniti uvođenjem i kasnijim povećanjem četiri nova porezna oblika:

- a) porez na dohodak, koji se uvodi između 1880. i 1920. godine, 1945. godine, tj. krajem drugog svjetskog rata pretvorio se od elitnog u masovni porez. U zemljama OECD-a 1980. godine činio je oko 30% ukupnih poreznih prihoda, no njihovo učešće, radi porasta drugih izvora prihoda, lagano je opadalo tokom 1980. i 1990. godine;

- b) između prvog i drugog svjetskog rata većina industrijaliziranih zemalja prihvatila je opšte poreze na potrošnju koji su u središnjoj i južnoj Europi imali oblik kaskadnog poreza, a drugačije jednofaznog poreza na promet. Između kasnih 60-tih i kraja stoljeća gotovo da su sve zemlje zamijenile kaskadne poreze i poreze na promet porezom na dodanu vrijednost kojim se može ubrati mnogo veći prihod zbog njegove izdašnosti. Na kraju dvadesetog stoljeća ovi prihodi su činili gotovo petinu državnih prihoda;
- c) također je između dva svjetska rata većina zemalja uvela porez na dobit koji je od 1950. godine činio, u prosjeku, između osam i 10 posto poreznih prihoda države i
- d) nakon drugog svjetskog rata razvoj države blagostanja doveo je do uvođenja i/ili naglog porasta doprinosa socijalnog osiguranja. Do kraja dvadesetog stoljeća ovi su doprinosi činili gotovo 25 posto državnih prihoda.

3. Porezni sistem imanentan tržišnoj privredi

U teoriji i praksi je prihvaćeno da se pod poreznim sistemom podrazumjeva skup raznovrsnih oblika poreza, doprinosa, taksa i drugih dažbina koji postoje u jednoj državi, pri čemu se, uz zadržavanje osobnosti svakog od oblika prihoda, obezbjeđuje i njihova homogenost, prije svega u ciljevima i učincima kako svakog od pojedinih oblika javnih prihoda tako i poreznog sistema u cjelini.

Polazeći od brojnih i raznovrsnih zadataka poreznog sistema, kao i opštih zahtijeva sistema oporezivanja ne samo da postoji jedan porezni oblik koji može da objedini različite ciljeve i poželjne učinke oporezivanja nego nema ni univerzalne formule vezane za institucionalnu osnovu, nosioca fiskalni ovlaštenja i sistema javnog finansiranja i strukture poreznog sistema (vrste poreza, odnos između direktnih i indirektnih poreza itd.). Istovremeno, tzv. porezna formula, odnosno opšti elementi poreznog sistema, pogotovo izvedbeni elementi, odnosno određenje pojedinih finansijskih instituta, i u okviru jedne države doživljavaju u relativno kratkom roku različite veće ili manje redefniranje i inovacije.

U finansijskoj teoriji i praksi preovladava mišljenje da porezni sistem kompatibilan tržišnim privredama mora zadovoljiti slijedeće zahtjeve, što P. Jurković naglašava²:

- a) „da ne smije interferirati s racionalnim alokacijom resursa, tj. da mora što je više moguće biti alokativno neutralan;
- b) da osigura stabilan i optimalan iznos javnih prihoda za financiranje javnih dobara;
- c) da pruži izvjesnost poreznim obveznicima u pogledu plaćanja poreznih obveza;
- d) da porezni teret raspoređuje na pravičan, društveno-politički prihvatljiv način;
- e) da bude što jednostavniji, poreznim obveznicima razumljiviji i jeftiniji u primjeni i
- f) da bude fleksibilan, tj. da ravnomjerno reagira na promjene ekonomskih uslova. Uz to porezni sistem mora poticati na strukturu primjene u ekonomijama u tranziciji koje vode izgradnju tržišne privrede“.

1.1. Ciljevi i zadaci poreznog sistema

Opštu osobenost savremenih poreznih sistema čini brojnost i raznovrsnost ciljeva oporezivanja, što je rezultat konstantnog širenja dometa finansijske aktivnosti u ekonomskom i socijalnom razvitku. Pri tome, u globalnim razmjerama, obogaćivanje ciljeva poreza teklo je u dva pravca. Na jednoj strani, širenje razmjera fiskalnog cilja, kao posljedica uvećanja javnih izdataka na ime funkcioniranja države i društveno-političke nadgradnje, a na drugoj strani, nametanje tzv. nefiskalnih ciljeva, kao odgovor na jačanje uloge države i u domenu obezbjeđivanja redistribucije bogatstva u funkciji jačanja socijalnih vrijednosti državne zajednice. Danas se u prvi plan ističu stabilizacioni, razvojni i redistributivni učinci oporezivanja u odnosu na tradicionalne fiskalne učinke. Potenciranje ekonomskih ciljeva podrazumjeva i tradicionalne stabilizacione i razvojne učinke, ali i uporedo s tim „prevođenje“ netržišnog privređivanja na tržišni tokove, kao i ustrojstvo uobičajenog javnog sektora privređivanja.

2 P. Jurković: Kreiranje poreznog sustava za poticanje strukturalnih promjena i prelazak na tržišnu privredu, Financijska praksa, Zagreb, 1990., broj 9 – 10, str. 445.

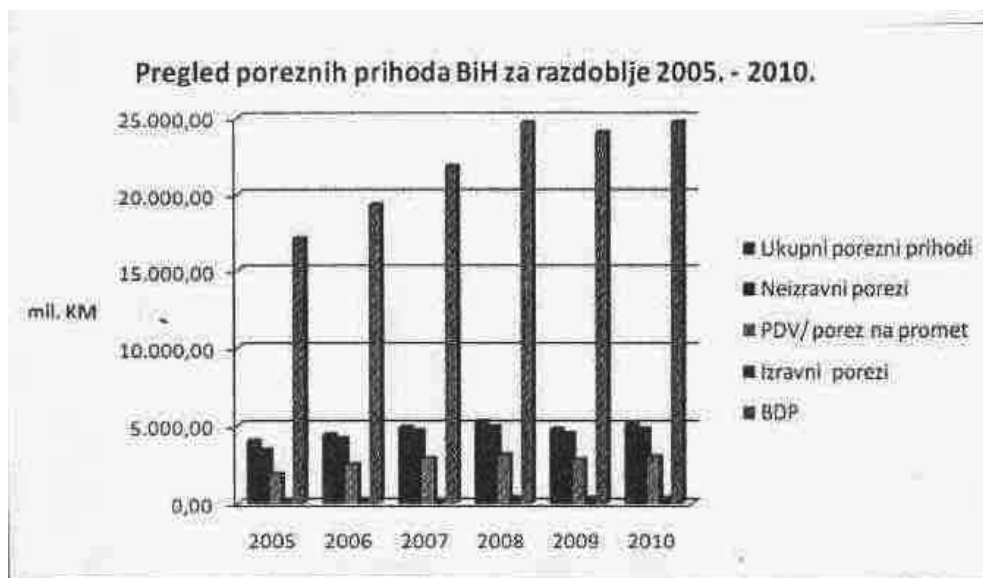
1.2. Opšti i posebni elementi oporezivanja

Pri promatranju poreznog sistema i porezne politike, i u ravni procjene postojećeg sistema oporezivanja i u odnosu na projekciju radikalne porezne reforme, u osnovi, su moguća dva analitička pristupa: institucionalni i funkcionalni. Prvi pristup uzima u obzir institucionalnu osnovu oporezivanja, što predstavlja nosioce sistema poreza (podjela fiskalnih ovlašćenja između pojedinih nivoa vlasti) i porezne politike (kao skupa mjera i akcija kojima se od njih i širih državnih organa usmjeravaju dometi i učinci pojedinih poreznih oblika i sistema oporezivanja u cjelini, kao i podsistema oporezivanja zavisno od konkretne ekonomsko-socijalne strukture, a drugi pristup podrazumjeva ocjenu funkcioniranja društvene reprodukcije. Valja podvući da se ova dva pristupa međusobno ne isključuju, nego, naprotiv dopunjuju, s obzirom na to da osnovne odrednice poreznog sistema, što se u prvom redu odnosi na strukturu poreznog sistema i učinke oporezivanja, pretpostavljaju upravo oba metodološka istupa i njihov naglašen korektivni karakter.

Kad je riječ o tzv. zajedničkim imeniteljima u savremenim poreznim sistemima, struktura poreza karakteriziraju subjektivni porezi, što odgovara realnijem procjenjivanju porezne sposobnosti obveznika, zatim sintetički porezi kao izraz ukupnih ekonomski snaga pojedinca, onda veće prisustvo neposrednih u odnosu na posredne poreze, te potenciranje progresivnih u odnosu na proporcionalne porezne stope, što je primjernije istaknutim poreznim oblicima. Inače, za sve porezne sisteme karakteristično je da se u strukturi poreza izdvajaju vodeći porezi koji nose glavni zadatak oporezivanja: (a) porez na dohodak fizičkih lica, (b) porez na dohodak korporacija, (c) porez na potrošnju, (d) porez na imovinu i (e) socijalni porez, dok ostali porezi imaju dopunjujući karakter.

Prema tome, strukturu javnih prihoda, odnosno poreznu strukturu svake zemlje, pa i BiH, odlikuju dvije vrste sistemnih elemenata, onih koji su izraz zajedničkih imenitelja ukupne finansijske aktivnosti u tržišnoj privredi i onih koji proizlaze iz osobnosti ekonomsko-socijalne strukture i ekonomske politike određene zemlje. U osnovi, prednje diferenciranje elemenata porezne strukture je izraz i postojanje opštih i posebnih zadataka oporezivanja u tzv. skali oporezivanja kojima se dimenzioniraju dometi ukupnog fiskalnog sistema³.

3 Ukupna javna potrošnja u Bosni i Hercegovini u prošloj godini iznosila je 47% BDP-a BiH.

1.3. Budućnost porezne strukture (modela) iz dvadesetog stoljeća

Slijedeći naznačeno diferenciranje elemenata konkretne strukture oporezivanja, odnosno strukture javnih prihoda, to znači i da projekcija porezne strukture u BiH pretpostavlja varijacije između udjela elemenata koji ulaze u tzv. zajedničke elemente savremenih poreznih sistema i posebnih elemenata koji su izraz osobenosti ekonomsko-socijalne strukture, privrednog sistema i ekonomskih i socijalni tokova. Osnovni pristup pri zauzimanja stava o varijacijama opštih i posebnih elemenata mora da uvaži činjenicu da je nezaobilazno inkorporiranje niz opštih činilaca počev od aktualne reforme privrednog sistema, radikalne izmjene ekonomsko-socijalne strukture, strukture kapitala, pa do duboke ekonomsko-socijalne krize, što usložnjava i optimalan izbor u opštih elementima i u povodu izvedbenih rješenja, odnosno određenja pojedinih instituta i poreznih oblika. Može se pretpostaviti da će promjene u strukturi poreza i u njihovom nivou biti relativno blagi – pomak od oporezivanja dohotka i plaća prema potrošnji i imovini, te blegi porast opšteg nivoa poreza. Povrh toga, smatra Ken Messer, isto se vjeruje da će se neki trendovi vjerovatno nastaviti – posebno opadanje stope poreza na dohodak i porast stope poreza na potrošnju – čini se da treba vjerovati da će porezne strukture, nivou i sistemi pojedinih zemalja biti bliži za 20 godina nego što su to danas.

Napredak elektronske komunikacije umanjio je učinkovitost poreza po obliku, jer se ljudi sve više samostalno zapošljavaju radeći na internetu. Naime, teško je predvidjeti u kojoj će mjeri nove tehnologije promijeniti tržište rada i navike potrošača, no u ovom se radu pretpostavlja da će u budućih dvadesetak godina ove promjene, bar što se tiče BiH, biti nedovoljne da bi u većoj mjeri uticale na sadašnje porezne strukture i tehnike ubiranja poreza.

Međutim, u dugom razdoblju takve će promjene zahtijevati veću upotrebu potrošnje ili nepokretne imovine kao porezne osnovice, te veću upotrebu pretpostavljajućih poreza (engl. presumptive taxation), oporezivanje (tj. prema vanjskim znakovima bogatstva) da bi se mogao ocijeniti dohodak poreznog obveznika, ili, drugim riječima, povratak na oblik oporezivanja koji je vladao u 19. stoljeću ili na oporezivanje koje se danas koristi u mnogim zemljama u razvoju, ističe Ken Messer.

Na nivou opštih elemenata oporezivanja, pogotovo imajući u vidu da aktualna reforma privrednog sistema za izhodište ima utemeljenje tržišnog sistema privređivanja, nije sporno da porezni sistem BiH u određenju vodećih poreza mora da obuhvati one porezne oblike koji imaju status u savremenim poreznim sistemima, tj. sistemima članica EU.

To znači da u ove grupe poreza ulazi:

- I. porez na dohodak (porez na dohodak fizičkih lica i korporacija),
- II. socijalni porez,
- III. porez na potrošnju,
- IV. porez na imovinu i
- V. ekološki porez – novi porezni oblik.

3. OSNOVNE SMJERNICE DOGRADNJE POREZNOG SISTEMA BIH

3.1. Kratak osvrt na makroekonomske izazove u BiH

Na osnovu naprijed izloženog, te na osnovu glavni makroekonomski izazova koji stoje pred BiH su ekonomske, fiskalne i vanjskoekonomske prirode i odnose se na:

- ❖ visok nivo javne potrošnje,

- ❖ visok deficit budžeta,
- ❖ visok javni dug s naglašenom tendencijom rasta,
- ❖ visok deficit platnog bilansa,
- ❖ korupcija,
- ❖ slaba konkurentnost bh privrede,
- ❖ pad kreditnog rejtinga BiH,
- ❖ usporen dotok stranih ulaganja,
- ❖ usporen proces evroatlantskih integracija,
- ❖ visoka nezaposlenost itd.

Fiskalni deficit i nekontrolisano zaduživanje, te visoki deficiti tekućeg računa mogu destabilizovati monetarni sistem i dodatno ugroziti makroekonomsku stabilnost zemlje. Mjere koje je neophodno da preduzme vlada BiH, kao i sistem međuvladinih fiskalnih odnosa u cjelosti, moraju se prilagoditi uslovima efikasnog funkcionisanja valutnog aranžmana s ciljem da se doprinese stabilnosti KM i spriječi inflacija.

Da bi se postigao makroekonomski održiv model privrednog rasta u Bosni i Hercegovini, nužna je bolja koordinacija između vlada države, entiteta, Distrikta Brčko, te kantona sa federalnom vladom na rješenju, prije svega političke krize u BiH, povećanju pravne sigurnosti i efikasnijem pravosudnom sistemu, konsolidaciji budžetske potrošnje i stimulaciji privatnog sektora.

Prema indeksu globalne konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma, indeksu lakoće poslovanja Svjetske banke i indeksu ekonomskih sloboda, kao faktori koji najnegativnije utiču na konkurentnost u BiH, izdvajaju se:

- dostupnost finansijskih sredstava za preduzetništvo,
- visina poreza i poreznih regulativa,
- birokratija,
- korupcija i
- loša infrastruktura.

U narednim izlaganjima ćemo analizirati mogućnosti na koji bi način porezna reforma (dogradnja poreznog sistema) mogla podržati poboljšanje uslova poslovanja i stvaranje konkurentnog privrednog okruženja kao pretpostavka za brži ekonomski rast i razvoj. Naime, porezna politika je najjače oruđe koje stoji na raspolaganju vlastima pri kreiranju ekonomskih uslova i vođenja makroekonomske politike, jer porezi mijenjaju odnos relativnih

cijena u ekonomiji i na taj način mijenjaju ponašanje privrednih subjekata. Sukladno tome, porezna politika direktno utiče na makroekonomske prilike u zemlji i stimulise ili destimulise pojedine makroekonomske agregate.

3.2. Indirektni porezi Bosne i Hercegovine

Sistem indirektnih poreza (carine, akcize i PDV) je usklađen i prati trendove EU, odnosno zahtijeve tržišne ekonomije (VI Direktiva, državni nivo pravne regulative itd.), fiskalni suverenitet pripada državi, a entiteti imaju finansijski suverenitet.

Uprkos navedenom, nameće se potreba za povećanjem javnih prihoda od indirektnih poreza, prije svega od PDV-a, jer se na taj način stvara mogućnost za smanjenje oporezivanja rada o čemu ćemo detaljnije govoriti u narednom poglavlju⁴.

Kako se radi o neutralnoj poreznoj reformi, u kratkoročnom periodu neće biti uticaja na javni sektor, jer će i prije i nakon reforme javni prihodi ostati na skoro istom nivou, a promjeniće se samo struktura izvora prihoda. Svakako da povećanje porezne stope PDV-a imaće negitavan uticaj na standard građana zbog rasta cijena. Međutim, imajući u vidu pozitivne efekte, tj. učinke diferencijalne incidence, ovaj nedostatak ne može se biti odlučujući i može se relativno lako sanirati izradom kvalitetnih socijalni programa, ali ne sa uvođenjem diferencirane stope PDV-a sa jednom povlaštenom stopom za osnovne životne namirnice, što mnogi teoretičari i sindikalni funkcioneri zagovaraju.

Treba imati u vidu stav savremene ekonomske teorije da se socijalni problemi rješavaju socijalnim programima, a ne poreznom, odnosno fiskalnom politikom.

U fiskalnoj teoriji i praksi se ističe da na nivou politike treba riješiti pitanja od temeljne važnosti za sistem PDV-a: o broju poreznih stopa, broju izuzeća, pragu prometa za registraciju poreznih obveznika i formuli alokacije za distribuiranje prihoda sa jedinstvenog računa.

⁴ U principu, sa stepenom ekonomskog razvoja raste i mogućnost za povećanjem udjela direktnih poreza (veća porezna osnovica), ali na odnos direktnih i indirektnih poreza presudan uticaj ima struktura privrede, tradicija, tehnika ubiranja poreza, oblik poreza koji se primjenjuje na potrošnju itd. Tako se može reći da je u zemljama na nižem stepenu razvoja, kao što je BiH, dominantno učešće indirektnih poreza, a u razvijenim direktnih (komentar autora J. K.).

Tabela 1. pregled ostvarenih indirektnih poreza u BiH 2006. – 2010.

VRSTE POREZNI OBLIKA	2006	2007	2008	2009	2010
PDV	2.349	2.705	3.118	2.810	2.915
Carine	557	656	651	347	302
Akcize	861	917	937	997	1.172
Putarina	177	187	189	250	307
Ukupno	3.944	4.464	4.896	4.404	4,696
BDP	19.272	21.778	24.717	24.004	24.486
Indirektni porezi u % BDP	20,46	20,50	19,80	18,36	19,18

Izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

U raspravama, ne samo prije donošenja Zakona o PDV-u BiH, već i danas su, posebno, različita mišljenja oko broja poreznih stopa. Oni koji se zalažu za više stopa ističu slučaj EU, gdje većina zemalja-članica imaju jednu ili više umanjениh stopa. Pored toga, za višestopni PDV se ističe i socijalni, pa i politički argumenti. Dok zagovornici jednostopnog sistema PDV-a ukazuju na to da se BiH ne može porediti sa zemljama EU koje imaju napredne porezne uprave, visok porezni moral i slično i da se BiH, umjesto toga, treba porediti sa zemljama u tranziciji gdje je 25 od 31 zemlje (81%) između 1995. i aprila 2001. godine uvelo jednostopni sistem PDV-a. Isto tako, su isticali, kako ranije, tako i danas da umanjene stope PDV-a doprinose složenosti sistema i povećanja troškova urednog plaćanja i primjene, izazivaju probleme oko definiranja i uzrokuju pogrešnu klasifikaciju, povećavaju broj povrata (jer preduzeća mogu kupiti ulazne materijale po standardnoj stopi, a primjeniti umanjenu stopu pri prodaji) i sl. Ističe se da umanjene stope predstavljaju neefikasan način da se pomogne pojedincima i porodicama sa niskim prihodima, te da bi (ukoliko PDV-om treba prikupiti određeni iznos prihoda) standardna stopa morala biti viša ukoliko bi se neke robe i usluge oporezivale po umanjenoj ili nultoj stopi.

Iz svega izloženog u ovom radu, proizlazi da su razlozi za zadržavanje jednostopnog sistema PDV-a BiH, sljedeći:

- a) veća finansijska i fiskalna efikasnost,
- b) stabilan porezni sistem,
- c) jednostavniji za primjenu.
- d) racionalniji porezni sistem,

- e) smanjenje evazije poreza,
- f) veća alokativna neutralnost,
- g) nizak porezni moral poreznih obveznika,
- h) nedovoljno spremna porezna administracija,
- i) kod jednostopnog poreznog sistema PDV-a je znatno šira porezna osnovica,
- j) poreznom politikom se nerješavaju socijalni problemi, već odgovarajućom socijalnom politikom,
- k) problemi vezani za prikupljanje javnih prihoda u BiH se nemogu rješavati povećanjem direktnih poreza, tj. oporezivanjem rada (plaća) zbog visoke stope nezaposlenosti, itd.

3.3. Direktni porezi Federacije BiH

Tabela 2. Pregled direktnih poreza u Federaciji BiH 2006. – 2010. u mil. KM

Vrsta poreznog oblika	2006	2007	2008	2009	2010
Direktni porezi	409,8	406,3	427,6	527,4	548,5
Porez na platu	196,1	229,0	285,0	258,5	266,2
Porez na dobit	99,7	41,3	89,3	159,9	186,1
Porezi građana	90,6	115,0	29,3	83,0	68,2
Ostali porezi	23,4	21,0	24,0	26,0	28,0
Ostale takse, kazne i sl.	140,8	147,0	152,0	317,2	342,8
Doprinosi	1.774,2	2.107,0	3.327,0	2.395,9	2.570,6
PIO/MIO	980,2	1.154,0	1.280,0	1.344,5	1.447,4
Zdravstvo	699,5	841,0	924,0	942,3	1.008,5
Nezaposlenost	94,5	112,0	123,0	109,1	114,7
Ukupno	2.324,7	2.660,3	2.906,6	3.240,5	3.461,9
BDP	12.261,0	13.879,0	15.647,0	15.231,0	15.615,0
Doprinosi iz budžeta – zdravstvo + nezaposlenost (konsolidacije)					390,7
Doprinos iz budžeta – zdravstvo + nezaposlen. + porez na plate (konsolidacija)					516,5

Izvor: Porezna uprava FBiH

Tabela 3. Pregled procentualnog učešća direktnih poreza u BDP FBiH

Vrsta poreznog oblika	2006	2007	2008	2009	2010
Direktni porezi	3,34	2,93	2,73	3,46	3,51
Porez na platu	1,60	1,65	1,82	1,70	1,70
Porez na dobit	0,81	0,30	0,57	1,05	1,19
Porezi građana	0,74	0,83	0,19	0,54	0,44
Ostali porezi	0,19	0,15	0,15	0,17	0,18
Ostale takse, kazne i sl.	1,15	1,06	0,97	2,08	2,20
Doprinosi	14,47	15,18	14,88	15,74	16,46
PIO/MIO	7,99	8,31	8,18	8,83	9,27
Zdravstvo	5,71	6,06	5,91	6,19	6,46
Nezaposlenost	0,77	0,81	0,79	0,72	0,73
Ukupno	18,96	19,7	18,58	21,27	22,17
Doprinosi iz budžeta – zdravstvo + nezaposlenost (konsolidacije)					2,50
Doprinos iz budžeta – zdravstvo + nezaposlen. + porez na plate (konsolidacija)					3,31

Ukupno opterećenje rada sa fiskalnim dažbinama u Federaciji BiH iznosi 73,73% na neto plate (pod neto platom se podrazumjeva iznos plate koju zaposleni dobijaju na ruke, bez toplog obroka, troškova prevoza i sl.) pri čemu obaveze po osnovu poreza iznose 8,17%, doprinosa PIO-a 36,06%, doprinosa zdravstvenog osiguranja 25,87%, doprinosa za nezaposlene 3,13% i posebna naknada za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća 0,5%.

Treba istaći da je oporezivanje rada u RS znatno niže (oko 40%) što dovodi kompanije iz FBiH u nepovoljan položaj, odnosno ovakva politika oporezivanja rada narušava jedinstven ekonomski prostor u BiH, te nije u skladu sa temeljnim načelima tržišnog privređivanja. Isto tako, s aspekta ekonomske teorije oporezivanje rada nije opravdano ako je visoka stopa nezaposlenosti što je slučaj sa BiH gdje stopa nezaposlenosti preko 45%.

Dugoročno održiv model rasta u BiH treba da karakteriše niži nivo trgovinskog deficita, viši nivo izvoza, niži nivo potrošnje, viši nivo investicija u javni i privatni sektor, viši nivo zaposlenosti, veći dotok stranih ulaganja itd. S obzirom da porezi mijenjaju odnos relativnih cijena u ekonomiji, potrebno je provesti poreznu reformu koja bi povećala relativne cijene potrošnje i uvoza, a smanjila relativno opterećenje proizvodnje, izvoza, zapošljavanja i investicija.

Iz navedenog se nameće logičan zaključak da je neophodno povećati porez na potrošnju (PDV, akcize), a prihodi od povećanja bi se iskoristili kao kompenzacija za smanjenje poreznog opterećenja rada kako bi se stimulisalo zapošljavanje i dodatno stimulisalo ulaganje domaćeg i ino kapitala.

Kriterij za rasterećenje privrede od oporezivanja rada FBiH treba biti usklađeno sa oporezivanjem rada u RS kako bi se stvorio jedinstven ekonomski prostor što je uslov za pristupanje EU, a već smo istakli da je to ključni element tržišnog načina privređivanja što je i temeljno opredjeljenje BiH. Analogno navedenom, nameće se kao imperativ da aktivnosti na reformi poreznog sistema glavnu ulogu preuzme nadležni državni organ.

4. MJERE ZA UNAPREĐENJE FISKALNOG SEKTORA

4.1. Preduslovi i odrednice fiskalne transparentnosti

Godine 1998. IMF (Međunaridni monetarni fond) je uveo smjernice za fiskalnu transparentnost (Kodeks fiskalne transparentnosti), a 2002. godine i OECD je na istim pretpostavkama donio smjernice za svoje članice koje se sastoje od tri grupe. Prva grupa smjernica definira sastavne dijelove izvještaja o budžetu koje vlade trebaju objavljivati, njihovu dinamiku te podatke koje trebaju sadržavati pojedini izvještaji. Smjernice također preporučuju i izradu predizbornog izvještaja koji bi utvrdio opće stanje državnih finansija prije promjene vlasti, a koji sadrži jednake podatke kao i polugodišnje izvještaje što ga čini dobrom polaznom osnovom za javne rasprave. Druga grupa smjernica odnosi se na finansijske i nefinansijske podatke koje izvještaji trebaju sadržavati kako bi se osigurala vjerodostojnost i cjelovitost izvještavanja (računovodstveni standardi, revizija i sl.). sukladno smjernicama koje propisuje Kodeks IMF, fiskalna transparentnost zahtijeva pružanje sveobuhvatnih i pouzdanih informacija o prošlim, sadašnjim i budućim aktivnostima vlade te pomaže pri uočavanju potencijalnih rizika u fiskalnom okviru, čime treba doprinijeti ranom prepoznavanju kriza i time smanjit opasnost od njenog izbijanja. Isto tako, fiskalna transparentnost potrebna je također i biračima jer im pruža podatke o radu nacionalne vlade, a one vlade čije poslovanje je transparentnije imaju i olakšan pristup međunarodnim tržištima kapitala. Svakako da se ovim doprinosi kako uspješnom upravljanju nacionalnim finansijama, tako i poboljšanju odgovornosti kreatora te politike prema biračima i boljoj međusobnoj komunikaciji.

Kodeks IMF o fiskalnoj transparentnosti sastoji se od četiri osnovna načela koji obuhvaćaju:

1. jasno definiranu ulogu i nivo odgovornosti državnog i javnog sektora,
2. dostupnost informacija o budžetskom procesu,
3. javno objavljivanje podataka i
4. osiguranje integriteta fiskalnih podataka.

4.2. Porezna konkurencija i državne potpore u EU

Već smo istakli da, država mjerama fiskalne politike na strani javnih prihoda i javnih rashoda može utjecati na izgradnju konkurentnosti, posebno u kontekstu strukturne politike. Da pojedine mjere fiskalne politike imaju svojevrsan učinak pokazuje aktiviranje EU i njenih institucija oko pojave kao što je porezna konkurencija. Za sprečavanje takve jedne pojave EU nastoji utjecati na formuliranje raznih poreznih mjera te posebno državnih potpora.

Porezna konkurencija u EU je jedna pojava nastala upravo iz namjere da se putem raznih fiskalnih mjera snizi efektivno porezno opterećenje sve u cilju privlačenja kapitala i povećanje konkurentnosti. Takvu strategiju su koristile mnoge srednje i istočne europske zemlje pa je u „starim“ zemljama članicama EU to smatrano nelojalnom konkurencijom.

Štetna porezna konkurencija posebno se ogleda u području oporezivanja preduzeća. Naime, porezna konkurencija nije samo problem u EU. U procesu globalizacije porezna konkurencija se može promatrati kao međunarodno pitanje koje utječe na društveno-ekonomske tokove u cijelom svijetu. Model koji se u EU koristi za borbu protiv štetne porezne konkurencije uobličjen je u dokumentu Kodeks ponašanja pri oporezivanju preduzeća (engl. Code of Conduct for Business Taxation) (European Council, 1998). Kodeks je dokument kojim se zemlje članice EU obvezuju da neće prihvaćati nove sisteme oporezivanja koji bi među njima uzrokovali štetnu poreznu konkurenciju. Treba istaći, da se tim dokumentom zemlje članice EU obvezuju da postupno uklanjaju stare, odnosno postojeće, sisteme koji u sebi sadrže razne oblike neporeznih poticaja i drugih instrumenata koji uzrokuju poreznu utakmicu među zemljama članicama EU. Kodeks je usmjeren prvenstveno na oporezivanje dobiti, ali i na druge mjere kao razne olakšice i državne potpore koje bitno snižavaju efektivnu poreznu stopu.⁵

5 Protiv štetne porezne konkurencije postoji nekoliko inicijativa na globalnom planu. Najpoznatiji modeli borbe protiv takvih pojava su modeli Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD). Model OECD-a je šireg karaktera i obuhvaća i zemlje koje nisu članice te organizacije, te se može reći da je model OECD-a poslužio kao osnova razvijanju europskog modela borbe protiv štetne porezne konkurencije (napomena autora).

Osim što tretira porezne mjere, Kodeks se u svom paragrafu J proširuje na stranu budžetskih ili državnih potpora. Prema definiciji EU, tačnije članu 87. (1) Ugovora o osnivanju EZ, „niti jedna potpora koju odobrava neka država članica ili se odobrava putem državnih sredstava u bilo kojem obliku koji narušava ili prijeti narušavanju tržišnog natjecanja time što određena preduzeća ili proizvodnju određenih roba stavlja u povoljniji položaj, nije u skladu sa zajedničkim tržištem ukoliko utječe na trgovinsku razmjenu između država članica“.

Okvir unutar kojeg EU neće reagirati, odnosno neće se negativno postaviti prema državnoj intervenciji biti će onda kada fiskalni poticaji spadaju u opće mjere ekonomske politike. Valja istaći, da je teško razlikovati granicu između fiskalnih poticaja i općih mjera ekonomske politike, to su mjere kada:

- Nije određena specifična regija, sektor ili kategorija,
- Ako je mjera određena na temelju objektivnih kriterija, a ne na temelju diskrecijske odluke države,
- Ako mjera nije ograničena po trajanju niti su za nju predviđena namjenska budžetska sredstva.

Imajući u vidu zainteresovanost EU u rješavanju ovih problema može se zaključiti kako fiskalna politika ima značajan utjecaj u izgradnji konkurentnosti, odnosno razvoja privrede neke zemlje.

4.3. Efekti politike fiskalnog vijeća BiH

Fiskalno vijeće BiH osnovano je Zakonom o fiskalnom vijeću u Bosni i Hercegovini koji je Parlamentarna skupština BiH na 32. sjednici Predstavničkog doma, održanoj 9. i 14. jula 2008. godine, i na 19. sjednici Doma naroda održanoj 23. 23. jula 2008. godine, usvojila. Dakle, ovim zakonom osniva se Fiskalno vijeće BiH sa zadatkom koordinacije fiskalne politike u Bosni i Hercegovini kako bi se osigurala makroekonomska stabilnost i fiskalna održivost BiH, F BiH, RS i Brčko Distrikta BiH.

Sukladno članu 1. tačka 6. Zakona, globalni okvir fiskalnog bilansa i politika u Bosni i Hercegovini predstavlja dokument koji sadrži elemente za koordinaciju fiskalnih politika u BiH, a koji se usvaja u formi sporazuma između Vlade F BiH, Vlade RS i Vijeća ministara BiH. Fiskalno vijeće nadležno je i odgovorno za:

- a) koordinaciju fiskalne politike u BiH,
- b) usvajanje Prijedloga dokumenta Globalni okvir fiskalnog bilansa i politika u BiH koji sadrži slijedeće parametre:

1. prijedlog fiskalnih ciljeva budžeta institucija: BiH, F BiH, RS, BD BiH,
 2. prijedlog makroekonomske projekcije ukupnih indirektnih poreza i njihove raspodjele za narednu fiskalnu godinu,
 3. prijedlog gornje granice zaduženja budžeta institucija: BiH, F BiH, RS, DB BiH.
- c) usvajanje prijedloga kratkoročnih i dugoročnih makroekonomskih projekcija,
 - d) praćenje realizacije utvrđenih ciljeva i kriterija prilikom donošenja i izvršavanja budžeta, kao i preduzimanja kreativnih mjera i aktivnosti,
 - e) uspostavljanje potpune koordinacije aktivnosti u poštivanju budžetskih kalendara u pripremi, usvajanju, izvršenju i reviziji budžeta institucija države, entiteta i DB.

Posebno želimo istaći da bi trebalo Fiskalnom vijeću Bosne i Hercegovine dati, tj. ozakoniti stvarnu nadležnost, a ne koordinirajuću ulogu što je dosadašnja praksa pokazala da je Fiskalno vijeće sa postojećim ovlaštenjima potpunu neučinkovito.

Treba imati u vidu tendencije razvoja fiskalne politike u EU, što je naprijed detaljno iznešeno, da samo fiskalna i monetarna politika zajedno daju prave učinke kada je u pitanju makroekonomska stabilnost, razvoj, smanjenje nezaposlinosti itd.

Jačanjem uloge fiskalnog vijeća BiH stvorili bi se uslovi za sprovođenje fiskalne konsolidacije u BiH. Naime, fiskalno vijeće BiH mora biti inicijator i predvodnik porezne reforme u BiH, dati smjernice za poreznu reformu, umjesto koordinirajuće uloge da po uzoru na EU i u BiH dođe do centralizacije fiskalne politike što je preduvjet za sprečavanje dužničke krize.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Imajući u vidu da je BiH zemlja u tranziciji, da ima izraženu potrebu za provođenjem reforme poreznog sistema, jer je postojeći neadekvatan i neefikasan i nije kompatibilan sa rješenjima i tendencijama EU, neophodno je stvoriti uslove da se reforma provede na nivou BiH i entiteta, odnosno da oba nivoa postignu suglasnost za brzo provođenje reforme, tj. dogradnju postojećeg poreznog sistema.

Smanjivanje javne potrošnje, promjena strukture javnih rashoda po ekonomskoj namjeni i izraženija fiskalna regulativa mogu biti poželjan okvir razvoja, jer smanjivanje javnih rashoda povećava investicije i podiže konkurentnost privrede. Jedini način da se fiskalna politika stavi u funkciju razvoja jeste u pomicanju strukture rashoda potrošnje prema subvencijama i ostalim transferima (poljoprivredi, regijama i sl.). Isto tako, politika plaća u javnom sektoru trebalo bi uskladiti sa plaćama u privatnom sektoru.

Porezne reforme u BiH trebaju ići u pravcu jačanja fiskalnog i finansijskog suvereniteta države, te porezni sistem mora biti potrošnog tipa, a to znači smanjiti oporezivanje rada.

Glavna područja dogradnje (reforme) poreznog sistema moraju ići u pravcu:

- rasterećenje privrede smanjenjem stopa oporezivanja rada koje su sada u FBiH izuzetno visoke – (zadovoljiti kriterij jedinstvenog ekonomskog prostora u BiH i kriterij konkurentnosti kompanija iz FBiH);
- kompenzirati „izgubljene“ javne prihode povećanjem standardne stope PDV-a i akciza;
- zbog regresivnosti poraza na potrošnju donijeti odgovarajuće socijalne programe za koje se moraju ukalkulisati sredstva iz javnih prihoda;
- da se nastavi proces harmonizacije oporezivanja (stopa izravnih poreza, entitetski propisa, osnovica itd.);
- da se provede temeljna reforma socijalni oporezivanja tako što će se stopa doprinosa uskladiti sa istim zemljama i približiti zemljama članicama EU;
- da se provede radikalna reforma javnih izdataka na svim nivoima vlast;
- Izgradnja savremeni fiskalnih odnosa između pojedinih nivoa vlast (BiH, entiteti, drčko Distrikt, , kantoni, općine);
- permanentna harmonizacija sistema oporezivanja u odnosu na susjedne zemlje i u odnosu na zemlje EU.
- značajno povećati nadležnosti Fiskalnog vijeća, po uzoru na EU, kako bi se poboljšala fiskalna disciplina na svim nivoima vlast.

Posebna prepreka provođenju porezne reforme biće nerješeno pitanje fiskalnih odnosa između raznih nivoa vlasti i nefunkcionisanje jedinstvenog tržišta u BiH, zatim neblagovremena izrada konzistentnog socijalnog programa predstavlja prijetnju kontinuitetu reformi. Opasnost za izgradnju tržišne

privrede predstavlja i održavanje u sistemu raznih oblika bezkriterijalnih subvencija, kao i poduzimanje neadekvatnih ekonomskih mjera svojestvenih tržišnoj privredi. Dosadašnja iskustva u provođenju poreznih reformi u zemljama u tranziciji pokazuju da sudbina ove reforme umnogome ovisi i o odgovarajućim promjenama u drugim podsistemima privrednog sistema s kojim je porezni sistem povezan.

LITERATURA

1. Dieter Brümmerhoff (2000.) Javne financije, izdavač Mate doo, Zagreb.
2. B. Fakin, A. de Crombrughe (1997.) „Fiscal Adjustments in Transition Economies“ World Bank
3. Charls P. Kindlberger (2006.) Najveće svjetske finansijske krize, Masmedija, Robert Z. Aliber: peto izdanje, Zagreb.
4. European Commission, Public Finances in EMU 2010, European Economy 4/2010
5. International Budget Partnership, The Open Budget Survey, 2010
6. Jurković, P. i Jašić, Z. (1978.) Uvod u teoriju i ekonomsku politiku, Zagreb, N.N. Eastern European Countries, Paris: OECD.
7. Kumalić, J. (2003) Komparacija i usklađivanje BiH poreznog sistema poreznim sistemom EU, IV međunarodni simpozij u Neumu, Revicon, Sarajevo.
8. Kumalić J. (2005) Siva ekonomija u BiH, MK Beograd, „Suzbijanje sive ekonomije“ GTZ (Deutsche Gesellschaft für Zusammenarbeit i Privredna komora Srbije.
9. Kumalić, J. (2006) Porezni sistem lex ferenda i EU, VII međunarodni simpozij, „Reforme u BiH u funkciji razvoja“, Neum.
10. Kumalić, J. (2001) Kreiranje poreznog sistema za poticanje strukturnih promjena i Prelazak na tržišnu privredu, Porezni savjetnik broj 10, Revicon, Sarajevo.
11. Kumalić, J. (2012) Fiskalna politika i neophodne mjere za suzbijanje korupcije, XIII međunarodni simpozij, Neum, Revicon, Sarajevo, zbornik radova.
12. Krugman, P (2002.) Doba smanjenja očekivanja, Cambridge, Masmedija, Zagreb.
13. Kodeks fiskalne transparentnosti (2011), (prijevod Bronić M.), Newsletter Institut za javne finansije br. 53.
14. Richard i Peggy Musgrave (1993.) Javne financije u teoriji i praksi, Institut za javne Financije, Zagreb.
15. Rosen S. Harvey (1999) Javne financije, Institut za javne finacije, Zagreb.
16. OHR- Sveobuhvatna strategija za borbu protiv korupcije u Bosni i Hercegovini, 1999.
17. Transparency International Bosne i Hercegovine, Monitoring za provođenje antikorupcijskih reformi u BiH, drugi periodični izvještaj, mart, 2010.

18. Direkcija za ekonomsko planiranje pri Vijeću ministara BiH: (2009. i 2010.), Bosna i Hercegovina Ekonomski trendovi, Sarajevo.
19. Direkcija za ekonomsko planiranje pri Vijeću ministara BiH: (2009.), Ekonomski i fiskalni program 2010–2012.
20. Centralna banka BiH: (2009.), Bilteni 1 – 4.
21. [http://doznajemo.com./2012/01/12/ ekonomske-slobode-hrvatska-83-srbija-98-bih-na-104...29.04.2012.](http://doznajemo.com./2012/01/12/ekonomske-slobode-hrvatska-83-srbija-98-bih-na-104...29.04.2012)
22. ZAKON O FISKALNOM VIJEĆU U BOSNI I HERCEGOVINI (Sl. glasnik BiH, broj 229/2008.)

FISKALNI POTICAJI U FUNKCIJI PRIVLAČENJA DIREKTNIH STRANIH INVESTICIJA

FISCAL INCENTIVES IN ORDER TO ATTRACT FOREIGN DIRECT INVESTMENTS

Mr.sc. Darijo Jerković,
Sveučilište/Univerzitet „Vitez“ Travnik

Mr.sc. Lordan Iličić,
Sveučilište/Univerzitet „Vitez“ Travnik

Mr.oec. Goran Pejaković,
Sveučilište/Univerzitet „Vitez“ Travnik

SAŽETAK

Ovaj rad ima namjeru da pokaže ulogu, rasprostranjenost i obilježja fiskalnih poticaja, sa naglaskom na porezne poticaje, u funkciji privlačenja direktnih stranih investicija. Fiskalni sustav je jedan od ključnih elemenata koji razmatraju strani investitori prilikom donošenja odluke o investiranju. Zbog toga su fiskalni poticaji izuzetno važan segment stimulativnog investicijskog ambijenta. Ovaj rad pokazuje da fiskalni poticaji, pored pozitivnih, mogu imati i negativne implikacije, zbog čega je neophodna opreznost prilikom njihovog kreiranja. Direktne strane investicije integriraju znanje, kapital i tehnologiju i svojim dolaskom mogu djelovati pozitivno na ekonomski razvoj država primatelja. U radu je prikazan pozitivan utjecaj direktnih stranih investicija na produktivnost, konkurentnost, izvoz, platnu bilancu, zaposlenost, investicije, prosječne plaće i proračun. Rad također pokazuje da u Bosni i Hercegovini nije uspostavljen stimulativan fiskalni sustav i općenito stimulativna investicijska klima.

Ključne riječi: *fiskalni poticaji, fiskalni sustav, porezni poticaji, direktne strane investicije, Bosna i Hercegovina.*

ABSTRACT

This paper intends to demonstrate the role, extent and characteristics of fiscal stimulans, with an emphasis on tax incentives, in order to attract more foreign direct investment. The fiscal system is one of the key elements that foreign investor consider when making investment decisions. Therefore, fiscal stimulans plays an extremely important role in creating a stimulating investment climate. This paper shows that fiscal stimulans, in addition to positive, may have negative implications, which calls for necessary caution in their creation. Foreign direct investments integrate the knowledge, capital and technology and their presence may have a positive effect on economic development of recipient countries. This paper describes positive impact of foreign direct investments on productivity, competitiveness, export, balance of payments, employment, investments, average wage and budget funds. This work also shows that a encouraging fiscal system has not been set up in Bosnia and Herzegovina and that stimulating the investment climate in general is nota an established practice.

Key words: *fiscal incentives, fiscal system, tax incentives, foreign direct investments, Bosnia and Herzegovina.*

1. VRSTE POTICAJA

Direktne strane investicije (eng. Foreign Direct Investments – FDI) imaju sve veću ulogu u gospodarskom razvitku država primatelja i zbog toga zemlje u nastojanju privlačenja stranog kapitala koriste raznovrsne mjere. Razni poticaji nisu samo stimulans za privlačenje FDI-a, već njihovim oblikovanjem, vlade država mogu usmjeriti FDI u jasno izabrane sektore ili regije, te tako povoljno djelovati na ravnomjeran razvoj svih područja u državi, a što će imati utjecaj i na unutarnju političku i socijalnu stabilnost. Prevelike koncesije i poticaji stranim ulagačima mogu polučiti suprotne efekte. Ulagači mogu na temelju visokih poticaja zaključiti da vjerojatno nije sve u redu sa dotičnom zemljom (tj. da je rizik zemlje previsok) i odustati od ulaganja u tu zemlju (Babić, Pufnik i Stručka, 2001). Važno je naglasiti da ne postoji univerzalno prihvatljiv paket mjera. Uspješnost poticajne mjere ovisi o:

- karakteristikama investitora (snaga i iskustvo kompanije, prisutnost na međunarodnom tržištu, tehnološka nadmoć i itd.)
- karakteristikama investicije (iznos ulaganja, struktura uloga i itd.)
- vrsti mjere (snižena stopa poreza na dobit, subvencija, ubrzana amortizacija i itd.),

- sektoru ulaganja (proizvodni sektor, financijski sektor, uslužni sektor i itd.)
- ekonomskoj situaciji u zemlji (makroekonomska stabilnost, stupanj konkurencije, raspoloživost kredita i itd.).

Vlade vrlo često uvjetuju poticaje, pa od stranih investitora traže ispunjenje određenih zahtjeva, poput transfera vrhunske tehnologije, zapošljavanja domaćeg stanovništva, minimum iznosa investicija ili pronalaska domaćih firmi za zajedničko ulaganje kako bi se ograničio utjecaj stranaca na domaće gospodarstvo. Prilikom razmatranja problematike poticaja vodi se računa o obliku poticaja koji će biti na raspolaganju stranim ulagačima, utjecaju na industrijsku strukturu zbog moguće promjene ponašanja investitora, uspješnosti u privlačenju investitora, regionalnoj distribuciji FDI-a i zakonskom uređenju materije s ciljem uspostavljanja preciznih pravila za korištenje poticaja i transparentnosti u svakom segmentu, a posebno kod odlučivanja o poticajnim mjerama.

Vladama država u cilju poticanja gospodarskog razvitka na raspolaganju stoji širok asortiman različitih poticaja. Uglavnom, poticaje možemo podijeliti na:

- fiskalne poticaje
- financijske poticaje
- ostale poticaje

Fiskalni poticaji proizlaze iz fiskalnog sustava države, a među njima najznačajniju ulogu imaju porezi. Porezni poticaji su česti diljem svijeta, a posebno u zemljama u razvoju. Vlade pokušavaju preusmjeriti ili privući domaće i strane investicije koristeći porezne poticaje dajući povoljniji porezni tretman za određene gospodarske djelatnosti. (Klemm, Van Parys, 2010). Konkretni oblik poreznih poticaja ovisi o poreznom sustavu svake države.

Financijski poticaji imaju za cilj pružanje izravne financijske pomoći poduzećima. Moguće mjere koje se koriste u te svrhe su državne pomoći i garancije, subvencije i garantni izvozni krediti, osiguranje protiv valutnog rizika, privremene subvencije za plaće i itd.

Treću grupu poticaja čine ostali poticaji. Ovi poticaji imaju za cilj podići profitabilnost poslovanja inozemnih poslovnih subjekata i smanjiti troškove ulaganja kroz nefinancijska sredstva. U te svrhe implementiraju se mjere poput pružanja usluga sa infrastrukturom, administrativna pomoć,

izgradnja specijalnih investicijskih parkova kao sastavnog dijela investicijske politike vlade i vladinog spektra poticajnih mjera u kojima se stranim ulagačima osigurava sva potrebna infrastruktura i u dogovoru sa obrazovnim institucijama se jamči obrazovanje kadrova za date industrije. Vlade mogu i subvencionirati potrebne usluge, kao što su izgradnja raznih stručnih projekata i studija, ispitivanje tržišta i izrada razvojnih programa.

2. FISKALNI POTICAJI

Fiskalni poticaji su najznačajniji i najčešće korišten instrument poticanja investicija, kako domaćih, tako i inozemnih. Oni proizlaze iz fiskalnog sustava koji je specifičan za svaku državu. Pod fiskalnim sustavom u klasičnom smislu podrazumijeva se cjelokupnost svih dažbina (fiskaliteta), koje država prinudnim putem naplaćuje od fizičkih i pravnih osoba, kao i cjelokupnost pravnih propisa, kojima je to regulirano, radi alimentiranja javnih potreba. (Stakić i Barać, 2009). Dakle, fiskalni sustav čine porezi, akcize, carine, pristojbe, doprinosi i parafiskaliteti. Središnju poziciju fiskalnog sustava čine porezi.

Ključnu ulogu, posebno kada su u pitanju FDI, imaju porezni poticaji. Radi se poticajima kojima se smanjuje porezno opterećenje poduzeće s ciljem stimulacije za ulaganja u određene sektore ili regije. Oni predstavljaju iznimku od cjelokupnog poreznog režima.

Strani investitor ima nekoliko načina strukturiranja i financiranja svog investicijskog projekta. Koju od raspoloživih alternativa će izabrati, dominantno ovisi o poreznom sustavu i poreznoj politici države. Istraživanja koja ispituju prekogranične tijekomove ukazuju na to da u prosjeku, FDI se smanjuju za 3,7% u slučaju povećanja za 1% poreza na ulaganja. (OECD, 2008) Posebno mjesto kod fiskalnih poticaja zauzimaju poticaji vezani za porez na dobit (tablica 1.).

Tablica 1: Korištenje poreznih poticaja u svijetu

Porezni poticaji	Zemlje u razvoju	Razvijene zemlje	Ukupno
Snižena stopa poreza na dobit	43	40	83
Porezni praznik	37	31	67
Ubrzana amortizacija	26	21	47
Olakšice po osnovu ulaganja	18	8	26
Umanjenje doprinosa	5	7	12
Carinska izuzeća	39	24	63
Ostalo	32	13	45

Izvor - Šimović, H. (2008), „Porezni poticaji za izgradnju konkurentnosti“, Serija članaka u nastajanju Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 08-03: 1-19, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb.

Direktne investicije u inozemstvo mogu biti motivirane bježanjem od lokacija koje imaju nepovoljne regulativne uvjete poslovanja ka lokacijama koje imaju povoljnije i stimulativnije mjere ekonomske i fiskalne politike. Nivo carinskih i poreznih opterećenja nekada može opredijeliti nivo profitabilnosti poslovanja na određenoj lokaciji (Rakita, 2006). Visoke tarifne i netarifne barijere u domaćoj zemlji mogu učiniti izvoz neisplativim i tako prouzrokovati alternativnu strategiju ulaska na željeno tržište za firmu u vidu proizvodnje u ciljanoj zemlji kroz realizaciju FDI-a. Dakle, stranim ulagačima je poželjnije ući na inozemno tržište u formi FDI-a nego izvoziti na ta tržišta.

Poticaje kod poreza na dobit dijelimo na tri skupine (Šimović, 2008):

1. Snižena stopa poreza na dobit
2. Porezni praznici
3. Razne olakšice po osnovu ulaganja

1.1. Snižena stopa poreza na dobit

Porez na dobit je jedan od najvažnijih poreznih oblika u svim državama. Porez na dobit je zastupljen u svim suvremenim poreznim i gospodarskim sustavima. Njime se opozreduje razlika između prihoda i rashoda, korigirana za određene stavke koje su uključene u obračun poslovnog rezultata. Porezni obveznik poreza na dobit je pravna osoba koja obavlja djelatnost radi stjecanja dobiti. Porezna stopa je iznos poreznog tereta u odnosu na poreznu osnovicu. Njom je određen iznos poreza koji je dužan platiti porezni obveznik. Shodno tome, korekcije porezne stope direktno utječu na profitabilnost poslovnog

subjekta. Prema tome, sasvim logično je što se porezna stopa smatra iznimno moćnim instrumentom kreiranja poticajnog investicijskog okruženja.

Brojna istraživanja potvrđuju povezanost visine poreza na dobit i iznosa investiranja. Tako je na istraživanju provedenom nad 85 država utvrđeno da visina poreza na dobit ima velik i značajan učinak na investicije i poduzetništvo (Djankov, Ganser, McLiesh, Ramalho, Shleifer, 2010). Snižena stopa poreza na dobit može biti uvjetovana kroz ispunjavanje specifičnih kriterija, poput zapošljavanja određenog broja ljudi i investiranja u određene sektore, ili može biti kreirana isključivo u svrhu povećanja priljeva FDI-a. Snižene ili povlaštene porezne stope su najjednostavniji, ali ujedno i najsuroviji instrument, jer visina poticaja ne varira s visinom investicije. Također, učinkovitost ovog instrumenta minimalna je u slučajevima niskih graničnih poreznih stopa. Povlaštene porezne stope obično se koriste kod poduzeća koja tek započinju s radom te može postojati distinkcija za pojedine sektore i geografska područja tvrtkama (Šimović, 2008). Snižena stopa poreza na dobit je signal da vlada države želi stvoriti sliku o domaćem tržištu kao tržištu koje omogućava visoku razinu profitabilnosti poslovanja poduzeća. Međutim, ovaj pristup može dovesti do smanjenja poreznih prihoda, barem tijekom prijelaznog razdoblja (u dugom roku ovakav porezni sustav će privući više ulagača, povećati poreznu osnovicu i time kompenzirati početno smanjenje).

Neke od prednosti ovog poreznog poticaja su: jednostavnost, transparentnost, pogodnost za administraciju, pogodnost za mobilne kompanije, razumljivost i neutralnost u odnosu na druge poticaje. Neki od nedostataka su: najveću korist ostvaruju tvrtke s visokim povratom na investicije koje bi uložile kapital i bez poticaja, potiče poraznu evaziju, obuhvat i postojećih investicija i gubitak poreznih prihoda u početnom razdoblju. (prilagođeno prema: Šimović, 2008, Fletcher, 2002, Kresner-Škreb, 2001, OECD, 2007)

1.2. Porezni praznik

Porezni praznik je također efikasno sredstvo za poticanje FDI-a, jer podrazumijeva razdoblje izuzeća od plaćanja poreza na dobit. Poduzeće kojem je država odobrila primjenu poreznog praznika ne mora plaćati porez na dobit u cijelosti ili samo u djelomičnom iznosu u vremenu na koje se porezni praznik odnosi. Ova vrsta poreznog poticaja se obično odnosi na tek oformljene tvrtke. Njegova upotreba zahtjeva definiranje novo-osnovanih poduzeća, kvalificiranje sektora ili aktivnosti i utvrđivanje perioda početka primjene.

Kao mehanizam podizanja atraktivnosti poslovnog okruženja, porezni praznik ima vremenski period u kojem je na snazi. Dužina trajanja poreznog praznika ovisi o odlukama nadležnih i obično je se radi o vremenu od nekoliko godina. Na primjer, Kostarika nudi 100% porezno izuzeće za prvih 8 godina i 50% za naredne 4 godine. U Maroku, poticajni paket se kreće od 5 do 10 godina, ovisno o kojem dijelu države se ulaže. Kina garantira 5 godina poreznog praznika i 5 narednih godina s 50% poreznom obvezom. (Miyagiwa i Ohno, 2008)

Porezni praznik se može primjenjivati za poticanje ulaganja u pojedine sektore ili regije. U prvom slučaju se radi o popunjavanju tehnološkog gapa i unapređenju znanja, vještina i sposobnosti radnika u izabranim sektorima, a u drugom slučaju, porezni praznik je u funkciji ispunjavanja političkih ciljeva radi podrške ravnomjernom razvoju svih regija unutar jedne zemlje. Porezni praznik je najatraktivniji za firme u sektorima gdje se profit generira u ranim godinama poslovanja (firme u trgovini, kratkoročna gradnja, sektor usluga) (OECD, 2001).

Glavna korist od poreznih praznika jeste da oni pružaju velike prednosti čim tvrtka počinje s ostvarivanjem dobiti, te su u tom slučaju vrijednije nego poticaji, kao što je snižena stopa poreza na dobit, koja zahtjeva sporije prikupljanje kroz duže vrijeme. (Morisset i Pirnia, 2000). Pored toga, ovaj porezni poticaj ima još niz drugih prednosti. Prednosti poreznog praznika su jednostavnost, razumljivost, mogućnost sektorskog i regionalnog pozicioniranja i izuzetna korisnost za tek osnovana profitabilna poduzeća. Negativne strane su poticanje kratkoročnih investicija spram dugoročnih, gubitak poreznih prihoda države, nepredvidivost i nejasnoća gubitka poreznih prihoda, mogućnost prebacivanja dobiti u kompanije s poreznim praznikom putem mehanizma transfernih cijena, zanemarivanje postojećih kompanija s obzirom na orijentaciju na tek formirana, urušavanje porezne osnovice, teško gašenje kada se uvedu i odnošenje samo na poduzeća koja posluju sa dobiti. (prilagođeno prema: Šimović, 2008, Fletcher, 2002, Kresner-Škreb, 2001, OECD, 2007).

1.3. Olakšice po osnovu ulaganja

Olakšice po osnovu ulaganja dijele se na tri osnovna oblika (Kresner-Škreb, 2001):

- ubrzana amortizacija
- umanjenje osnovice po osnovu ulaganja
- odbitak od poreza po osnovi ulaganja

Ubrzana amortizacija se može provoditi na nekoliko različitih varijanti, ali svaka od njih predstavlja odgodu od plaćanja poreza. Ona omogućava poreznim obveznicima da knjiže veće odbitke po osnovu amortizacije u početnom razdoblju uporabe imovine. Obično se koristi kada se očekuje da će imovina biti produktivnija u svojim ranijim godinama. U vezi porezne primjene, ona je jedan vid odgode plaćanja poreza na dobit smanjivanjem oporezive dobiti u tekućoj godini, u odnosu na veći iznos oporezive dobiti u kasnijem razdoblju. Njene dobre strane su povezanost za iznosom investicija, mogućnost usmjerenosti na pojedine tipove investicija i ne poticanje kratkoročnih naspram dugoročnih investicija, a slabosti ubrzane amortizacije su složenost, administrativni troškovi i diskriminirajuće djelovanje na investicije sa kasnijim višim učinkom. (prilagođeno prema: Šimović, 2008, Fletcher, 2002, Kresner-Škreb, 2001, OECD, 2007)

Umanjenje osnovice po osnovi ulaganja ili investicijski odbitak je olakšica koja omogućuje poduzeću da oduzme određeni postotak vrijednosti investicije od iznosa oporezive dobiti u godini kada se investicija realizira. To se izvodi tako da se kao olakšica dodaje određeni postotak početnim troškovima imovine do punog otpisa amortizacije. Time iznos olakšice, odnosno odbitka po osnovi amortizacije iznosi više od 100% početne cijene imovine tijekom njezina vijeka uporabe (Šimović, 2008). Prednosti ove vrste poticaja je mogućnost usmjerenosti na pojedine tipove investicija, povezanost olakšice sa investicijom, fokus samo na nove investicije, transparentnost i lakša mogućnost nadzora proračunskih izdataka za ovu olakšicu. Među nedostacima se ističu viši administrativni troškovi, poticanje kratkoročnih investicija i diskriminirajuće djelovanje za investicije koje imaju više povrate u kasnijem razdoblju. (prilagođeno prema: Šimović, 2008, Fletcher, 2002, Kresner-Škreb, 2001)

Odbitak od poreza po osnovi ulaganja ili investicijski porezni kredit je porezni poticaj kojim se dolazi do odbitka od porezne obveze. Investicijski porezni kredit može biti fiksni ili inkrementalan. Fiksni investicijski porezni kredit

je zarađen kao fiksni postotak investirajućih rashoda nastalih u godini kvalificirajućeg (ciljanog) kapitala. Suprotno, inkrementalan investirajući porezni kredit je zarađen kao postotni iznos kvalificirajućeg investicijskog rashoda u godini kao višak od neke baze koja je obično pomjerajuća prosječna baza (na primjer prosječni investicijski rashodi od poreznih obveznika u prethodne tri godine) (OECD, 2001). Prednosti i nedostaci ovog poreznog poticaja su identični prethodnom poticaju

1.4. Ostali fiskalni poticaji

Izuzev poticaja vezanih za porez na dobit, u sklopu fiskalnih poticaja za FDI, mogu se koristiti i sljedeće mjere: izbjegavanje dvostrukog oporezivanja, omogućavanje odbitka od porezne osnovice vezane za broj zaposlenih lokalnih radnika, omogućavanje odbitka od porezne osnovice vezane za udio domaćih sirovina u proizvodnji, omogućavanje odbitka od porezne osnovice u slučaju ulaganja u određene regije, izuzeće od plaćanja uvoznih carina, povrat uvoznih carina i itd. Općenito gledano, u pogledu poreznih poticaja za ulaganja, unutar poreznog sustava, dominantnu ulogu ima porez na dobit, dok ostali se porezni oblici rjeđe koriste i efikasnost im je slabija.

1.5. Trošak fiskalnih poticaja

Fiskalni poticaji koštaju državu koja kreira i provodi fiskalne poticaji. Najočigledniji trošak za državu je gubitak prihoda od poreza. Država se snižavanjem porezne osnovice, ali i drugim mjerama, direktno i otvoreno odriče dijela svoga prihoda, radi privlačenja stranog kapitala. To čini jer očekuje da će privući veći iznos stranog kapitala i motivirati investitore na dodatno povećanju investicije, te na taj kompenzirati nastali gubitak od odricanja prihoda od poreza. Međutim, oponenti tvrde da na ovaj način trpi proračun, jer samo pojedini investitori imaju koristi. U Tunisu, koji je relativno uspješan u privlačenju FDI-a, fiskalni troškovi povezani s poticajnim režimom iznosili su gotovo 20% od ukupnih privatnih investicija u 2011. (Morisset, 2003) Dodatni trošak poreznih poticaja je poteškoća utvrđivanja pozitivnih eksternalija i točne visine i drugih posebnosti potrebnog iznosa poticaja. Naime, nadležni porezni organi mogu podbaciti u svojim procjenama o djelotvornosti pojedinih stimulativnih mjera, na način da ne privuku FDI u željene sektore ili da se ne pokrene željeni investicijski ciklus. Poticaji mogu rezultirati privlačenjem kompanija zainteresirani za kratkoročni profit, što ne dovodi do željenih koristi za države primatelje FDI-a. Dodatni trošak je

što poticaji nameću administrativni teret. Naime, oni zahtijevaju posebno administrativno praćenje i tako povećavaju administrativne troškove. Također, pojedini autori ističu i opasnost od korupcije prilikom kreiranja i provedbe poreznih poticaja.

1. FISKALNI SUSTAV I FISKALNI POTICAJI ZA FDI U BIH

Ključni fiskalni poticaji u BiH se odnose na poreze. Porezni sustav u BiH još uvijek nije dovoljno stimulativan. To potvrđuju i podaci Svjetske banke¹ da je BiH na 110. poziciji od 183 države u sferi plaćanja poreza, budući da je potrebno izvršiti u prosjeku 40 plaćanja na godinu, a za što treba 422 sata, uz prosječnu poreznu stopu od 25%. Prema Svjetskom ekonomskom forumu² porezne stope i porezna regulacija, uz pristup financiranju, neefikasnu vladinu birokraciju i korupciju, spadaju u pet najproblematičnijih faktora za vođenje biznisa.

U poslijeratnom razdoblju su učinjeni značajni koraci u unapređenju poreznog sustava, kao što su formiranje Uprave za neizravno oporezivanje i uvođenje jedinstvene stope PDV-a, ali prostora za napredak još uvijek ima. Kompleksan državni ustroj BiH doveo je do egzistiranja različitih vrsta poreza, ali i drugih dažbina, koji su propisani na različitim razinama vlasti. Među njima, najznačajniji su:

- porez na dodatnu vrijednost (PDV)
- akcize na visokotarifnu robu
- carine
- porez na dobit
- porez na dohodak
- porez na imovinu
- doprinos na plaću za zdravstveno osiguranje
- doprinos za PIO/MIO

U tablici 2. su prikazane stope osnovnih poreza u BiH prema teritorijalnoj podjeli države – Federacija BiH (FBiH), Republika Srpska (RS) i Brčko Distrikt (BD).

1 World Bank and International Finance Corporation (2011), Doing business in a more transparent world, World bank and International Finance Corporation, New York.

2 World Economic Forum (2011), The Global Competitiveness Report 2011-2012, World Economic Forum, Geneva.

Tablica 2: Porezne stope u BiH

VRSTA POREZA	TERITORIJ		
	FBiH	RS	BD
Porez na dobit	10%	10%	10%
Porez na dohodak	10%	10%	10%
PDV	17%	17%	17%

S obzirom da najveći utjecaj za FDI ima porez na dobit, on će se ovdje detaljnije objasniti. Stopa poreza na dobit je 10%. Ipak, postoje određena izuzeća od oporezivanja s ciljem stimuliranja investicija i zapošljavanja određenih kategorija stanovništva. Članom 31. Zakona o dopunama zakona o porezu na dobit FBiH³ definirano je da porezni obveznik koji je u godini za koju se utvrđuje porez na dobit, izvozom ostvario najmanje 30% od ukupno ostvarenog prihoda, oslobađa se obveze plaćanja ovog poreza. Na taj način se želi potaknuti izvozna aktivnost poduzeća. Članom 32. je utvrđeno da u FBiH porezni obveznik koji 5 godina uzastopno investira u proizvodnju u FBiH, u vrijednosti od najmanje 20 milijuna KM, oslobođen je od plaćanja poreza na dobit, u razdoblju od 5 godina, počevši od prvog investiranja, koji mora biti minimalno 4 milijuna KM. Članom 33. je određeno da obveznik koji zapošljava više od 50% osoba sa invaliditetom ili sa posebnim potrebama duže od 1 godine, oslobađa se obveze plaćanja ove vrste poreza za godinu u kojoj je bilo zaposleno više od 50% pripadnika navedenih kategorija stanovništva. Članom 34. je utvrđeno da obveznik - poslovna jedinica nerezidenta koji je osnovan ili čije je sjedište ili kojem se stvarna uprava i nadzor nad poslovanjem nalazi izvan teritorija FBiH, a u BiH oslobađa se plaćanja poreza na dobit za dobit koju ostvari poslovanjem na teritoriju FBiH. Tematika poreznog kredita za plaćanje poreza također je regulirana zakonom. Članom 37. je određeno da ako je obveznik ostvario prihod ili dobit poslovanjem van teritorije BiH (direktno ili putem poslovne jedinice) i na njih platio porez na dobit, plaćeni porez u inozemstvu uračunat će mu se u plaćeni porez najviše do iznosa poreza na dobit koji bi za tako ostvareni prihod ili na tako ostvarenu dobit platio u FBiH. Članom 38. je utvrđeno da se ratificirani sporazumi o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja, a koje je potpisala BiH, primjenjuju kod oporezivanja dobiti nerezidenata i imaju prioritet u odnosu na odredbe ovog zakona.

3 „Službene novine FBiH“ broj 39/09

FDI su u BiH regulirane posebnim zakonom - Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o politici direktnih stranih ulaganja u BiH.⁴ Ovim zakonom je strani ulagač po pravima i obvezama jednak rezidentu, jamči mu se izbjegavanje diskriminacije po bilo kojem osnovu i sigurnost da FDI neće biti nacionalizirana, eksproprijirana ili podvrgnuta nekim sličnim mjerama kojim bi se ugrozila.

BiH ima potpisane sporazume o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja sa brojnim državama, a posebno se ističu neki od ključnih investitora u BiH, kao što su Hrvatska, Srbija, Austrija, Italija, Njemačka i Slovenija.

U BiH je na snazi i nulta carinska stopa za repromaterijale i sirovine porijeklom iz Europske unije, a koji se ne proizvode u BiH. Pored toga, u BiH egzistira nekoliko zona slobodne trgovine. Zonu slobodne trgovine čini dva ili više carinskih područja unutar kojih su ukinute sve carine i druga trgovinska ograničenja na gotovo svu robu porijeklom iz tih područja. Zakonom o slobodnim zonama u BiH⁵ je određeno da se u slobodnim zonama mogu obavljati sve trgovinske, industrijske i uslužne djelatnosti koje nisu štetne za okoliš, zdravlje ljudi, materijalna dobra i sigurnost zemlje. Odluku o osnivanju zona slobodne trgovine donosi Vijeće ministara BiH, ukoliko je osnivanje zone ekonomski opravdano (izvoz iz slobodne zone treba preći najmanje 50% ukupne vrijednosti proizvedene robe koja napušta slobodnu zonu u periodu od 12 mjeseci).

S ciljem stimulacije FDI-a u BiH u sferi fiskalnog sustava je potrebno uraditi slijedeće: posebne porezne olakšice za ulaganje u slabije razvijena područja, smanjenje poreznih opterećenja za investicije u proizvodni sektor, porezne olakšice za ulaganje u znanost i istraživanje, povećati broj međunarodnih sporazuma o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja, rasterećenje poduzetništva za neporezne prihode (primarno doprinosi), porezna harmonizacija u BiH i reforme mirovinskog i invalidskog osiguranja, zdravstvene zaštite i osiguranja i boračko-invalidske zaštite. Kompenzacija nedostajućih prihoda zbog reduciranja fiskalnog opterećenja gospodarstva bi se mogla nadoknaditi uštedama u javnom sektoru, povećanjem akciza na visokotarifnu robu, povećanjem PDV-a i uvođenjem oblika poreza koji ne opterećuju gospodarstvo (porez na kamatu na štednju, porez na nekorištene poduzetničke nekretnine i itd.).

4 „Službeni glasnik BiH“, broj 48/10

5 „Službeni glasnik BiH“ broj 99/09

2. DIREKTNE STRANE INVESTICIJE

Direktne strane investicije predstavljaju međunarodno kretanje dugoročnog kapitala koje je motivirano stjecanjem profita, ali i prava vlasništva, kontrole i upravljanja nad poslovnim subjektom u inozemstvu. Općenito se smatra da je 10% vlasništva nad poslovnim subjektom dovoljno za stjecanje tog prava. To su ulaganja u kojima ulagači ulažu određene uloge i na osnovu njih imaju određena prava i obveze. FDI dominantnu ulogu u međunarodnim financijskim investicijama dostižu tek 90-ih godina prošloga stoljeća (Bogdan, 2009). Nakon toga slijedi njihov impresivan rast, sve do 2007. kada je na globalnoj razini iznos FDI dosegao maksimum od preko 2.000 milijarde USD. Poslije toga, uslijed zaoštavanja globalne ekonomske krize, slijedi pad kretanja FDI-a.

2.1. Razlozi za poduzimanje fdi-a od strane investitora

Strani investitor poduzima investicijske aktivnosti, potaknut različitim motivima, ali u konačnici, osnovni cilj je ostvarivanje većeg profita. Jedan od osnovnih motiva za poduzimanje FDI-a su obilježja fiskalnih sustava. Pored toga, drugi motivi koji pokreću strana ulaganja, a koji na osnovu svojih karakteristika omogućavaju profitabilnije poslovanje u inozemstvu u odnosu na vlastitu državu, su: širenje na nova tržišta, osiguranje uredne opskrbe proizvodnim inputima, jeftinija radna snaga i način reguliranja zagađenja okoliša.

2.2. Razlozi privlačenja FDI-a od strane domaćih država

FDI sublimiraju kapital, sofisticiranu tehnologiju i nove menadžerske i marketinške vještine, tržišne informacije i znanje, čime se podiže konkurentnost ekonomije i postižu pozitivni efekti na ekonomiju domaće države. Danas u vremenu globalne financijske krize države se suočavaju sa sve većim ekonomskim problemima. Priljev FDI-a može imati pozitivne implikacije na cjelokupno domaće gospodarstvo. Potencijalni pozitivni efekti od priljeva FDI-a, a ujedno i razlozi njihovog privlačenja, su:

- povećanje produktivnosti
- jačanje konkurencije
- porast izvoza
- poboljšanje platne bilance
- rast investicija

- porast zaposlenosti
- povećanje prosječne plaće
- povećanje sredstava u proračunu

Priljev inozemnih investicija povećava produktivnost kroz transfer suvremene tehnologije i novih menadžerskih i marketinških spoznaja. Slabije razvijenim zemljama su potrebna superiorna i moderna tehnološka rješenja. Za ubrzani i održivi ekonomski razvoj i napredak, u suvremenim ekonomskim uvjetima, koje krasí žestoka konkurentna borba na tržištu, neminovna je uporaba moderne tehnologije. Bez naprednih tehnoloških rješenja, ne samo razvoj, već i opstanak bilo koje kompanije bit će dovedeni u pitanje. Dugoročne razvojne sposobnosti nacionalne ekonomije prvenstveno ovise o njenim mogućnostima da uspješno razviju i primjenjuju nova tehnološka dostignuća. FDI porijeklom iz SAD-a imale su pozitivan učinak na produktivnost u sektoru proizvodnje u Francuskoj, Njemačkoj, Japanu i Velikoj Britaniji, u razdoblju 1968.-1988. (Blomström i Kokko, 1997). U europskim državama, prisutne su značajne varijacije doprinosa stranih podružnica ukupnoj produktivnosti rada, od Mađarske (33%), Finske (42%), Francuske (72%), Nizozemske (47%) do Švedske (95%). U nekim slučajevima, [Češka Republika (164%), Velika Britanija (158%) i Norveška (251%)], doprinos stranih podružnica je veći nego ukupan rast nacionalne produktivnosti rada (Crisciolo, 2005).

Iako priljev dolazak moćnih MNC-a može djelovati i negativno na konkurentnost na domaćem tržištu, većina studija ipak ukazuje na pozitivne učinke, jer pozitivni efekti od priljeva FDI-a, kao što je na primjer transfer tehnologije, prelijeva se na domaća poduzeća i podižu njihovu produktivnost, efikasnost i efektivnost. Stoga, domaće kompanije poboljšavaju svoju konkurentnu poziciju, kako na domaćem, tako i na inozemnom tržištu. Kao primjer rasta konkurentnosti od priljeva FDI-a možemo navesti Meksiko (Blomström, Kokko i Zejan, 1994) i Češku Republiku.

Porast izvoza je izuzetno bitan za svaku nacionalnu ekonomiju jer može doprinijeti ubrzanom ekonomskom rastu. Većina studija o učincima FDI-a na izvoz domaće ekonomije, ispitivanjem ponašanja stranih podružnica, generalno su utvrdili da su one mnogo više izvozno orijentirane nego domaće kompanije. Kao pozitivne primjere možemo navesti Veliku Britaniju od 1992. do 1996. godine, te Meksikom u periodu 1986.-1990. (Lipsey, 2002).

Sama činjenica da FDI povećavaju izvoz, implicira postojanje pozitivnog učinka FDI-a na platnu bilancu. FDI ne mogu poboljšati platnu bilancu pozicije poduzeća u kojeg investiraju u prvoj godini, jer strani investitori koriste svoje tradicionalne partnere za uvoz raznih proizvoda i komponenti koji su im potrebni i na taj način izazivaju rast uvoza. Ova situacija važi samo za kratak rok i ne treba demoralizirati primatelje FDI-a jer se situacija na dugi rok mijenja (Žugić, 2010). Kao primjer pozitivnog utjecaja FDI-a na platnu bilancu možemo navesti Kinu.

Prema većini dosadašnjih istraživanja, FDI uglavnom pozitivno djeluju na investicije. Prema istraživanju provedenom na 58 zemalja u razvoju, koje pripadaju regionima Istočna Azija, Južna Azija, Sub-saharska Afrika, Srednjo-istočna i Sjeverna Afrika i Latinska Amerika, FDI su imale vrlo pozitivne učinke na investicije (Bosworth i Collins, 1999). Inozemna ulaganja mogu nadopuniti nedovoljnu domaću štednju i tako potaknuti domaće investicijske aktivnosti. To je posebno važno za tranzicijske zemlje, gdje upravo FDI mogu postati komplement nedovoljnoj nacionalnoj štednji za stimulaciju investicija i restrukturiranje gospodarstva. FDI ne samo da mogu povećati razinu investicija, već i njihovu efikasnost i tako utjecati na ekonomski rast. Takav učinak su FDI imale u i 11 tranzicijskih zemalja⁶ u razdoblju od 1993. do 2002. godine (Lovrinčević, Marić i Mikulić, 2005).

FDI mogu djelovati na povećanje zaposlenosti otvaranjem novih radnih mjesta, bilo da se radi o utemeljenju kompletno novog poduzeća u postojećoj ili novoj industrijskoj grani ili povećanja djelatnika u postojećem poduzeću kupljenom od strane stranog investitora. Osim uvođenja novih industrija i osnivanja novih poduzeća u domaćoj državi, priljevi FDI-a mogu povećati zaposlenost kroz uspostavljanje veza sa domaćim tvrtkama kupnjom lokalno proizvedenih proizvoda i usluga (Carlsson, Lundin, Sjöholm i He, 2009). Veći nivo konkurentnosti zbog stranih podružnica koje su donijele relativno novu i sofisticiraniju tehnologiju od majki kompanija, povećava potencijale za prelijevanje. Navedeni pozitivni efekti od priljeva FDI-a, prelijevaju se na domaća poduzeća i podižu njihovu konkurentnost, a to je pretpostavka za njihovo profitabilnije poslovanje i otvaranje novih radnih mjesta. Djelovanje FDI-a može utjecati na povećanje zaposlenosti i preko njihovog utjecaja na rast ostalih gospodarskih aktivnosti, što dovodi do povećanja potražnje za proizvodima i uslugama drugih poduzeća, koji se čak i ne nalaze u sektoru lociranja FDI-a. Pozitivna priča od dolaska FDI-a je svakako Kina gdje su u razdoblju 1998.-2004. upravo FDI bile važan faktor spektakularnog ekonomskog rasta (Carlsson, Lundin, Sjöholm i He, 2009).

6 Hrvatska, Bugarska, Češka Republika, Estonija, Latvija, Litva, Mađarska, Poljska, Rumunjska, Slovačka i Slovenija

U prosjeku, strane tvrtke daju veće nadnice od domaćih tvrtki, čime doprinose porastu prosječne plaće u zemljama primateljima FDI-a. Kao primjere možemo navesti Kolumbiju, Meksiko (70-ih godina razlika je bila između 25% i 30% u korist stranih kompanija), Maroko (80-ih i 90-ih godina u 16 od 18 sektora značajne razlike u plaći), Obali Bjelokosti, Venecueli (16%-18% veće plaće u stranim kompanijama) i Indoneziji (1996. godine 50% veće nadnice u stranim kompanijama) (Lipsey, 2002), te Kamerun, Gana, Kenija, Zambija i Zimbabve, gdje su veće plaće zabilježene u stranim firmama, a posebno za obučeniye radnike i u slučaju lociranja FDI-a u glavnim gradovima (Te Velde i Morrissey, 2003).

FDI u zemlji primatelju, svojim radom, ostvaruju određene rezultate. Jedan od njih je svakako i ostvarena dobit poduzeća u stranom vlasništvu. Ta dobit se oporezuje i tako dolazi do porasta sredstava u proračunu. FDI povećavaju produktivnost, a potom i prosječne plaće djelatnika, što omogućuje zemlji da ubire veće poreze.

2.3. Direktne strane investicije i BiH

Od svibnja 1994. do 31.12.2011. godine u BiH, prema podacima Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, je pristiglo FDI-a u vrijednosti od oko 8.000.000,00 KM. Uvjerljivo najveći iznos FDI-a je BiH stigao u 2007. godini, kada se dogodila realizacija nekoliko značajnih privatizacijskih sporazuma. U prvi plan dolaze ulaganja u „Telekomunikacije Republike Srpske“ u vrijednosti od 1,26 milijardi KM-prodaja državnog kapitala (Srbija), „Rafinerija nafte Bosanski Brod“ u visini 328,9 milijuna KM-prodaja državnog kapitala (Rusija), „Rafinerija ulja Modriča“ sa 153,9 milijuna KM-prodaja državnog kapitala (Rusija) i „Fabrika cementa Lukavac“ sa 111,6 milijuna KM-dokapitalizacija (Austrija). Oko 30% od ukupnog priljeva FDI-a u BiH se odnosi upravo na 2007. godinu. Narednih godina dolazi do snažnog pada priljeva FDI-a. Tako je prema podacima Direkcije za ekonomska planiranja BiH i Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, u 2008. iznos FDI-a bio 577,7 milijuna KM, u 2009. godini 472,9 milijuna KM, u 2010. godini 135,4 milijuna KM, a u 2011. godini 391,9 milijuna KM. Glavni uzroci ovako drastičnog pada priljeva FDI-a su globalna financijska kriza i nestimulativan poduzetnički ambijent u BiH. Glede država porijekla FDI-a, najznačajniji investitori su Srbija, Austrija, Hrvatska i Slovenija. U periodu 2009.-2011. u BiH je pristiglo FDI-a u iznosu od 1.000,3 milijuna KM. Najznačajniji investitori u posljednje tri godine su prikazani u tablici 3. Top pet vodećih država su porijeklo FDI-a u iznosu od 663,81 milijun KM ili 73,55% od ukupno pristiglih FDI-a u

BiH u tom razdoblju. U posljednje tri godine vodeći investitor u BiH je Turska sa 214,89 milijuna KM. Od tog iznosa čak 86,42% ili 185,7 milijuna KM otpada na 2009.

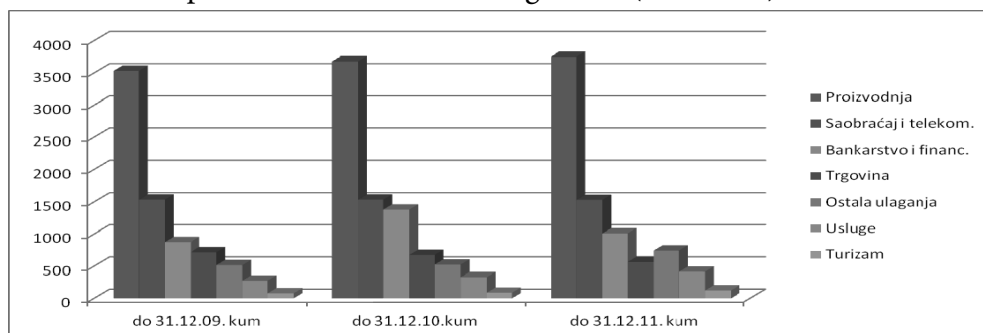
Tablica 3: FDI u BiH prema zemljama porijekla od 2009. do 2011. (u milijunima KM)

RED. BR.	DRŽAVA	IZNOS	UČEŠĆE (%)
1.	Turska	214,89	21,48
2.	Srbija	208,90	20,88
3.	Hrvatska	122,67	12,26
4.	Austrija	108,56	10,85
5.	Slovenija	80,85	8,08

Izvor: Izračuni autora prema podacima Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH i Direkcije za ekonomska planiranja BiH

Kada su u pitanju sektori lociranja FDI-a, dominira proizvodnja sa učešćem od oko 45,00%, odnosno sa više od 3.600,0 milijuna KM. Na grafiku 1. je prikazan priliv FDI-a po sektorima u kumulativu, u razdoblju od 2009. godine do 2011. godine. Kada se uzmu u obzir pojedinačno posljednje godine, jedino u 2010. je situacija nešto drugačija. U 2009. dominira proizvodnja sa učešćem od 46,00%. U 2010. godini registrirani ukupni strani kapital pretežno se odnosi na ulaganja u oblast bankarstva i financija sa nešto više od 50,00% od ukupnog priljeva. U 2011. je ponovno proizvodnja najatraktivniji sektor za FDI sa učešćem od 39,90% od ukupnog priljeva FDI-a. Prema Direkciji za ekonomsko planiranje BiH, u posljednje tri godine, najveće FDI se odnose na poduzeća “Natron-Hayat” d.o.o. Maglaj 96,9 milijuna KM (Turska), „Sisecam Soda Lukavac” d.o.o. Lukavac 79,6 milijuna KM (Turska) i “Sparkasse Bank” D.D. Sarajevo 52,4 milijuna KM (Austrija).

Grafik 1: FDI po sektorima kumulativno gledano (u 000 KM)

Direkcija za ekonomsko planiranje BiH (2011), Bosna i Hercegovina – Ekonomski trendovi za 2010. godinu“, Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, Sarajevo.

2.4. Investicijska klima u BiH

Da bi se privukli strani investitori, potrebno je uspostaviti stimulativnu investicijsku klimu. Glavne odrednice stimulativne investicijske klime su:

1. Makroekonomska stabilnost
2. Politička i socijalna stabilnost
3. Razvijen finansijski sektor
4. Pravna sigurnost
5. Povoljan porezni sustav
6. Razvijena infrastruktura
7. Obučena, raspoloživa i jeftina radna snaga
8. Bogatstvo resursima
9. Ažurnost, educiranost, efikasnost, etičnost i profesionalnost administrativnog aparata
10. Institucionalna razvijenost
11. Ekonomska snaga i tržišni potencijal
12. Povoljan geostrateški položaj

Ukoliko BiH analiziramo kroz prizmu navedenih elemenata, utvrditi ćemo da u BiH još uvijek nije kreiran stimulativan investicijski ambijent. To se prije svega odnosi na političku i socijalnu stabilnost, administrativni aparat, te razvijenost finansijskog sektora i infrastrukture. Navedeno potvrđuju i podaci Svjetskog ekonomskog foruma koji analiziraju 142 države svijeta. Na području infrastrukture BiH je u mnogim segmentima među najslabije ocijenjenim državama (141. mjesto prema kvaliteti cesta, 98. mjesto prema kvaliteti željezničke infrastrukture, 141. mjesto prema kvaliteti lučke infrastrukture, 138. mjesto prema kvaliteti infrastrukture zračnih luka i itd.). Loši rezultati su zabilježeni i u finansijskom sektoru (126. pozicija prema dostupnosti finansijskih usluga, 122. pozicija prema lakoći dobivanja kredita i itd.). Prema neovisnosti pravosuđa BiH je na 97. mjestu, prema transparentnosti vladine

politike na 134. mjestu, prema neregularnim plaćanjima i mitu na 94. mjestu, prema broju dana za startanje biznisa 124. mjestu, a prema broju procedura za startanje biznisa na 119. mjestu. Za većinu drugih pokazatelja, rezultati su podjednako porazni. Ipak, potrebno je navesti i dobre ocjene u određenim oblastima, kao što su razvijenost telekomunikacijske mreže i visoko obrazovanje. Dakle, uz već navedene prijedloge u vezi fiskalnih poticaja, a koji zahtijevaju reformu fiskalnog sustava kroz fiskalno rasterećenje gospodarstva, i na drugim područjima su potrebne promjene. Između ostalog ističemo:

- Reforma administrativnog aparata („giljotina propisa“ – smanjenje procedura i vremena vezano za izvršavanje porezne obveze, počinjenja s poslom i itd.), kako bi on bio svojevrsni asistent i prednost, a ne prepreka i nedostatak poslovnog okruženja u BiH. Konkretno, prema Svjetskoj banci u BiH da bi se startalo s poslovanjem potrebno je izvršiti 12 procedura, a što traje 40 dana, a u Hrvatskoj 6 procedura i 7 dana, u Makedoniji 3 procedure i 3 dana, u Srbiji 7 procedura i 13 dana, a u Crnoj Gori 6 procedura i 10 dana.
- Izgradnja infrastrukture. Prije svega potrebno je intenzivirati najznačajniji investicijski projekt u infrastrukturi u BiH- izgradnju autoputa 5c, koji teče suviše sporo. Prometna povezanost unutar zemlje, integriranost u regionalni prometni sustav i blizina glavnim svjetskim prometnim pravcima su faktori koji utječu na ukupne troškove poslovanja i tako determiniraju atraktivnost zemlje u očima stranih ulagača.
- Započeti snažnu borbu protiv korupcije kroz jačanje postojećih zakonskih rješenja i njihovu uspješnu implementaciju
- Stvoriti uvjete za javno-privatna partnerstva jer su tada strani ulagači spremniji za sudjelovanje u određenim projektima
- Povećati fond financijske podrške stranim ulagačima
- Ekonomska diplomacija (raditi na poboljšanju imidža države)
- Potaknuti razvoj financijskog sektora
- Povećati efikasnost i neovisnost pravosuđa
- Povećati ulaganje u obrazovanje s ciljem veće konkurentnosti radne snage
- Intenzivirati osnivanje i razvoj poduzetničkih zona

ZAKLJUČAK

FDI imaju dominantnu ulogu u međunarodnom kretanju kapitala, a zahvaljujući ubrzanim procesima globalizacije, i sve veći značaj za nacionalne ekonomije. Svim državama, a posebno manje razvijenim je potreban strani kapital kako bi krenuli i dodatno stimulirali investicijski ciklus, budući da FDI, zahvaljujući svojim karakteristikama, mogu pozitivno utjecati na ekonomiju lociranja investicije. Potencijalni pozitivni učinci od priljeva FDI-a su povećanje broja zaposlenih, rast investicija, rast produktivnosti, porast izvoza, jačanja konkurencije, poboljšanje platne bilance, povećanje prosječne plaće i povećanje sredstava u proračunu. Da bi se privukle FDI, država mora kreirati povoljan stimulatívni ambijent. Jedan od ključnih elemenata takvog ambijenta je poticajan fiskalni sustav. Najznačajniji poticajni mehanizmi kada su u pitanju FDI su vezani za poreza na dobit i obuhvaćaju sniženu stopu poreza na dobit, porezni praznik i olakšice po osnovu ulaganja. Pored toga, državi stoje na raspolaganju i druge mjere. Iz toga proizlazi da država, unatoč rastu utjecaja multinacionalnih kompanija, još uvijek ima značajnu ulogu u suvremenim ekonomskim kretanjima i širok spektar ekonomskih mjera pod svojom ingerencijom. U BiH nije uspostavljen poticajan fiskalni sustav. Unatoč nekim poboljšanjima, prostora za napredak u vezi visine i strukture poreznih opterećenja, poreznih propisa i procedura i potrebnog izdvojenog vremena za izvršenje poreznih obveza, još uvijek ima. Osim u fiskalnom sustavu, i u drugim elementima stimulatívno poduzetničkog ambijenta nisu postignuti željeni rezultati. Iz toga se zaključuje da u BiH nije uspostavljena stimulatívna investicijska klima, zbog čega BiH nije privukla značajnije iznose FDI-a, a što za posljedicu ima veliki broj nezaposlenih, tehnološku zaostalost, nisku razinu izvoza i slabe financijske kapacitete za investicijske pothvate.

LITERATURA

1. Alfaro, L., Chanda, A., Kalemli-Ozcan, S., Sayek, S. (2006), „How Does Foreign Direct Investment Promote Economic Growth? Exploring the Effects of Financial Markets on Linkages“, NBER Working Papers, No. 12522, National Bureau of Economic Research, Cambridge.
2. Babić, A., Pufnik, A., Stručka, T. (2001), „Teorija i stvarnost izravnih inozemnih ulaganja u svijetu i u tranzicijskim zemljama s posebnim osvrtom na Hrvatsku“, Pregledi, Hrvatska narodna banka, Zagreb.
3. Blomström, M., Koko, A., Zejan, M. (1994), Host Country Competition and Technology Transfer by Multinationals, NBER Working Paper, No. 4131., National Bureau of Economic Research, Cambridge.
4. Blomström, M., Kokko, A. (1997), How Foreign Investment Affects Host Countries, Policy Research Working Paper Series, No. 1745, World Bank, Washington.
5. Bogdan, Ž., (2009), „Utjecaj FDI-ja na gospodarski rast europskih tranzicijskih zemalja“, Serija članaka u nastajanju Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 09-06: 1-27., Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
6. Bosworth, B.P., Collins, S.M. (1999), „Capital Flows to Developing Economies: Implications for Saving and Investment“, Brooking Papers on Economic Activities, Vol. 30, No. 1, Brookings Institution, Washington.
7. Carlsson, S., Lundin, N., Sjöholm, F., He, P. (2009), „Foreign Firms and Chinese Employment“, The World Economy, Vol. 32, No.1, Blackwell Publishing, Oxford.
8. Criscuolo, C. (2005), Foreign Affiliates in OECD Economies: Presence, Performance and Contribution to Host Countries' Growth, OECD Economic Studies, No. 41(2), OECD, Washington
9. Direkcija za ekonomsko planiranje BiH (2010), Bosna i Hercegovina – ekonomski trendovi, godišnji izvještaj za 2009., Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, Sarajevo.
10. Direkcija za ekonomsko planiranje BiH (2011), Bosna i Hercegovina – ekonomski trendovi, godišnji izvještaj za 2010., Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, Sarajevo.
11. Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, (2012), Bosna i Hercegovina – ekonomski trendovi, godišnji izvještaj za 2011., Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, Sarajevo.

12. Djankov, S., Ganser, T., McLiesh, C., Ramalho, R., Schleifer, A. (2010), „The Effect of Corporate Taxes on Investment and Entrepreneurship“, American Economic Journal: Macroeconomics, Nashville.
13. Fletcher, K. (2002), „Tax Incentives in Cambodia, Lao PDR, and Vietnam“, Prepared for IMF Conference on Foreign Direct Investment: Opportunities and Challenges for Cambodia, Lao PDR and Vietnam, Hanoi, Vietnam, April 16-17, 2002. IMF, Washington.
14. Kesner-Škreb, M. (2001), „Porezni poticaji“, Financijska teorija i praksa, Vol. 25., No. 4, Institut javnih financija, Zagreb.
15. Klemm, A., Van Parys, S. (2010), „Empirical Evidence on the Effects of Tax Incentives“, Fakulteit Economie en Bedrijfskunde Working Paper, Gent.
16. Lipsey, R.E., (2002), Home and Host country Effects of FDI, NBER Working Papers, No. 9293, National Bureau of Economic Research, Cambridge.
17. Lovrinčević, Ž., Marić, Z, Mikulić, D. (2005), „Priljev inozemnog kapitala – utjecaj na nacionalnu štednju, domaće investicije i bilancu plaćanja tranzicijskih zemalja u srednjoj i istočnoj Europi“, Ekonomski pregled, 56(3-4), Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb.
18. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH (2010), Informacije o direktnim stranim ulaganjima u Bosnu i Hercegovinu od maja 1994. do 31.12.2009.
19. Miyagiwa, K., Ohno, K. (2008), „Multinationals, Tax Holidays, and Technology Transfer“, Discussion Paper, No.717., Institute of Social and Economic Research, Osaka.
20. Morisset, J., Pirnia, N. (2000), „How Tax Policy and Incentives Affect Foreign Direct Investment: A Review,“ Policy Research Working Paper, World Bank and International Finance Corporation, New York.
21. Morisset, J. (2003), „Tax Incentives – Using Tax Incentives to Attract Foreign Direct Investment“, The World Bank group Private Sector and Infrastructure Network, No. 253. New York.
22. OECD (2001), Corporate Tax Incentives for Foreign Direct Investment, No. 4, OECD, Paris.
23. OECD (2007), Tax Incentives for Investment – A Global Perspective: experience in MENA and non-MENA countries, OECD, Paris.
24. OECD (2008), Tax Effects on Foreign Direct Investment, Policy Brief, OECD, Paris.

25. Rakita, B. (2006), Međunarodni biznis i menadžment, Ekonomski fakultet u Beogradu, Beograd.
26. Stakić, B., Barać. S. (2009), Javne finansije, četvrto izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd.
27. Šimović, H. (2008), „Porezni poticaji za izgradnju konkurentnosti“, Serija članaka u nastajanju Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 08-03: 1-19, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
28. Te Velde, D.W., Morrissey, O. (2003), Spatial Inequality for Manufacturing Wages in Five African Countries, UNU-WIDER Working Papers, No. 66., United Nations University, Tokyo.
29. World Bank and International Finance Corporation (2011), Doing business in a more transparent world, World bank and International Finance Corporation, New York.
30. World Economic Forum (2011), The Global Competitiveness Index Report 2011-2012, World Economic Forum, Geneva.
31. Zakon o dopunama zakona o porezu na dobit FBiH, „Službene novine FBiH“ broj 39/09
32. Zakon o izmjenama i dopunama zakona o politici direktnih stranih ulaganja u BiH, „Službeni glasnik BiH“, broj 48/10
33. Zakon o slobodnim zonama BiH, „Službeni glasnik BiH“ broj 99/09
34. Žugić, J. (2010), Direktne strane investicije i crnogorska privreda, Montenegrin Journal of Economics, Vol. 6, No. 11, NVO Elit, Nikšić.

Internet:

1. Direkcija za ekonomsko planiranje Bosne i Hercegovine, www.dep.gov.ba
2. Ekonomski fakultet u Zagrebu, www.web.efzg.hr
3. Hrčak-portal hrvatskih znanstvenih časopisa, www.hrca.hr
4. Hrvatska narodna banka, www.hnb.hr
5. Međunarodni monetarni fond, www.imf.org
6. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, www.mvteo.gov.ba
7. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj, www.oecd.org

8. Research Papers in Economy (REPEC)-baza podataka, www.repec.org
9. Svjetska banka, www.worldbank.org
10. Svjetski ekonomski forum, www.weforum.org

ПОРЕСКИ СИСТЕМ У БИХ И РЕФОРМА ПОРЕЗА НА ДОХОДАК У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Мр Косана С. РОСИЋ-БЕНОВИЋ

САЖЕТАК

Земље у транзицији су се суочиле са великим изазовима у покушају формирања нове и здравије структуре пореског система, а међу њима и Босна и Херцеговина, а овдје са посебним освртом на Републику Српску. Реформа најважнијих директних пореских облика подразумијева, првенствено, реформу пореза на доходак физичких лица (грађана) и реформу пореза на добит правних лица. Порез на доходак представља окосницу савремених пореских система развијених тржишних привреда, јер је један од билансно најзначајнијих пореских облика који истовремено омогућава реализацију различитих нефискалних циљева опорезивања. Док је у тржишним привредама глобално опорезивање дохотка доминантан облик већ вијековима, у земљама у транзицији је после само неколико година примјене почело постепено напуштање тог облика опорезивања дохотка и прелазак на друге, алтернативне облике опорезивања дохотка.

Кључне ријечи: *Порески систем, пореске реформе, порез на доходак*

Увод

Порески систем не настаје као резултат унапријед дефинисаног, на научним принципима заснованог плана, већ на основу компромиса различитих политичких снага, под утицајем друштвено-економског уређења, привредне развијености, степена отворености економије, историјског развоја и традиције, потребе да се пронађу нови извори за финансирање јавних расхода.¹

У БиХ, након Дејтонског мировног споразума, ентитети су добили надлежност за фискалну политику и установљавање пореског система,

¹ Павловић Ђ. и Илић Попов Г., (2003), Лексикон јавних финансија, Завод за унапређење и рентабилност пословања, Београд, стр 264.

што је и имало за последицу да данас паралелно постоје три пореска система у БиХ, као резултат давања фискалне независности Ентитетима и Дистрикту Брчко.

Порески систем у БиХ

Наиме, Босна и Херцеговина је успостављена Дејтонским мировним споразумом као независна држава са два равноправна ентитета, национално дефинисана, и то: Федерација БиХ (као ентитет бошњачког и хрватског народа) и Република Српска (као ентитет српског народа). Два ентитета су асиметрична (неусклађена) по институционалној организацији. Федерација БиХ се састоји од 10 кантона и подијељена је у 84 општине, док кантони не постоје у Републици Српској која се састоји од 63 општине. У Федерацији БиХ кантони имају значајна фискална овлашћења.

Из дефиниције ентитета и одговорности додијељених заједничким институцијама, произилази много јача позиција ентитета у односу на државне (заједничке) институције власти. Одговорност за вођење фискалне политике није спомињана у Уставу БиХ, нити је државним органима (Вијећу министара БиХ) додијељена било каква улога у прикупљању јавних прихода,² што је имало и још увијек има веома тешке конеквенце на могућност успостављања и одржавања макроекономске стабилности и ефикасних тржишних структура.

² Чаушевић, Ф., (2004), Фискална структура у БиХ и проблеми које генерише, www.esiweb.org/bridges/bosnia/Causevic_PoglVI.pdf, стр. 79.

Карта 1. Босна и Херцеговина

Извор: Студија о потенцијалним изворима прихода за органе БиХ, (European Commission: Study on Potential Revenue Sources for the Institutions of Bosnia and Herzegovian), (2004), стр. 9

Устави и закони ентитета, изведени из додијелене позиције ентитетима, која је имала више елемената државности од саме БиХ (парадокс државе без надлежности у контроли и прикупљању јавних прихода), је одредијелила структуру фискалних прихода. У Дејтонском мировном споразуму, чланом 8., предвиђено је право ентитета да

регулишу фискални систем примарно у складу са интересима ентитета.³ Веза између ентитета и државног нивоа власти успостављена је једино одредбом која дефинише да из властитих прихода ентитети учествују у финансирању Буџета БиХ и то тако што ФБиХ учествује у износу од двије трећине, а РС у износу једне трећине (за финансирање заједничких институција и сервисирања спољашњег дуга који је распоређен по ентитетима у складу са предратним задужењима).⁴

Структура фискалног федерализма на подручју ФБиХ утврђена је Законом о припадности јавних прихода у Федерацији Босне и Херцеговине и финансирању Федерације Босне и Херцеговине⁵ и нешто касније донешеним Законом о буџетима у Федерацији Босне и Херцеговине.⁶

Фискална структура РС условљена је чињеницом да су њене политичке структуре закључиле да је ефикаснији систем фискалног управљања фискална централизација. Успостављена структура власти у РС, много је једноставнија у поређењу са ФБиХ, јер постоје само два нивоа власти: ентитетски и општински.

Дакле, након Дејтонског мировног споразума, ентитети су добили надлежност за фискалну политику и установљавање пореског система, и усвојили су сваки свој Закон о порезу на промет. Такође, на нивоу ентитета су дефинисани и директни порези. У примјени су била два ентитетска закона којима се регулише порез на добит предузећа у три фискална ентитета, јер је Дистрикт Брчко примјењивао Закон о порезу на добит предузећа ФБиХ.⁷

3 Чаушевић, Ф., *op. cit.*, стр. 79.

4 *Ibid.*, стр. 80.

5 *Ibid.*v

6 *Ibid.*

7 У ФБиХ, Закон о порезу на добит предузећа усвојен је крајем 1997. године и предвиђао је пореску стопу од 30% и широке могућности за смањење пореске основице, а био је у примјени све до 2008. године.

Реформа пореза на доходак у Републици Српској

Република Српска је 2001. године усвојила нови Закон о порезу на добит предузећа,⁸ с намјером да прошири пореску основицу, чиме би оправдала смањење пореске стопе са 30% на 10%, уз мање могућности за редуцирање пореских обавеза. Исто тако, у склопу пореске реформе из 2001. године у РС је уведен синтетички порез на доходак грађана доношењем новог Закона о порезу на доходак грађана, док се у ФБиХ примјењивао цедуларни систем опорезивања дохотка грађана и то на нивоу кантона.

Дакле, порез на доходак грађана у ФБиХ регулисан је на кантоналном нивоу, док је у РС регулисан на ентитетском нивоу, а Брчко Дистрикт има свој Закон о порезу на доходак који регулише ову врсту пореза на нивоу Дистрикта.

У ФБиХ плате су се опорезовале стопом од 5% у свим кантонима (основица за опорезивање је нето плата), док су друге врсте прихода опорезоване пореским стопама које се крећу од 10% до 50% (у зависности од типа пореске основице, нпр.: добит од имовине и имовинских права, добит од капитала, итд.).⁹

У Републици Српској пореска стопа на плате је била 10% (пореска основица нето плата), али су и остале пореске стопе на доходак такође 10% (за све врсте пореских основица).¹⁰

Што се тиче пореза на доходак у Републици Српској, само порез на приходе од пољопривреде и шумарства припадао је општинама, порез на приходе од самосталне дјелатности се дијело између Републике и општина у омјеру 75%:25%¹¹, док сви остали (годишњи порез на доходак грађана; порез на приходе од ауторских права, патената и техничких унапређења; приход од капитала; порез на приход од закупа...) су припадали Републичком буџету.

8 Члан 4-20. закона о порезу на добит, Службени гласник РС, бр. 51/01

9 Питања која инвеститори најчешће постављају, Пореске обавезе, Сарајево, (2005)

10 члан 5. Закона о порезу на доходак грађана, Службени гласник РС, бр. 51/01, 68/01, 65/03, стари закон

11 члан 8. Закона о буџетском систему Републике Српске, Службени гласник Републике Српске, бр. 96/03 и 14/04, прописано је који се јавни приходи дијеле између буџета Републике Српске и буџета општина и градова и у којој пропорцији

Структура прикупљених јавних прихода у ФБиХ се разликовала од кантона до кантона, управо из разлога што су се порези које плаћају физичка лица у ФБиХ уређивали на нивоу кантона, односно Законом о кантоналним порезима, а то значи да сваки кантон има одређене специфичности у уређивању ових пореза, што за крајњи резултат има различите структуре јавних прихода по кантонима.

Међутим, након вишегодишњег периода реформи у пореском систему БиХ 2006. године је извршен пренос надлежности са ентитета и Дистрикта у сегменту индиректног опорезивања на ниво Босне и Херцеговине доношењем Закона о систему индиректног опорезивања у БиХ, у складу са чланом III.5.(а) Устава БиХ¹² У надлежности ентитета и Дистрикта и даље остаје регулисање директних пореза, који се на различите начине регулишу у ентитетима и Дистрикту Брчко. Иако је индиректно опорезивање пренијето са ентитета у надлежност БиХ (требало је да је пренесено на Министарство финансија), тако да је успостављена Управа за индиректно опорезивање и Управни одбор који се састоји од министара финансија, ипак је и даље задржано одређено учешће ентитета у креирању политике индиректног опорезивања (расподјела).

Дакле, индиректни порези су стављени у надлежност БиХ, а укључују: порез на додану вриједност (ПДВ), царине, акцизе и путарине. Ови порези су регулисани посебним законима и представљају приходе државе. Уплаћују се на Јединствени рачун Управе за индиректно опорезивање, која потом врши расподјелу на ентитете и Дистрикт Брчко.

12 Нови закони БиХ и ФБиХ, (2004), Финансијско економски биро-ФЕБ д.д., Сарајево, стр. 179.

Према томе, фискални систем у БиХ је заснован на прописима који се доносе на различитим нивоима одлучивања и то:

1. на нивоу државе БиХ;
2. на нивоу ентитета: Ф БиХ и РС;
3. на нивоу Дистрикта Брчко;
4. на нивоу Кантона у оквиру Федерације БиХ;
5. на нивоу општина у Федерацији БиХ и РС.

Чињеница да се приходи од царина, акциза и ПДВ-а убиру на државном нивоу и под контролом Управе за индиректно опорезивање представља велики корак напријед, како у смислу ефикасности тако и у смислу постојања јединственог економског простора у БиХ, али то је још увијек није довољно да би се порески систем оцијенио позитивним, будући да реформа директног опорезивања тече изузетно споро. Директни порези су и даље у надлежности ентитета и Дистрикта Брчко, и представљају приходе тих органа власти.

Примјена Закона о ПДВ-у је узроковала и неопходне реформе у области директног опорезивања, у првом реду хармонизацију у погледу пореза на доходак грађана и пореза на добит.

Процес реформе система директног опорезивања је почео новим законима о порезу на доходак и порезу на добит који су усвојени у оба ентитета. Међутим, иако су се на тај начин приближили ентитетски порески системи, ова врста опорезивања још увијек није усклађена на нивоу цијеле БиХ. Реформа директних пореза подразумијева хармонизацију, односно приближавање или изједначавање пореских стопа на нивоу БиХ, односно снижавање и усклађивање пореских стопа, ширење пореских основица и све то у циљу стварања једнаких услова привређивања. У категорији директних пореза, порез на доходак је изабран као најзначајнији порески облик и као дугорочна политика БиХ, како би се осигурало превазилажење недостатака који потичу од скромне финансијске издашности других директних пореских облика (порез на добит, порез на приход и порез на имовину).

Дакле, циљ реформе директних пореза јесте да се новим законским прописима - Законом о порезу на доходак и Законом о порезу на добит, усагласе прописи из области пореза на доходак и добит у Републици Српској, Федерацији БиХ и Брчко Дистрикту и омогући стварање јединственог економског простора у БиХ.

У РС је 2006. године донешен нови Закон о порезу на доходак, јер је према Образложењу Нацрта Закона Владе РС тадашњи систем опорезивања дохотка у РС био мјешавина цедуларног и глобалног модела, те би се увођењем новог Закона у потпуности прешло на глобални систем пореза на доходак.¹³ Дакле, нови процес реформи директног опорезивања започео је доношењем нових закона о порезу на доходак (двје стопе 10 % и 15%) и закона о порезу на добит чија је примјена почела од 1.1.2007. године. Од 1. јануара 2009. године ступиле су на снагу измјене Закона о порезу на доходак у РС, које су донијеле прелазак на модел „брutto плате“ и јединствену стопу од 8% за опорезивање личних примања. Стопа пореза на добит од 10%, која је у РС на снази од 2001. године, оцјењује се конкурентном у поређењу са земљама из региона и земљама чланицама ЕУ. Закон који је у примјени од 2007. године је задржао исту стопу.

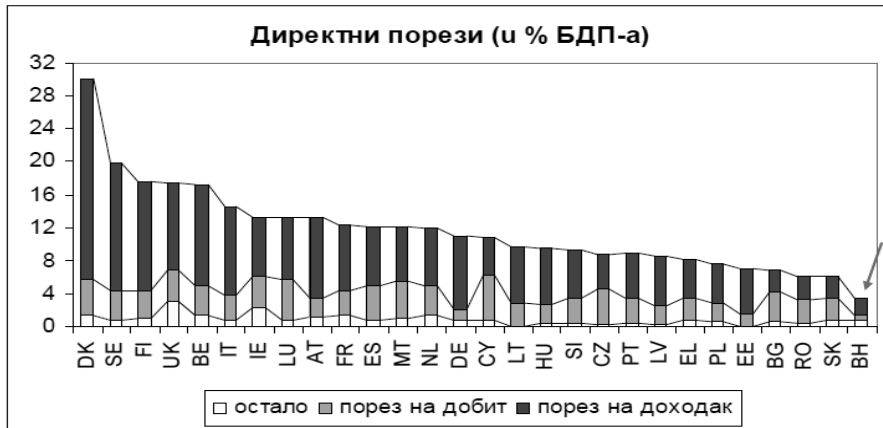
Такође, у ФБиХ је донешен нови Закона о порезу на добит, са чијом се примјеном започело 1.1.2008. године, и Закон о порезу на доходак који је ступио на снагу 1.1.2009. године. Нови Закон о порезу на добит донио је смањење стопе са 30% на 10%, а предвиђа подстицаје за извознике и одређене категорије инвеститора. Неки од циљева овог закона су отклањање двоструког опорезивања добити, те хармонизација услова опорезивања на територији БиХ. Усвајање новог Закона о порезу на доходак је омогућило јединствен начин опорезивања дохотка у ФБиХ (јединствена стопа од 10%), с обзиром да је раније порез на доходак био регулисан на кантоналном нивоу. Порез на доходак је замијенио порез на плату и низ пореза који се односе на опорезивање грађана.

Брчко Дистрикт је једним законом, Законом о порезу на доходак, опорезовао све дохотке правних и физичких лица до краја 2010. године када су усвојени нови закони: Закон о порезу на доходак и Закон о порезу на добит (Службени гласник Брчко дистрикта БиХ бр. 60/10).

Основни извор прихода Босне и Херцеговине су индиректни порези, а учешће директних пореза у укупним приходима је веома ниско. Стога и поред снажног раста у посљедњих неколико година, није забиљежен значајан раст оптерећења БДП-а овим приходима. Фискално оптерећење БДП-а директним порезима у Босни и Херцеговини је доста ниско у односу на земље ЕУ, што се види из наредног графикана.

¹³ Нацрт Закона о порезу на доходак и Образложење Нацрта Закона, Влада РС, (2006), www.narodnaskupstinars.net

Графикон 1. Директни порези (у % БДП-а) у БиХ и земљама чланицама ЕУ

Извор: „Директни порези у Европској унији и Босни и Херцеговини“, Ома Билтен, број 44, Одјељење за макроекономску анализу, март 2009. година V, стр. 10.

Дакле, паралелно са реформским процесима усмјереним ка квалитетнијој и транспарентнијој алокацији буџетских средстава, још 2007. године започета је реформа фискалног сектора и то реформом директних пореза, с циљем привлачења страних инвестиција и усклађивања законодавства БиХ са правом Европске уније, а од 01.01.2009. године настављена је са промјеном начина обрачуна плата са нето на бруто принцип обрачуна.¹⁴

Према томе, у домену пореске политике у РС, једна од најзначајних измјена која се десила у претходном периоду је измјена начина опорезивања дохотка. Од 01.01.2007. године до 31.12.2008. године у примјени је било опорезивање нето плата по стопи од 10% и 15%, а након тога се прелази на обрачун дохотка по бруто принципу и опорезивање по јединственој стопи пореза од 8%, а што је Републици Српској омогућило упоредивост са окружењем. Стопа пореза на доходак од 8% која се примјењивала у РС је била најмања стопа пореза на доходак у поређењу са стопама осталих земаљама у региону, па и у Европи.

¹⁴ „Директни порези у Европској унији и Босни и Херцеговини“, Ома Билтен, број 44, Одјељење за макроекономску анализу, март 2009. година V, стр. 10.

Према подацима у периоду од 2005. до 2010. године, расположиви оквир буџетских средстава је увећан за 563,8 милиона КМ, са 1.036,2 милиона КМ на 1.600,0 милиона КМ, односно за 54,4%.¹⁵ Укупни јавни приходи РС у 2010. години износе 1.808.394.389 КМ, што је 3,5 милиона више него у истом периоду 2009. године. Од укупно наплаћених јавних прихода на директне порезе, остале таксе, казне и накнаде и доприносе односи се 1.795.321.166 КМ. Приходи фондова социјалног осигурања износили су 1.182.820.973 КМ и у благом су порасту у односу на ниво наплате у 2009. години. Забиљежен је пораст прихода по основу пореза на плату, пореза грађана и накнада за приређивање игара на срећу, док је наплата осталих прихода остала на приближно истом нивоу.¹⁶ Укупни директни порези, прикупљени у ентитетским пореским управама у периоду јануар-децембар 2010. године износе 864,1 милиона КМ, што је за 1,4% више у односу на 2009. годину. На нивоу РС прикупљено је 340,3 милиона КМ директних пореза, док је тај износ за ФБиХ 523,7 милиона КМ. Кретања прихода од директних пореза, као и доприноса и осталих прихода су представљена у следећој табели.

Табела 1: Приходи од директних пореза, осталих такси, казни и накнада и доприноса у 2009. и 2010. години (у милионима КМ)

Назив прихода	РС			ФБиХ		
	2009	2010	%	2009	2010	%
Директни порези	347,1	340,3	-2,0%	504,9	523,7	3,7%
Порез на плату	128,2	133,0	3,8%	258,5	266,2	3,0%
Порез на добит	137,7	120,2	-12,7%	159,9	186,1	16,3%
Порези грађана	50,7	51,7	2,0%	83,0	68,2	-17,9%
Остали порези	30,6	35,4	15,8%	3,4	3,2	-3,5%
Остале таксе, казне и накнаде	270,6	272,2	0,6%	317,2	342,8	8,1%
Доприноси	1.175,2	1.182,8	0,7%	2.395,9	2570,6	7,3%
ПИО	628,3	631,8	0,6%	1.344,5	1.447,4	7,7%
Здравство	474,3	476,3	0,4%	942,3	1.008,5	7,0%
Незапослени	24,3	24,3	0,1%	109,1	114,7	5,1%
Дјечија заштита	47,2	47,8	1,1%	-	-	-
Запошљавање инвалида	1,0	2,6	-	-	-	-
Укупно :	1.792,9	1.795,3	0,1%	3.217,9	3.437,1	6,8%

¹⁵ Економска политика Републике Српске за 2011 годину, стр. 19. доступно на www.narodnaskupstinars.net

¹⁶ Економска политика Републике Српске за 2011 годину, стр. 19. доступно на www.narodnaskupstinars.net

Извор: Пореска управа РС и Пореска управа ФБиХ, (2010), Босна и Херцеговина Економски трендови 2010. година, БиХ, Савјет Министара, Дирекција за економско планирање, стр. 25.

У РС је у 2010. години у односу на 2009. годину забиљежен пад од 2%, док је у ФБиХ евидентиран раст прихода од директних пореза од 3,7%. У РС је евидентиран пад прихода по основу пореза на добит од 12,7%, док су приходи од пореза на плату, пореза грађана и осталих пореза расли за 3,8%, 2% и 15,8%. У оквиру директних пореза, приходи по основу пореза грађана и осталих пореза у ФБиХ биљеже пад од 17,9%, односно 3,5%. С друге стране, приходи од пореза на плату су расли за 3%, а приходи од пореза на добит за 16,3%. Прикупљени доприноси у РС у 2010. години биљеже раст од 0,7% у односу на 2009. годину, а у ФБиХ за период јануар-децембар 2010. године, у односу на 2009. годину биљеже раст од 7,3%.

Након значајног пада прихода од индиректних пореза у 2009, узрокованог опадањем међународне размјене услед глобалне финансијске кризе, 2010. година доноси стабилизацију и раст прихода од индиректних пореза. С обзиром да приходи од индиректних пореза у великој мјери зависе од кретања у спољној трговини, раст увоза од 10 % у 2010. години довео је и до раста прихода од индиректних пореза у БиХ.

Узроци таквог стања и кретања у области индиректних опорезивња налазе се у њиховој укупној структури, гдје порез на додатну вриједност судјелује са преко 60 %. У структури ПДВ-а, ПДВ обрачунат на увоз учествује са преко 70 %. Заједно с приходима од царина, увозни ПДВ генерише преко 50 % укупних прихода од индиректних пореза. Раст међународне размјене у 2010. години довео је до раста прихода од увозног ПДВ-а, што се аутоматски рефлектовало на укупне приходе од индиректних пореза. Тако је у 2010. години прикупљено 4,7 милијарди КМ прихода од индиректних пореза, што у односу 2009. годину представља раст од 292 милиона КМ или 6,6 %. Приложена табела даје увид у кретање прихода од индиректних пореза за посљедњих шест година.

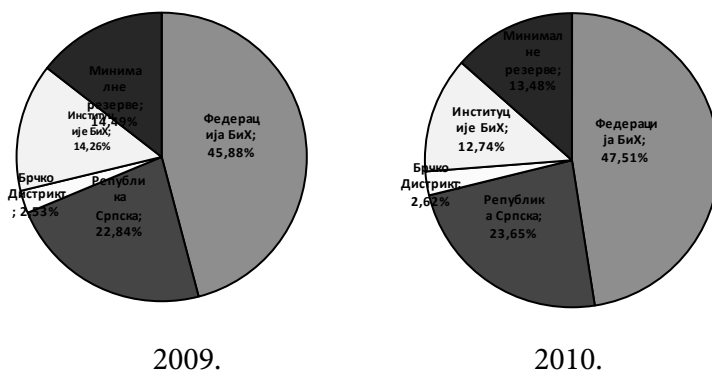
Табела 2: Прикупљени индиректни порези у периоду 2005.-2010. године

У милионима КМ	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
ПДВ	1.812	2.349	2.705	3.118	2.810	2.915
Царине	616	557	655	651	347	302
Акцизе	798	861	917	937	997	1.172
Путарине	177	177	187	189	250	307
Укупни приходи од индиректних пореза	3.402	3.945	4.464	4.895	4.404	4.696

Извор: Економски трендови, Годишњи извјештај 2010. година, (2011), БиХ, стр. 23.

Према презентираним подацима прикупљени индиректни порези у периоду 2005-2010. године су порасли за 38,03%.

На доњем графикону представљена је расподела средстава са Јединственог рачуна Управе за индиректно опорезивање на годишњем нивоу 2009. и 2010. године. Средства одвојена за финансирање рада Инститиуција БиХ у 2010. године мања су за 5,5 % у односу на претходну годину. Слична ситуација је и са средствима за минималне резерве, која су за 1,6 % мања од средстава дозначнеих у 2009. години. Супротно наведеним умањењима, Федерацији БиХ, Републици Српској и Дистрикту Брчко дозначена су средства увећана за 9,5 % у односу на претходну годину.

Графикон 2: Распоређени приходи од индиректних пореза у 2009. и 2010. години

Извор: Економски трендови, Годишњи извјештај 2010. година, (2011) БиХ, стр. 23.

Тренутно су у БиХ у току преговори око повећања стопе ПДВ-а, а што се оправдава тиме да би се повећањем ПДВ-а омогућило значајно фискално растерећење зарада, и што би то представљало шансу да се БиХ међу првима укључи у тренд који све више узима маха у Европи и региону.

У следећој табели је приказан преглед прикупљених јавних прихода у РС у 2010. и 2011. години, из чега ће се моћи сагледати структура прикупљених јавних прихода и кретање јавних прихода по појединим категоријама јавних прихода РС.

Табела 3: Наплаћени јавни приходи у периоду 01.01-31.12.2011/2010. године

РБ	Врста јавних прихода	ОСТВАРЕЊЕ 01.01-31.12.2011.	ОСТВАРЕЊЕ 01.01-31.12.2010.	ИНДЕКС 2011/2010	ОСТВАРЕЊЕ 01.12-31.12.2011.	ОСТВАРЕЊЕ 01.12-31.12.2010.	ИНДЕКС децембар 2011/ децембар 2010
1.	УКУПНО ДИРЕКТНИ ПОРЕЗИ	418.773.856,38	294.103.102,75	142	41.550.217,13	30.581.816,95	136
1.1.	Порез на доходак	251.349.170,52	143.330.279,33	175	27.615.448,51	17.179.074,81	161
1.2.	Порез на добит	136.259.657,46	119.159.315,84	114	11.759.556,40	10.495.764,76	112
1.3.	Порез на имовину, употребу и ношење добара	31.165.028,40	31.613.507,58	99	2.175.212,22	2.906.977,38	75
2.	УКУПНО ДОПРИНОСИ	1.328.621.696,80	1.174.508.958,04	113	139.223.832,58	126.739.412,30	110
2.1.	Фонд ПИО	708.833.595,48	627.256.674,69	113	75.791.259,67	68.002.364,86	111
2.2.	Фонд здравственог осигурања	524.976.397,21	473.226.104,20	111	53.164.748,29	50.621.068,97	105
2.3.	Фонд дјечије заштите	54.684.782,50	47.292.229,34	116	5.754.805,59	5.164.248,89	111
2.4.	Завод за запошљавање	36.136.695,74	24.135.826,38	150	3.895.920,92	2.630.997,53	148
2.5.	Фонд за запошљавање лица са инвалидитетом	3.990.225,87	2.598.123,43	154	617.098,11	320.732,05	192
3.	УКУПНО ОСТАЛИ ЈАВНИ ПРИХОДИ	303.401.433,24	304.309.403,31	100	26.251.523,50	30.607.814,48	86
3.1.	Таксе и накнаде	219.125.944,04	220.946.693,33	99	18.345.838,92	20.161.606,14	91
3.2.	Накнаде за приређивање игара на срећу	14.108.868,41	13.159.738,72	107	1.436.418,24	1.596.685,59	90
3.3.	Казне	22.127.134,18	21.761.420,32	102	2.082.507,32	1.884.097,67	111
3.4.	Остали приходи	48.039.486,61	48.441.550,94	99	4.386.759,02	6.965.425,08	63
4.	ЗАОСТАЛЕ ОБАВЕЗЕ ПО ОСНОВУ ИНДИРЕКТНИХ ПОРЕЗА	4.193.762,10	7.882.898,10	53	307.764,68	1.154.289,63	27
Укупни јавни приходи који су у надлежности ПУ РС		2.054.990.748,52	1.780.804.362,20	115	207.333.337,89	189.083.333,36	110

Извор: Пореска управа РС и Економски трендови, Годишњи извјештај 2010. година, (2011) БиХ, стр. 23.

На рачун јавних прихода Републике Српске у 2011. години укупно је уплаћено 2 милијарде и 55 милиона КМ или 15% више него у 2010. години када је прикупљено 1,78 милијарди КМ.¹⁷

17 Пореска управа Републике Српске, доступно на www.poreskaupravar.org и Економски трендови, Годишњи извјештај 2010. година, (2011) БиХ, стр. 23.

У укупним јавним приходима прикупљеним у Републици Српској на директне порезе се односи 418.77 милиона КМ. Највеће повећање наплаћених јавних прихода у односу на дванаест мјесеци 2010. године остварено је по основу пореза на доходак и то за 75%, тј. наплаћени износ пореза је 251,35 милиона КМ, док је по основу пореза на добит остварена наплата од преко 136 милиона КМ или 14% више у односу на наплату у 2010. години.

У периоду од 01. јануара до 31. децембра 2011. године укупни наплаћени доприноси према фондовима износе 1 милијарду и 328 милиона КМ, тј. повећани су за 13% у односу на претходну годину. Од овог износа на доприносе за здравствено осигурање односи се 525 милиона КМ, чиме је остварена већа наплата за 11% у односу на наплату из претходне године, а на доприносе за ПИО 708.8 милиона КМ, који су се повећали за 13 одсто. За Фонд дјечије заштите прикупљено је 54,7 милиона КМ или 16% више него претходне године, за Завод за запошљавање 36 милиона КМ или 50% више, те за Фонд за запошљавање лица са инвалидитетом 4 милиона КМ тј. 54% више него у 2010. години.

Реформа пореза на доходак у Републици Српској није била нимало једноставан задатак, с обзиром да се порезом на доходак жели много тога остварити, с једне стране ефикасност, а с друге стране, оптимални социјални и редистрибутивни ефекти (конкурентно фискално окружење, али, у исто вријеме, порез на доходак треба да буде и правичан и једноставан за примјену). Колико се у томе до сада успјело види се из емиријских података презентованих у овом раду, а колико је то био сложен задатак свједоче бројне реформе, измјене и допуне прописа који регулишу област опорезивања дохотка грађана почевши од 2001. године па све до последњих измјена у фебруару 2011. године.

Закључак

Дакле, Република Српска већ пуних десет година трага за адекватним системом опорезивања дохотка и још увијек није извјесно да ли га је пронашла, јер тек у дугорочној перспективи ће се моћи оцијенити, на основу броја нових измјена и допуна (уколико их буде), односно нових реформи у овом сегменту опорезивања, али и на основу раста или смањења наплаћених прихода од пореза на доходак и њиховом учешћу у друштвеном бруто производу, да ли је успјела и

колико у реформи опорезивања дохотка. Од покушаја да 2001. године уведе синтетички порез на доходак грађана, па 2007. године доношењем новог закона да у потпуности пређе на синтетичко опорезивање, преко бројних измјена и допуна које су је у потпуности удаљиле од синтетичког начина опорезивања, у Републици Српској је тренутно у примјени цедуларни систем опорезивања дохотка, са јединственом стопом од 10% (само за малог предузетника 2%) и бруто моделом обрачуна плата који није до краја примијењен. Наиме, иако се пореским прописима прешло на бруто плату као основицу за обрачун доприноса, то није случај у прописима који регулишу област радно-правних односа, па у пракси већина послодаваца уговара са запосленима зараде у нето износу, тако да евентуално смањење пореза и доприноса не би утицало на раст зарада, него директно на смањење трошкова послодаваца. Да би смањење пореза и доприноса утицало на раст зарада и „вишак“ завршио у џеповима запослених, држава мора да покрене систем контроле исправности уговорених односа запослених и послодаваца, односно да у свакодневном животу наметне праксу да послодавац са запосленим уговара зараду у бруто износу.

Према томе, уколико број нових измјена и допуна буде велики, односно ако се настави досадашњим темпом измјена прописа у овој области опорезивања, а ефекти тих измјена не повећају значајно износ наплаћених прихода од пореза на доходак и његово учешће у друштвеном бруто производу, онда је то очигледан показатељ да реформа није резултирала адекватним системом опорезивања дохотка. У супротном, реформа је успјешно проведена и Република Српска је пронашла аутентичан систем опорезивања дохотка за прилике и услове који су присутни у Републици Српској. Међутим, с обзиром на комплексност и недосљедност система опорезивања који је тренутно у примјени (због великог броја измјена и допуна прописа који регулишу ову област опорезивања) изгледи за то су мали.

Литература

- [1] Директни порези у Европској унији и Босни и Херцеговини, (2009), Ома Билтен, број 44, Одјељење за макроекономску анализу Управног одбора Управе за индиректно опорезивање БиХ
- [2] European Commission, (2007), Taxation trends in EU, Data for EU Member States and Norway,
- [3] Grabowski, M., Tomalak, M., (2007), Tax Systems Reforms in The Countries of Central Europe and The Commonwealth of Independent State
- [4] Јовић Љ., (2008), Опорезивање дохотка физичких лица у земљама у транзицији, Докторска дисертација, Економски факултет, Универзитет у Београду, Београд
- [5] Јеремић Н., (1/2011), Мјесто и улога пореза на доходак грађана у структури савремених пореских система, Економски погледи, Београд
- [6] Ловчевић, Ј., (1997), Институције јавних финансија, Службени лист СРЈ, Београд
- [7] McLure, C., E., (2001), Tax Policy for Economies in Transition from Socialism, Tax Notes International 3, 1991., prema Martinez-Vazgues, J., McNab, R., Tax Reform in Transition Economy, Georgia State University
- [8] Ненадић, Ј., (2004), Опорезивање добити правних лица у државама-сукцесорима СФРЈ, Магистарски рад, Правни факултет, Универзитет у Београду, Београд
- [9] Нови закони БиХ и ФБиХ, (2004), Финансијско економски биро ФЕБ д.д., Сарајево
- [10] Поповић, Д., (1997), Наука о порезима и пореско право, Open Society Institute/Constitutional and Legislative Policy Institute – COLPI, Будимпешта и Савремена администрација, Београд,
- [11] Павловић Ђ. и Илић Попов Г., (2003), Лексикон јавних финансија, Завод за унапређење и рентабилност пословања, Београд
- [12] Раичевић, Б., (1994), Пореска реформа и блокада, Отисак из публикације Привреда Југославије у условима блокаде (Научни скупови Српске академије наука и уметности, књига LXXIV, Одељење друштвених наука, књига 14), Београд,
- [13] Раичевић, Б., (2000), Пореска реформа у Србији осам година касније, Економика предузећа, Економски институт, Београд,

- [14] Росић К., (2006), Опорезивање прихода од самосталне дјелатности- примјер Републике Српске, Федерације Босне и Херцеговине и Дистрикта Брчко, Магистарски теза, Економски факултет, Универзитет у Београду, Београд
- [15] Релевантни закони о опорезивању дохотка за Србију, Црну Гору, Македонију, Хрватску, БиХ (2008)
- [16] Стојановић, А., (2006), Транзиција и пореске реформе, Докторска дисертација, Економски факултет, Универзитет у Београду, Београд,
- [17] Студија о потенцијалним изворима прихода за органе БиХ, (2004),(European Commission: Study on Potential Revenue Sources for the Institutions of Bosnia and Herzegovian)
- [18] Tanzi, V., (1993), Fiscal Policy and the Economic Restructuring of Economies in Transition, IMF, Working Papers
- [19] Taxation trends in the European Union (2011)
- [20] Чаушевић,Ф.,(2004), Фискална структура у БиХ и проблеми које генерише, <http://www.esiweb.org/bridges/bosnia/Causevic>

Закони:

- [1] Закон о порезу на добит, (Службени гласник РС, бр. 51/01)
- [2] Закону о порезу на доходак (Службени гласник Републике Српске, 51/01)
- [3] Нацрт Закона о порезу на доходак и Образложење Нацрта Закона, Влада РС, (2006), <http://www.narodnaskupstinars.net>
- [4] Закону о порезу на доходак (Службени гласник Републике Српске, бр. 91/06, 128/06, 120/08 , 71/10, 1/11)
- [5] Закон о доприносима („Службени гласник Републике Српске“, број 31/09 – пречишћени текст и 1/11)

PRETPOSTAVKE I STRATEŠKI PRAVCI ZA REALIZACIJU POREZNE REFORME U BiH

ASSUMPTIONS AND STRATEGIC DIRECTIONS FOR THE COMPLETION OF THE TAX REFORM IN BiH

Doc dr Hasan Mahmutović,
Ekonomski fakultet Zenica
Aida Šabić, asistent

SAŽETAK

Autori kritički elaboriraju financiranje javne potrošnje koje se temelji na organizacijskom ustrojstvu BiH i trenutnom načinu prikupljanja prihoda za potrebe funkcioniranja decentralizirane države BiH. Struktura direktnih i indirektnih poreza u odnosu na GDP BiH znatno premašuje prosjek u poređenju sa prosjekom EU 27, što potvrđuje nisku konkurentnost rangiranost BiH Svjetskog ekonomskog foruma. Neatraktivnost BiH za domaće i inozemne investitore ima dalekosežne posljedice njenog zaostajanja u odnosu na članice EU. Autori predlažu s jedne strane, preustroj poreskog teritorijalnog sistema kroz ustroj kroz pet regije, što je intencija i Europske unije, kako bi država efikasno funkcionirala i bila jeftinija, kako za njene građane tako i za domaće i inozemne investitore, a s druge strane, prihvatanje standarda i poreznih principa, strateški pravci porezne reforme treba da temelje na sljedećim pravcima: diferencijacija direktnih poreza, diferencijacija indirektnih poreza (PDV 0-35%), diferencijacija poreza na dobit po sektorima, diferencijacija poreza na dohodak građana, diferencijacija poreza na imovinu, kontinuitet nadziranja svih pravaca reformiranog poreznog sustava, doprinosi za socijalni sektor – zdravstvo i penzioni sektor reformirati, ukupni porezi na plaće do 40%.

Ključne riječi: porezna reforma, direktni i indirektni porezi.

ABSTRACT

The authors critically elaborate financing public spending, which is based on the organizational structure of Bosnia and Herzegovina and the current method of collecting revenue for the functioning of decentralized BiH state. The structure of direct and indirect taxes in relation to the country's GDP,

*significantly exceeds the average in comparison to the average of the EU 27, which confirms the low competitiveness ranking of the World Economic Forum BiH. Unattractiveness BiH for domestic and foreign investors have far-reaching consequences of a delay in relation to the EU. The authors propose the one hand, the restructuring of the tax system through the territorial organization of the five regions, the intention of the European Union, to the state to work effectively and more cost effective, both for its citizens and for domestic and foreign investors, on the other hand, the adoption of standards and tax principles, strategic directions of tax reform should be based on the following routes: direct tax differentiation, differentiation of indirect taxes (VAT 0-35%), tax differentiation across sectors, differentiation of the personal income tax, property tax differentiation, continuity monitoring every direction the reformed tax system contributes to the social sector - health care and pension sector reform, total taxes on wages up to 40%.
Keywords: tax reform, direct and indirect taxes.*

UVODNE NAPOMENE

U posljednje vrijeme sve više se, kako političkih tako i naučnih krugova, ističe potreba za reformiranjem poreskog sustava u Bosni i Hercegovini. Uglavnom se radi o parcijalnim i paušalnim prijedlozima koji se svode na smanjivanje poreskih stopa i doprinosa, pri čemu se ne vodi računa o posljedicama tih izmjena.

Upravo zbog toga autori u predmetnom istraživanju definiraju osnovne pretpostavke i strateške pravce realizacije sveobuhvatne porezne reforme u Bosni i Hercegovini.

Prema izvještaju Svjetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti /2011-2012/, konkurentnost BiH ekonomije je veoma nisko rangirana, a isto tako spada među 12 najnekonkurentnijih država u Europi. Ovi pokazatelji upućuju na potrebu hitnog iznalaženja određenih rješenja koji bi ovu sumornu ekonomsku sliku u značajnoj mjeri korigirali.

Na nizak rang konkurentnosti BiH privrede, pored globalne ekonomske krize, veliki uticaj imaju i visoke stope direktnih i indirektnih poreza u procesu proizvodnje i doprinosa na plaće zaposlenih. Treba napomenuti da porezi i doprinosi na plaće, po preračunatoj stopi, iznose nešto ispod 70% i među najvećim su u Europi.

Na ovaj način stvaraju se uvjeti za realiziranje sveobuhvatne porezne reforme koja bi bila u funkciji podsticanja privrednog razvoja i novog zapošljavanja, s jedne strane, te efikasno funkcioniranje svih državnih aktivnosti, s druge strane.

1. OSNOVNE PRETPOSTAVKE PORESKE REFORME

Za sprovođenje porezne reforme treba **krenuti od ustavnog uređenja** BiH, odnosno njenog ustrojstva. Do 1995. godine BiH je bila organizirana u sedam regija i prema svim ekonomskim pokazateljima bila je na razini prosjeka u okviru zajedničke države. Od 1995. godine BiH kroz Dejtonski mirovni sporazum dobila i novi ustav, koji je definirao dva entiteta i distrikt Brčko.

U okviru većeg entiteta definirano je deset kantona, pri čemu su zapostavljene lokalne zajednice, odnosno ukinuto im je prikupljanje njihovih izvornih prihoda. Po našem mišljenju, ovdje je napravljena proceduralna greška u vezi sa navedenim ustavima. Stari ustav parlamentarna skupština BiH nije stavila van snage, a niti je nametnuti ustav usvojen od iste.

Treba napomenuti da je u opticaju Dejtonski ustav, ali koji se ne primjenjuje u svom punom kapacitetu, i stalni je kamen spoticanja normalnom funkcioniranju države.

Istraživanja koja su, u više navrata rađena na Ekonomskom institutu Sarajevo, pokazuju da je za BiH optimalno rješenje njeno organiziranje u četiri regije. Pored ovih istraživanja, urađena su ista od strane EURED-a koji je definirao pet regija u BiH.

Upravo i naše je mišljenje da se BiH ustroji kroz regije, što je intencija i Europske unije, kako bi država efikasno funkcionirala i bila jeftinija, kako za njene građane tako i za domaće i inozemne investitore.

Prema tome, osnovne pretpostavke za efikasno realiziranje porezne reforme koja bi bila u funkciji podsticanja privrednog razvoja i novog zapošljavanja su sljedeće:

- a) Uspostaviti pravni okvir funkcioniranja BiH /Ustav SR BiH ili Dejtonski Ustav BiH
- b) Uspostaviti tri regije u F BiH /Sarajevo, Tuzla, Mostar

- c) Uspostaviti dvije regije u RS / Banjaluka, Doboj
- d) Uspostaviti jedinstven ekonomski prostor na razini BiH
- e) Definirati ekonomsku i socijalnu politiku na razini BiH

Sve navedene pretpostavke moguće je veoma brzo ostvariti uz postojanje dobre volje političkih struktura, što bi polučilo efikasne rezultate privrednog razvoja i novog zapošljavanja.

2. POREZNA SLIKA U BIH

Financiranje javne potrošnje temelji na samom organizacijskom ustrojstvu BiH i trenutnom načinu prikupljanja prihoda za potrebe funkcioniranja decentralizirane države BiH. Kretanje direktnih i indirektnih poreza u BiH, 2009 i 2010 godine, može se sagledati u narednim pregledima.

Tabela 1. Direktni porezi u BiH 2009/10 godina % GDP

Naziv poreza	2009	2010
1. Direktni porezi	3,46	3,51
- Porez naplaću	1,70	1,70
- Porez na dobit	1,05	1,19
- Porezi građana	0,54	0,44
- Ostali porezi	0,17	0,18
2. Ostale taxe, kaz. naknade	2,08	2,20
3. Doprinosi	15,74	16,46
- PIO	8,83	9,27
- Zdravstvo	6,19	6,46
- Nezaposlenost	0,72	0,73
Doprin. iz budžeta-zdr. i nezap.	-	2,50
Dop. iz budž. -zdr, nezap, i por. plate	-	3,31

Tabela 2. Indirektni porezi u BiH 2009/10 godina % GDP

Naziv poreza	2009	2010
1. PDV	11,71	11,90
2. Carine	1,45	1,23
3. Akcize	4,15	4,79
4. Putarine	1,04	1,25
Ukupno	18,35	19,18

Izvor: Porezna uprava za indirektno oporezivanje

Struktura direktnih i indirektnih poreza u odnosu na GDP BiH znatno premašuje prosjek u poređenju sa prosjekom EU 27. Upravo i ovi pokazatelji potvrđuju nisku konkurentnost rangiranost BiH Svjetskog ekonomskog foruma. Neatraktivnost BiH za domaće i inozemne investitore ima dalekosežne posljedice njenog zaostajanja u odnosu na članice EU.

3. EFEKTI REALIZACIJE PRETPOSTAVKI ZA POREZNU REFORMU

Nakon što se realiziraju prethodne pretpostavke stvoriće se uvjeti za definiranje politika na razini države BiH kojih praktično do sada nije bilo niti je moglo biti u ovako decentraliziranoj državi, gdje su se preklapale nadležnosti i proces odlučivanja bio veoma kompliciran.

Precizno određenje nadležnosti lokalnih samoupravnih zajednica, regija i države omogućava definiranje sljedećih politika:

- a) Razvojnu politiku – lokalnu, regionalnu i državnu: industrija, poljoprivreda i turizam utemeljenu na realnim resursima BiH,
- b) Socijalnu politiku – zdravstvo, borci, izbjeglice i druge socijalne kategorije utemeljenu na realnoj statistici,
- c) Monetarnu politiku – omekšati postojeći valutni odbor i utvrditi realan kurs KM,
- d) Poreznu politiku – uskladiti direktne i indirektno poreze na razini prosjeka Europske unije,
- e) Definiranje javnog servisa uprave u funkciju poticaja i razvoja biznis sektora–industrije i poljoprivrede i podizanje njegove efektivnosti i efikasnosti na domaćem i globalnom tržištu,
- f) Definiranje novog pravca procesa privatizacije državnih i javnih poduzeća.

Prije svega, bez precizno definiranih politika nema ni adekvatnog ekonomskog razvoja i novog zapošljavanja. Isto tako, na definiranim politikama stvaraju se bazične pretpostavke za određivanje okvira za poreznu reformu na razini BiH.

4. STRATEŠKI PRAVCI POREZNE REFORME U BiH

Ekonomska teorija i ekonomska praksa u zadnjoj polovini dvadesetog stoljeća sustav direktnih poreza temelje na porezu na dohodak i porezu na ostvarenu dobit. U tim okolnostima ova dva direktna poreza postaju osnovni izvor prihoda država Europske unije iako njihovo ubiranje zahtjeva veliki administrativni aparat.

Zemlje u razvoju u principu ubiranje direktnih poreza temelje na porezima na potrošnju, akcizama na visokotarifnoj robi i carinama.

Uspostava nove ekonomske arihtekture svijeta, ekonomskih integracija i procesa globalizacije, temeljena na slobodnom protoku kapitala, radne snage, roba i informacija, zahtjeva tranziciju oporezivanja kapitala i rada.

Naime, kapital i rad, na globalnoj razini posmatrani kao temeljni inputi procesa proizvodnje doprinose stvaranju nove vrijednosti, te ih ekonomska logika u novonastalim okolnostima svodi na minimalna oporezivanja.

Podizanje globalne konkurentnosti, profitabilnosti i produktivnosti upravo temelji na oporezivanju potrošnje. Proces ekonomskog integriranja nameće potrebu razvoja i primjene modela indirektnog oporezivanja kroz sistem poreza na dodajnu vrijednost.

U principu on predstavlja osnovni izvor poreznih prihoda u zemljama koje ulaze u proces integriranja. Od samog uvođenja PDV-a od 17%, još nikada nije uvedena njegova diferencijacija kao u zemljama EU. U procesu reformiranja poreznog sustava treba imati na umu da sve porezne stope treba diferencirati, tako da oni sa visokim приходima i imovinom plate veće iznose poreza.

Imajući u vidu da je strateški cilj BiH integriranje u Europsku uniju, prihvatanje standarda i poreznih principa, strateški pravci porezne reforme treba da temelje na sljedećim pravcima:

- a) Diferencijacija direktnih poreza
- b) Diferencijacija indirektnih poreza / PDV 0 - 35% /
- c) Diferencijacija poreza na dobit po sektorima
- d) Diferencijacija poreza na dohodak građana

- e) Diferencijacija poreza na imovinu
- f) Kontinuitet nadziranja svih pravaca reformiranog poreznog sustava
- g) Doprinosi za socijalni sektor – zdravstvo i penzioni sektor reformirati
- h) Ukupni porezi na plaće do 40%

Predloženi strateški pravci porezne reforme u značajnoj mjeri ostvariće funkciju poticaja razvoja privrede i novog zapošljavanja, podizanja njene konkurentnosti na domaćem i inozemnom tržištu, te smanjenje vanjskotrgovinskog deficita.

5. MOGUĆI REZULTATI OD POREZNE REFORME

Ostvarenjem temeljnih ustavnih pretpostavki za realiziranje poreznih reformi u BiH, te definiranjem politika i određivanjem strateških pravaca porezne reforme, u kratkom roku, do godinu dana, mogući su sljedeći rezultati porezne reforme:

- a) Podizanje ambijenta za domaće i eventualno strane investitore u BiH
- b) Smanjenje sive ekonomije do 60%
- c) Smanjenje rada na crno do 80%
- d) Podizanje regionalne i europske konkurentnosti privrede BiH
- e) Brže uključivanje biznis sektora u međunarodne trgovinske tokove
- f) Političke tenzije bez značajnog uticaja na biznis sektor

Rezultate porezne reforme svakako treba posmatrati i kroz prizmu makroekonomskih indikatora koji bi bili na razini prosjeka Europske unije.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Rezultati ovih istraživanja ukazuju na potrebu hitne tranzicije poreznog sustava u Bosni i Hercegovini. Pravno-ekonomski argumenti za reformiranje poreznog sustava BiH su sljedeći:

1. Nepostojanje ustavnog određenja i njegove primjene
2. Niska konkurentnost BiH privrede,
3. Deficit trgovinske razmjene,
4. Visoke stope direktnih i indirektnih poreza u odnosu na GDP spram okruženja,
5. Nepostojanje sektorskih državnih politika.

Sve ovo ukazuje da je BiH još uvijek nedovršeno društvo, kako u pravnom tako i ekonomskom kontekstu. Za efikasno provođenje sveobuhvatne porezne reforme, autori su istražili i definirali sve potrebne prethodne aktivnosti, bez kojih nije moguće očekivati pozitivne efekte njene provedbe.

IZVORI:

- 1) Arnold, Jens, 2008 „Tax Policy for Economic Recovery and Growth“,
- 2) Arnold, Jens , 2008. “Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth?: Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries,” OECD Economics Department Working Papers 643, OECD Publishing.
- 3) Dell’Anno, Roberto, Piirisild Marje , 2004, „Estimate od Non-Observed Economy in Bosnia and Herzegovina, USAID
- 4) Federalni zavod za programiranje razvoja, 2008, Neregistrirana(siva) ekonomija u F BiH
- 5) Hajkova, Dana & Nicoletti, Giuseppe & Vartia, Laura & Kwang-Yeol Yoo, 2006. “Taxation and business environment as drivers of foreign direct investment in OECD countries,” OECD Economic Studies, OECD Publishing
- 6) Poreska politika u Srbiji – Pogled unaprijed 2010, USAID
- 7) Schnaider, Freidreich, „Veličina i razvoj sive ekonomije i radne snage u sivoj ekonomiji i 22 tranzicijske zemlje i 21 zemlje OECD.a: Što doista znamo.
- 8) World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2011-2012,
- 9) World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2010-2011,
- 10) World Bank, Doing Business 2012.

FISKALNA NEODRŽIVOST OBVEZNOG ZDRAVSTVENOG OSIGURANJA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

FISCAL UNSUSTAINABILITY OF MANDATORY HEALTH INSURANCE THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Doc. dr. sc. Slavko Vukić

Bosna i Hercegovina

Zavod zdravstvenog osiguranja Kantona Posavskog

slavko.vukic@tel.net.ba

SAŽETAK

Rad je podjeljen na četiri posebne cjeline. U prva dva dijela analiziraju se temeljni izvori financiranja njihova brojna struktura i učešće u ukupnom financiranju obveznog zdravstvenog osiguranja (nositelji osiguranja) U trećem dijelu rada analiziraju se doprinosi kao temeljni instrumenti financiranja zdravstvenog osiguranja, njihova pravna regulativa te postojeća fiskalna rješenja kod svih kategorija osiguranika. U trećem dijelu utvrđuje se postojeće fiskalno opterećenje kod određenih kategorija osiguranika te preporuke za moguće usklađivanje sustava doprinosa te čime se pozitivno djeluje na veću zaposlenost u relanom sektoru, a time postiže i minimalna održivost obveznog zdravstvenog osiguranja.

Ključne riječi: *zdravstveno osiguranje, izvori financiranja, doprinosi, održivost, zaposlenost.*

ABSTRACT

The work is divided into four separate units. The first two parts analyze the fundamental sources of financing structures and their numerous involvement in the overall financing of the compulsory health insurance (insurance carriers) The third part analyzes the contributions as basic instruments for the financing of health insurance, legal regulations and their current fiscal solutions for all categories of insured persons. The third part is determined by the existing fiscal burden for certain categories of insured persons and recommendations for possible adjustment of contributions and thus a greater positive effect on employment in the sector and thus achieves the minimum viability of mandatory health insurance.

Keywords: health insurance, financing, benefits, sustainability, employment.

UVOD

U Bosni i Hercegovini kao i širem okruženju egzistira Bismarkov sustav socijalne sigurnosti. Ovaj sustav se temelji na doprinosima zdravstvenog osiguranja kojeg plaćaju određene grupe nositelja osiguranja. Obvezno zdravstveno osiguranje i zdravstveni sektor u cjelini predstavljaju značajan sustav javne potrošnje i učestvuje do 10% ukupne potrošnje u BDP-u Bosne i Hercegovine, a njegov sustav financiranja je posebno kompliciran u Federacije Bosne i Hercegovine i zahtjeva složene i specifične analize.

Pretpostavlja se da je struktura izvora financiranja u zdravstvenom osiguranju neadekvatna, da učešće u financiranju između gospodarstva, proračuna i proračunskih fondova te stanovništva nije posloženo u skladu sa postojećom gospodarskom situacijom. Sve je teža situacija u gospodarskim djelatnostima a broj zaposlenih kod poslodavaca stagnira u posljednjih nekoliko godina. Stoga treba vidjeti da li postoje mogućnosti drukčijeg odnosa između postojećih izvora financiranja zdravstvenog osiguranja. Temeljni cilj rada je utvrditi stvarne uzroke neadekvatne strukture izvora financiranja. Utvrditi postojeći sustav doprinosa zdravstvenog osiguranja te ocjeniti stupanj njegove usklađenosti i fiskalne održivosti.

U radu se kompariraju određena fiskalna rješenja sa nekim iskustvima iz okolnog okruženja. Rezultati istraživanja mogu dati neke nove ideje i moguće prijedloge kako bi se postojeći sustav financiranja obveznog zdravstvenog osiguranja unaprijedio i postao održiv. Stoga je svrha istraživanja ukazati nositeljima ekonomske i zdravstvene politike da sustav financiranja nije dobar te da ga se može oblikovati, uskladiti i unaprijediti, kako bi cjeli sustav osiguranja postao održiv. Konkretno treba ići na donošenje propisa kojima će se smanjivati porezn stope kod zaposlenih osiguranika te donošenje jedinstvenog propisa kojima će se minimalno harmonizirati doprinosi zdravstvenog osiguranja. Nužne mjere za unapređenje sustava financiranja zdravstvenog osiguranja trebaju se odmah usvojiti ili ako postoje druge alternative njihova implemetacija treba teći postepeno u nekoliko narednih godina.

1. Osiguranici i osigurane osobe u sustavu obveznog zdravstvenog osiguranja
Obvezno zdravstveno osiguranje na području Federacije Bosne i

Hercegovine regulirano je zakonom o zdravstvenom osiguranju.¹⁸ U cilju jasnijeg definiranja osiguranika i osiguranih osoba, kao temeljnih izvora financiranja u Federaciji Bosne i Hercegovine, potrebno je definirati vrste osiguranih osoba. Dosta je široka, izdiferencirana i sveobuhvatna lepeza osiguranika, što je u skladu s temeljnim načelima cjelovitosti i sveobuhvatnosti socijalne zaštite. Osiguranici su definirani u skladu s člankom 19. Zakona o zdravstvenom osiguranju Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH br. 30/97, 7/02 i 70/08).¹⁹ Kvaliteta sustava obveznog zdravstvenog osiguranja mjeri se i njegovim obuhvatom (odnos broja osiguranih i broja stanovništva) te strukturom osiguranika po kategorijama izražene po vrsti i starosti.

Tablica 1: Obuhvat zdravstvenog osiguranja u Federaciji BiH u razdoblju 2008.-2010. godine.

Kanton	Broj stanovnika			Broj osiguranih osoba			Obuhvat osiguranjem %		
	2.008	2.009	2.010	2.008	2.009	2.010	2.008	2.009	2.010
Unsk. - Sanski	287.998	288.114	287.869	206.444	208.749	210.077	71,68	72,45	72,98
Posavski K.	40.513	39.886	39.520	28.506	27.464	31.265	70,36	68,86	79,11
Tuzlanski K.	497.813	498.549	499.047	442.758	447.265	438.248	88,94	89,71	87,82
Zeničko - D.	400.848	400.602	400.126	343.046	341.119	329.994	85,58	85,15	82,47
Bosan. - Pod.	33.225	33.093	32.931	25.856	25.800	25.560	77,82	77,96	77,62
Srednjo - Bos.	255.648	254.992	254.572	201.535	212.436	214.427	78,83	83,31	84,23
Herceg.-Nert.	226.632	225.930	225.268	184.867	186.238	190.033	81,57	82,43	84,36
Zap. - Herceg.	81.833	81.707	81.433	68.659	71.720	73.005	83,90	87,78	89,65
Sarajevski K.	421.289	423.645	436.572	399.419	406.006	410.121	94,81	95,84	93,94
Hercebosanski	81.396	80.800	80.322	53.658	53.237	53.691	65,92	65,89	66,84
Ukupno F BiH	2.327.195	2.327.318	2.337.660	1.954.458	1.980.034	1.976.421	83,98	85,08	84,55

Izvor: Podaci za F BiH preuzeti su iz obračuna sredstava zdravstva, a za R.S i BD uzeti su iz provedene ankete autora u nadležnim fondovima zdravstvenog osiguranja.

18 Zakon o zdravstvenom osiguranju (Službene novine Federacije BiH br. 30/97, 7/02 i 70/08). Obvezno zdravstveno osiguranje je oblik socijalne sigurnosti stanovništva. To je oblik udruživanja sredstava kako bi se oni kao osiguranici i članovi njihovih obitelji osigurali od zdravstvenih rizika.

19 Osiguranici su sukladno članku 19. zakona o zdravstvenom osiguranju sve zaposlene osobe ili vlasnici samostalnih poduzeća i radnji, poljoprivrednici, umirovljenici, neuposlene osobe, ratni vojni i civilni invalidi, ino osiguranici, dragovoljni osiguranici itd., a pravo na osiguranje imaju i članovi obitelji osiguranika u skladu sa člankom 20. istog zakona (supružnici, djeca, roditelji braća, sestre, unuci, bake, djedovi ako su nesposobni i nemaju sredstava za uzdržavanje te ih osiguranik mora i uzdržavati, tako da prema ovom zakonu Osigurane osobe čine osiguranici i članovi njihovih obitelji navedenih u zakonu (Zakon o zdravstvenom osiguranju Federacije Bosne i Hercegovine br. 30/97, 7/02 i 70/08).

Ukupni prosječni obuhvat obveznog zdravstvenog osiguranja nije se bitno promjenio u posljednje tri godine. Danas je oko 361.239 stanovnika federacije ili 15,45% potpuno zdravstveno neosigurano, što je značajni potencijalni izvor novih prihoda u narednom srednjoročnom razdoblju (univerzalna pokrivenost zdravstvenog osiguranja).²⁰ Značajne su razlike u obuhvatu zdravstvenog osiguranja između pojedinih kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine u tijeku 2010. godine. Primjerice, obuhvat zdravstvenim osiguranjem u Herceg - bosanskom kantonu svega je 66,84%, a u Sarajevskom 93,94%. U Federaciji Bosne i Hercegovine broj osiguranika u odnosu na 2008. godinu u blagom je porastu od 1,12%. Struktura osiguranih osoba prema kategorijama osiguranja u 2010. godini, bitno je izmijenjena u odnosu na 2008. godinu. Smanjen je broj osiguranika zaposlenih kod poslodavaca, inozemnih osiguranika i ostalih osiguranika.

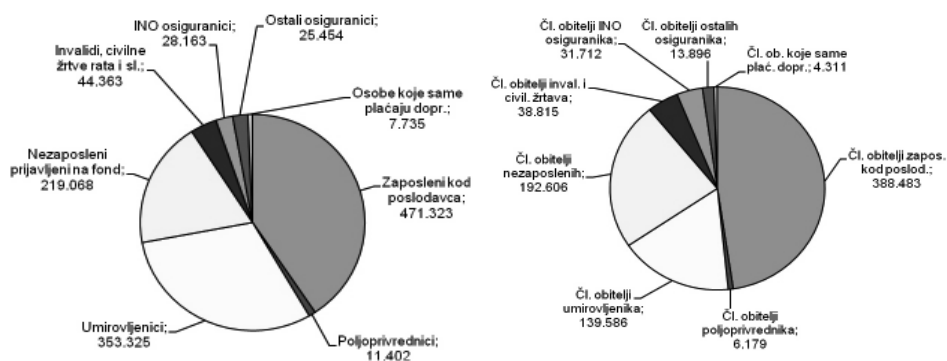
Tablica br. 2: Broj osiguranika po kategorijama u razdoblju 2006.-2008. godine u Federaciji BiH

Osigurane osobe	2008 Godina		2009. godina		2010. godina	
	Pros. broj	%	Pros. broj	%	Pros. broj	%
Zaposleni kod poslodavca	479.259	24,52	472.695	23,87	471.323	23,85
Poljoprivrednici	14.222	0,73	14.081	0,71	11.402	0,58
Umirovljenici	347.515	17,78	359.386	18,15	353.325	17,88
Nezaposleni prijavljeni na fond	193.614	9,91	211.084	10,66	219.068	11,08
Invalidi, civilne žrtve rata i sl.	38.658	1,98	38.154	1,93	44.363	2,24
INO osiguranici	29.853	1,53	30.332	1,53	28.163	1,42
Ostali osiguranici	24.526	1,25	25.499	1,29	25.454	1,29
Osobe koje same plaćaju dopr.	6.789	0,35	6.678	0,34	7.735	0,39
Ukupno osiguranici	1.134.436	58,04	1.157.909	58,48	1.160.833	58,73
Čl. obitelji zapos. kod poslod.	403.410	20,64	397.394	20,07	388.483	19,66
Čl. obitelji poljoprivrednika	8.572	0,44	8.021	0,41	6.179	0,31
Čl. obitelji umirovljenika	137.118	7,02	141.154	7,13	139.586	7,06
Čl. obitelji nezaposlenih	178.954	9,16	184.764	9,33	192.606	9,75
Čl. obitelji inval. i civil. žrtava	40.546	2,07	39.335	1,99	38.815	1,96
Čl. obitelji INO osiguranika	34.284	1,75	34.481	1,74	31.712	1,60
Čl. obitelji ostalih osiguranika	12.696	0,65	13.012	0,66	13.896	0,70
Čl. ob. koje same plać. dopr.	4.442	0,23	3.964	0,20	4.311	0,22
Ukupno članovi obitelji osig.	820.022	41,96	822.125	41,52	815.588	41,27
Ukupno osigurane osobe	1.954.458	100,00	1.980.034	100,00	1.976.421	100,00

Izvor: Obračun sredstava za zdravstvo Federacije BiH, za razdoblje 2006.-2008. godine.

²⁰ Univerzalna pokrivenost zdravstvenim osiguranjem jeste sustav sa cjelokupnim stanovništvom.

Graf 1: Prikaz strukture osiguranih osoba u 2010. godini.

Izvor: Obračun u zdravstvu Federacije Bosne i Hercegovine za 2010. godine.

Broj osiguranika u 2010. godini povećan je za 21.963 u odnosu na 2008. godinu. Najveće povećanje je evidentirano u kategoriji osiguranika neuposlenih za 25.454, potom umirovljenika za 5.810, invalida i civilnih žrtava rata za 5.795 itd. Prijavljivanje zaposlenih kod poslodavaca je smanjeno za 7.936, a osiguranika poljoprivrednih djelatnosti za 2.820. Sa stanovišta osiguravanja sredstava za zdravstveno osiguranje po osnovu doprinosa, zabrinjavajući su podaci o kontinuiranom porastu onih kategorija osiguranika koji doprinose plaćaju u simboličnim iznosima (umirovljenici, socijalne grupe itd.), u odnosu na zaposlene kod poslodavaca koji nose teret u obezbjeđivanju sredstava za zdravstveno osiguranje. Kretanje broja članova obitelji većine kategorija osiguranika je u korelaciji sa kretanjem broja samih osiguranika.

2. Nositelji obveznog zdravstvenog osiguranja u Federaciji Bosne i Hercegovine i njihovo učešće u ukupnom fin ciranju

Temeljni nositelji financiranja obveznog zdravstvenog osiguranja u federaciji regulirani su Zakonom o zdravstvenom osiguranju i kantonalnim Odlukama o osnovicama i stopama doprinosa zdravstvenog osiguranja. Prema navedenim propisima osnovni nositelji financiranja zdravstvenog osiguranja su:²¹

- gospodarstvo za kategorije zaposlenih osiguranika samostalnih i nesamostalnih djelatnosti sukladno Zakonu o doprinosima Federacije Bosne i Hercegovine,
- vlada i vladine institucije za kategorije umirovljenika, neuposlenih, invalida i civilnih žrtava rata te socijalno ugroženih osoba, raseljenih i osoba preko 65 godina života,
- stanovništvo za poljoprivredne djelatnosti i osobe koje same plaćaju do-

²¹ Član , Zakona o zdravstvenom osiguranju (Službene novine Federacije BiH br. 30/97, 7/02 i 70/08).

- prinose ili dragovoljno osiguranje i
- strani osiguravatelji sukladno međunarodnim konvencijama za inozemne osigurane osobe.

Tablica br. 3: Osigurane osobe i nositelji osiguranja u FBiH u 2010. godini

Nositelj osiguranja	Kategorije osiguranih osoba	Broj osiguranih osoba	%
Gospodarstvo	Zaposleni	471.323	23,85
Vlada i vladine institucije	Umirovljenici	353.325	17,88
	Nezaposleni na fondu za zapošljavanje	219.068	11,08
	Invalidi, civilne žrtve rata i sl	44.363	2,24
	Ostali osiguranici	25.454	1,29
	Ukupno vlada i vladine institucije	642.210	32,49
Stanovništvo	Poljoprivrednici	11.402	0,58
	Osiguranici koji sami plaćaju – dragovoljno	7.735	0,39
	Ukupno stanovništvo	19.137	0,97
Inozemni nositelji	Ostali osiguranici	28.163	1,42
	UKUPNO OSIGURANICI	1.160.833	58,73
Gospodarstvo	Zaposleni	388.483	19,66
Vlada i vladine institucije	Umirovljenici	139.586	7,06
	Nezaposleni na fondu za zapošljavanje	192.606	9,75
	Invalidi, civilne žrtve rata i sl	38.815	1,96
	Ostali osiguranici	13.896	0,70
	Ukupno vlada i vladine institucije	384.903	19,47
Stanovništvo	Poljoprivrednici	6.179	0,31
	Osiguranici koji sami plaćaju – dragovoljno	4.311	0,22
	Ukupno stanovništvo	10.490	0,53
Inozemni nositelji	Ostali osiguranici	31.712	1,60
	UKUPNO ČLANOVI OBITELJI	815.588	41,27
	UKUPNO OSIGURANE OSOBE	1.976.421	100,00

Izvor: Obračun sredstava za zdravstvo Federacije BiH, za razdoblje 2010. godine.

U ukupnoj strukturi osiguranih osoba u Federaciji Bosne i Hercegovine učešće nositelja obveznog zdravstvenog osiguranja iznosi:

- gospodarstvo je nositelj za 859.806 osigurane osobe ili 43,51%,
- vlada i vladine institucije su nositelj za 1.027.113 osigurane osobe ili 51,96 %,
- stanovništvo je nositelj za 29.627 osigurane osobe ili 1,5% i
- strani nositelji osiguranja su nositelji za 59.875 osigurane osobe ili 3,03%.

Prethodne analize jasno pokazuju da se cjelokupna struktura osiguranih

osoba temeljna gospodarstvu i proračunu i izvanproračunskim fondovima. Obzirom da je u federaciji izabran bismarkov model organizacije i financiranje zdravstvenog osiguranja doprinosi²² su najznačajniji instrumenti izvora financiranja.²³

Tablica 3: Učešće izvora financiranja obveznog zdravstvenog osiguranju u Federaciji BiH u razdoblju 2008 - 2010. godini

Vrste prihoda	2008. Godina		2009. Godina		2010. Godina	
	KM	%	KM	%	KM	%
Doprinosi zaposlenih	928.116.303	88,63	936.468.716	88,39	970.529.686	86,66
Doprinosi poljoprivrede	1.848.692	0,17	1.636.775	0,15	1.122.954	0,10
Doprinosi umirovljenika	14.563.393	1,39	13.453.740	1,27	14.022.067	1,25
Doprinosi za neuposlene	15.978.463	1,53	16.596.909	1,57	17.380.635	1,55
Doprinos inval. i.c.žr. rata	3.531.740	0,34	3.335.135	0,31	4.068.688	0,36
Doprinosi ostalih djelat.	2.722.655	0,26	3.453.876	0,33	5.045.540	0,45
Dobrovoljni doprinosi	3.454.000	0,33	2.737.711	0,26	3.117.620	0,27
Ukupno	970.215.246	92,65	977.682.862	92,28	1.015.287.190	90,64
Paušalne naknade	13.783.848	1,31	7.494.751	0,71	12.752.107	1,14
Nakn. stv. troškova	1.119.356	0,11	1.205.644	0,11	1.587.229	0,14
Prihodi od inoz. osig.	14.903.204	1,42	8.700.395	0,82	14.339.336	1,28
Prihodi budžeta	21.590.283	2,06	33.929.446	3,20	35.328.338	3,15
Participacije	31.305.262	2,99	26.979.119	2,55	30.917.960	2,76
Ostali prihodi	9.158.841	0,87	12.095.869	1,15	23.996.880	2,17
Sve ukupno	1.047.172.836	100,00	1.059.387.691	100,00	1.119.869.704	100,00

Izvor: Fondovi zdravstvenog osiguranja u Bosni i Hercegovinu razdoblju 2008.-2010. godine.

22 Prema većini financijskih teoretičara, doprinosi se kao oblik javnih prihoda označavaju sljedećim najbitnijim obilježjima: javni su prihod s elementima protunaknade, ne plaćaju ga sve osobe samo one kategorije koje imaju određene koristi, prinudna su davanja, namjenskog su karaktera i ne prolaze klasičnu proračunsku proceduru, po pravilu obveza plaćanja nije utvrđena propisima državnog organa, da bi se izbjeglo miješanje sredstava obveznog zdravstvenog osiguranja s ostalim proračunskim sredstvima, formirani su posebni autonomni fondovi, ne postoji limit, plaćaju se i na najniže zarade, odnosno i na druge osnovice, stope su proporcionalne, osnovicu doprinosa čini najčešće bruto plaća ili neka druga naknada i ne postoje granske ili teritorijalne diferencijacije i olakšice po vrstama posla.

23 U Njemačkoj je 1883. godine kancelar Bismark uveo univerzalnu pokrivenost zdravstvenog osiguranja temeljenu uglavnom temeljenu na financiranju iz doprinosa zaposlenih radnika. Osim navedenog izvora u financiranju ovog modela zdravstvene zaštite mogu da učestvuju i proračuni, stanovništvo, gospodarstvo razna udruženja itd.. a procenat učešća ovih izvora zavisen je od politike svake pojedine države.

I usprkos stagnaciji broja zaposlenih osiguranika u istraživanom razdoblju došlo je do blagog povećanja ostvarenih sredstava u obveznom zdravstvenom osiguranju. Samo u 2010. godini ostvareno je 1.119.869.704,00 KM u obveznom zdravstvenom osiguranju Federacije Bosne i Hercegovine, što nije dostatno za financiranje svih prava, obzirom da su u protekloj godini registrirani deficiti u polovini kantonalnih zavoda zdravstvenog osiguranja a federalni fond solidarnosti bilježi konstantne deficite u posljednjih nekoliko godina.. Učešće doprinosa kao izvora u ukupnim prihodima je dominantno i nije se značajnije mijenjalo u posljednjih nekoliko godina.

Osim dominantnog učešća doprinosa u sustavu izvora financiranja obveznog zdravstvenog osiguranja, značajno je vidjeti kakvo je učešće u financiranju svakog od izvornih nositelja zdravstvenog osiguranja..

Tablica br. 4: Neadekvatna struktura izvora financiranja obveznog zdravstvenog osiguranja u 2010.

Nositelj osiguranja	Kategorije osiguranika	Broj osiguran.	%	Financijsko učešće	%
Gospodarstvo	Zaposleni	471.323	23,85	970.529.686	86,68
Vlada i vladine institucije	Umirovljenici	353.325	17,88	14.022.067	1,25
	Nezaposleni na fondu za zapošlj.	219.068	11,08	17.380.635	1,55
	Invalidi, civilne žrtve rata i sl	44.363	2,24	4.068.688	0,36
	Ostali osiguranici	25.454	1,29	5.045.540	0,45
	Ukupno vlada i vladine institucije	642.210	32,49	40.516.930	3,61
Stanovništvo	Poljoprivrednici	11.402	0,58	1.122.954	0,10
	Osiguranici koji sami plaćaju osig.	7.735	0,39	3.117.620	0,28
	Ukupno stanovništvo	19.137	0,97	4.240.574	0,38
Ino-nositelji	Ostali osiguranici	28.163	1,42	104.582.514	9,33
	UKUPNO OSIGURANICI	1.160.833	58,73	1.119.869.704	100,00

Izvor: Obračun sredstava u zdravstvu Federacije Bosne i Hercegovine u 2010. godini.

U financiranju obveznog zdravstvenog osiguranja Federacije Bosne i Hercegovine postoji nekoliko ključnih neodrživosti:

- 471.323 ili 23,85% zaposlenih osiguranika u gospodarskim djelatnostima financira 86,68% osiguranja,
- 642.210 ili 32,49% osiguranika socijalnih grupa financirani iz proračuna i izvanproračunskih fondova učestvuju sa svega 3,61% financiranja osiguranja
- te beznačajno učešće kategorija stanovništva sa svega 0,38% financiranja osiguranja.

Od svih doprinosa zdravstvenog osiguranja, udio doprinosa za zaposlene osobe samo u Federaciji Bosne i Hercegovine iznosi 86,68%. Nešto manji udio doprinosa u приходима zdravstvenog osiguranja ipak je u Republici Srpskoj sa 83,35%, a najmanje u Brčko - distriktu sa 59,24%. Vlada i vladine institucije u ukupnom financiranju obveznog zdravstvenog osiguranja u Republici Srpskoj učestvuju sa 14,65%²⁴, a u Brčko distriktu sa čak 31,02%.²⁵ U usporedbi sa širim okruženjem, vlada i njene institucije preko proračuna i izvanproračunskih fondova financiraju zdravstveno osiguranje u R. Hrvatskoj sa 8,74% a u R. Srbiji sa čak 27,72%.²⁶

Sustav socijalnog zdravstvenog osiguranja u samoj federaciji u odnosu na druge enitete zahtijeva složeniju organizaciju i ako nije dobro sistematizirano, upravljanje sustavom može biti skupo i kompleksno što je karakteristično za Federaciju Bosne i Hercegovine. Evidentno da postojeća struktura izvora financiranja nije postavljena na adekvatan način te je porezno opterećenje neravnomjerno raspoređeno na pojedine izvore financiranja i djeluju na smanjenje konkurentnosti poduzeća i gospodarstva u cjelini te utječe na povećanje nezaposlenosti. Postoji pretpostavka da je postojeća neodrživa struktura izvora financiranja uzrokovana neusklađenim fiskalnim opterećenjem pojedinih kategorija osiguranika.

3. Doprinosi temeljni instrumenti financiranja obveznog zdravstvenog osiguranja

24 Izvješće o приходима Fonda Republike Srpske br. 06/2-144-46-80/12 od 28.05.2012. godine.

25 Vukić. S: Sustav financiranja zdravstvenog osiguranja u Federaciji BiH, Ekonomski fakultet, Osijek, 2010. godine, str. 54.

26 Vukić. S: Mjere u funkciji učinkovitijeg financiranja zdravstvenog osiguranja u Federaciji BiH, Ekonomski vijesnik br. 2/11, Ekonomski fakultet, Osijek, 2011. godine. str. .

Iz navedenih izvora financiranja, posebnim se instrumentima vrši prikupljanje prihoda za potrebe Zavoda zdravstvenog osiguranja. Najznačajniji instrumenti financiranja obveznog zdravstvenog osiguranja su: doprinosi zdravstvenog osiguranja. Doprinosi su podijeljeni na zajedničke porezne prihode - doprinosi od zaposlenih, posebice kompleksne i vlastite porezne prihode koji se sastoje od: doprinosa za nezaposlene osobe prijavljene na zavode za nezaposlene osobe, doprinosa za umirovljenike, doprinosa za poljoprivredne proizvođače, doprinosa za ratne vojne invalide i korisnike invalidnina poginulih civilnih žrtava rata, doprinosa za socijalno ugrožene osobe, doprinosa za osobe starije od 65 godina života.

3.1. Sustav doprinosa uređen federalnim propisima

Sustav doprinosa zdravstvenog osiguranja, donesen na federalnoj razini, temeljen je na Zakonu o doprinosima i Odluci o obračunu i uplati doprinosa za umirovljenike. Prema ovim propisima doprinosi se obračunavaju i plaćaju na:

- osobna primanja i druge prihode osiguranika,
- na isplaćena osobna primanja na teret poslodavaca.

Sukladno novom izmjenjenom i dopunjenom zakonskom rješenju o doprinosima zdravstvenog osiguranja obveznici obračuna i uplate doprinosa zdravstvenog osiguranja iz plata i doprinosa na plate vrše slijedeće kategorije fizičkih osoba tzv. rezidenti Federacije Bosne i Hercegovine:²⁷

- zaposleni kod pravne ili fizičke osobe rezidenta Federacije – doprinos iz plata,
- izabrane ili imenovane osobe koje za obavljanje takve dužnosti primaju određenu naknadu – doprinos iz plata,
- zaposleni kod nerezidenta federacije ili kod strane međunarodne organizacije ili u inozemstvu – doprinos iz plata,
- zaposleni u inozemstvu kod inozemnog poslodavca – doprinos iz plata,
- obveznici koji ostvaruju primitke od samostalne djelatnosti ili od povremenog nesamostalnog rada sukladno Zakonu o porezu na dohodak građana – doprinos iz plata,
- te druge osobe koje ostvaruju primanja sukladno posebnim propisima o mirovinskom i invalidskom osiguranju, zdravstvenom osiguranju ili osiguranju od nezaposlenosti – doprinosi iz plata,

²⁷ Članak 4. Zakona o doprinosima (Službene novine Federacije BiH br. 365/98, 54/00, 16/01, 37/01, 1/02, 17/06 i 19/08).

- pravne ili fizičke osobe koje zapošljavaju radnike – doprinos na plate,
- fizičke osobe rezidenti federacije koji samostalno obavljaju djelatnost kao osnovno sukladno zakonu o porezu na dohodak – doprinos na plate,
- fizičke osobe koje se bave poljoprivrednom ili šumarskom djelatnosti – doprinos na plate i
- registrirani trgovci – doprinos na plate, te razne pravne i fizičke osobe i razni isplataljevi primitaka po osnovu drugih vrsta samostalne djelatnosti ili povremenog nesamostalnog rada – doprinose na plate.

Osnovice doprinosa za socijalno zdravstveno osiguranje čine bruto plaće i ostale oporezive naknade radnika, pripravnika, funkcionera, te razne naknade za prekid rada, naknade za vrijeme praznika, naknade za vrijeme odsustva za godišnjeg odmora ili u skladu s kolektivnim ugovorom, naknade za vrijeme odsustva, za vrijeme školovanja ili privremene spriječenosti za rad, itd.. Bruto plaću predstavljaju i osnovice za obračun doprinosa za osobe koje samostalno obavljaju svoje djelatnosti kao osnovne, te osobe koje imaju primanja od zemljoradnje ili od autorskih prava, s tim da osnovice za ova primanja ne mogu biti manje od prosječne bruto plaće u Federaciji. Osnovica za osobe koje su uposlene kod rezidenta, a upućene su na usavršavanje u inozemstvo, čine osobna primanja koja bi za iste vrste poslova imale u Federaciji Bosne i Hercegovine, s tim da ta osnovica ne može biti manja od prosječne plaće u Federaciji, objavljena prema podacima Zavoda za statistiku.

Stope doprinosa za zdravstveno osiguranje na utvrđene osnovice, sukladno Zakonu o doprinosima su:²⁸

- iz osobnih primanja i drugih primanja osiguranika, 12,5% na bruto osnovicu i
- na isplaćena osobna primanja na teret poslodavca, 4% na bruto osnovicu,

Za obveznike koji su na teritoriju Federacije zaposleni kod nerezidenta Federacije obračun i uplatu doprinosa može vršiti pravna ili fizička osoba - nerezident, također do sedmog u mjesecu za prethodni mjesec. Doprinosi zdravstvenog osiguranja se obračunavaju stopom od 16,5%, primijenjenu na bruto plaće, s tim da se uplate vrše s dva odvojena naloga. Jednim nalogom uplaćuje se 9% ukupno obračunatog doprinosa zdravstvenog osiguranja, na račun Zavoda za zdravstveno osiguranje i reosiguranje, a drugim nalogom od 91% uplaćuje se doprinos na račune kantonalnih Zavoda zdravstvenog osiguranja. Doprinosi se uplaćuju preko nadležnih organizacija za platni promet. Isplataljevi plaća i drugih osobnih primanja, kod pravnih i fizičkih

²⁸ Ibid. članak. 9.

osoba koje samostalno obavljaju svoju djelatnost kao profesionalnu, dužni su za svaku isplatu plaća sačiniti specifikaciju o isplati primanja, obračunu i uplati doprinosa i dostaviti s dokazima nadležnoj ispostavi porezne uprave.²⁹

Tablica 5: Stope i osnovice doprinosa zdravstvenog osiguranja u zemljama u okruženju

Država	Udjel zaposleni/ poslodavac	Samo – zaposleni	Neaktivni i grupe koje su oslobodene plaćanja doprinosa zdr. osig.
Albanija	3,4% plate (1,70:1,70)	3-7% zakonske minimalne plaće	Centralni proračun
Federacija BiH	16,5% plate (4:12,5)	15% katarstaskog prihoda	Centralni proračun, mirovinski i fond za neuposlone
Republika Srpska	15% plate (0:15)	15% katarstaskog prihoda	Centralni proračun, mirovinski i fond za neuposlone
Makedonija	9,20% plate (9,2:0)	9,2% prihoda	Centralni proračun
Crna Gora	15,00% plate (7,5:7,5)	13,5% plaće	Umirovljenici 19% neto mirovine nezaposleni 9,7% nak., ostali centralni pror.
Srbija	15,92% plate (7,95:7,97)	14,4% neto plaće, farmeri 4% prihoda	Umirovljenici 12,30 neto naknade. ostali centralni proračun s 15,95% prosj. plate
Hrvatska	15,00% plate (15:0)	18% prihoda, farmeri 15% prihoda ili 7,5%	18% bruto mirovine i ostale naknde plus centralni i županijski proračun
Slovenija	13,25% plate	13,25% prihoda	Centralni proračun

Izvor: Brendenkamp, C i M. Gragnolati: Održivost financiranja zdravstvene zaštite na zapadnom balkanu, avgust 2007. godine (Langenbrunner i saradnici).

Slično kao kod ukupnih socijalih doprinosa, tako i kod sustava doprinosa zdravstvenog osiguranja, nema dosljednog modela podjele poreznog tereta između poslodavca i zaposlenih. U svim entitetima BiH većinu tereta doprinosima zdravstvenog osiguranja snose sami zaposleni.

²⁹ Zakon o poreznoj upravi Federacije BiH Službene novine Federacije BiH br. 33/02 i Pravilnik o procedurama prinudne naplate poreskih obveza Službene novine federacije BiH br. 50/02 i 54/03.

U usporedbi sa svim zemljama u okruženju, Federacija BiH ima najveću stopu doprinosa zdravstvenog osiguranja sa 16,5% na bruto plaću. Doprinosi iz plaća čine oko tri četvrtine prihoda zdravstvenog sektora i to najčešće plaćaju zaposleni u formalnom sektoru. Poljoprivrednici i samozaposleni, plaćaju u načelu niže stope doprinosa nego zaposleni koji su na plaćama u javnom i privatnom sektoru. Radi usporedbe navest ćemo još neke primjere stopa doprinosa i načina utvrđivanja osnovica kod nekih europskih zemalja. U Austriji poslodavci plaćaju doprinos za zdravstveno osiguranje na bruto plaću za službenike 3,15%, a za ostale 3,7%-4,3%. Dakle opterećenje je ovisno u kojoj se skupini osiguranik nalazi. U Njemačkoj se doprinos zdravstvenog osiguranja plaća 6,5% na mjesečnu plaća do 6.150,00 KM (za nove pokrajine do 5.325,00 KM). U Italiji visina doprinosa socijalnog osiguranja iznosi 50% plaće. Visina stope ovisi o vrsti djelatnosti poslodavca kao i broju osoba koje zapošljava. U Češkoj poslodavci plaćaju doprinos za socijalno osiguranje po stopi od 9% bruto plaće za zdravstveno osiguranje, a zaposlene osobe 4,5%.

Uspoređujući se sa stranim iskustvima, mislimo da su za sada stope doprinosa potpuno neusklađene na čitavom prostoru Bosne i Hercegovine. Stope treba uskladiti i prilagoditi specifičnostima Federacije Bosne i Hercegovine. Prema stručnom mišljenju stope doprinosa zdravstvenog osiguranja u Federaciji Bosne i Hercegovine treba smanjiti minimalno za 2% na bruto plate i trebaju iznositi maksimalno 14,5% na bruto platu, dok bi u Republici Srpskoj i Brčko - distriktu ove stope trebale zadržale otprilike istu razinu.

3.2. Sustav doprinosa uređen kantonalnim propisima

Sustav doprinosa zdravstvenog osiguranja na kantonalnim razinama definira obveznike, osnovice i stope. Zakonom o zdravstvenom osiguranju, propisano je da stope i osnovice doprinosa za zdravstveno osiguranje utvrđuju zakonodavna tijela kantona na prijedlog nadležnog osiguravajućeg organa. Obveznici uplate doprinosima, sukladno ovim Odlukama su: poljoprivrednici, umirovljenici, socijalno ugrožene osobe, osobe koje imaju prava po zakonu o ratnim vojnim i civilnim žrtvama, te ostali. Osnovice za utvrđivanje obveze za kategorije socijalno ugroženih i kategorije osiguranika koji ostvaruju prava po osnovu braniteljskih prava, najčešće su bruto plaća ili paušal, a stope značajno variraju. Za ostale kategorije zdravstvenih osiguranika, osnovice i stope u pojedinim kantonima također su neujednačene, a utvrđuju se u ovisnosti od stvarnog stanja u pojedinim kantonima, po

osnovu veličine, strukture populacije, odnosno udjela pojedinih kategorija osiguranika i članova njihove obitelji u ukupnoj strukturi osiguranih osoba, broja zaposlenih i visine prosječnih plaća, kao i drugih čimbenika kojima se mjeri ekonomska moć kantona..

Postoji niz kategorija stanovništva koje su oslobođene plaćanja doprinosa zdravstvenog osiguranja. Federalni i kantonalni proračuni, kod većine zemalja vrše transfere novca nadležnim fondovima zdravstvenog osiguranja, za pokrivanje određenih skupina kao što su: invalidi, borci i sl.. Za neuposlene i umirovljenike, doprinose plaća nadležni fond mirovinskog, fond za neuposlene ili proračun. U usporedbi s ostalim zemljama u okruženju, u Federaciji je dosta liberalan stav u oporezivanju ovih kategorija stanovništva. Interesantno je usporediti grupu umirovljenika, za koju se u Hrvatskoj utvrđuje 18% , Srbiji 12,3% ili Crnoj Gori 19% od isplaćenih neto mirovina, što je znatno više nego u Federaciji Bosne i Hercegovine, gdje se obračunava svega 1,2% na neto mirovinu. Prilivi prihoda od ovih kategorija stanovništva prema fondovima zdravstvenog osiguranja, nepouzđani su i zajedno sa povećanjem troškova zdravstvene zaštite uzrokuju stalne deficite.

Kantonalni zavodi zdravstvenog osiguranja	Obveznici uplate doprinosa zdravstvenog osiguranja													
	Zaposleni		Poljoprivrednici		Umirovljenici		Nezaposleni		Invalidi i civilne žrtve rata		Socijalno ugroženi i ostali		Dobrovoljno	
	Osnovica	Stopa	Osnovica	Stopa	Osnovica	Stopa	Osnovica	Stopa	Osnovica	Stopa	Osnovica	Stopa	Osnovica	Stopa
Bihac	Bruto plaća zaposlenih	16,5%	Brut. plata zaposlenih	10%	Neto mirovine	19,1%	40% Br. plate zap.	1,25%	40% Br. plate zap.	1,5%	40% Br. plate zap.	1,5	Pros. Br. plata zap.	5%
Odžak	Bruto plaća zaposlenih	16,5%	Paušal	20 KM	Isplaćene mirovine	1,2%	Paušal	6 KM	Paušal	10 KM	Paušal	10 KM	Paušal	50 KM
Tuzla	Bruto plaća zaposlenih	16,5%	396 KM	16,5%	Isplaćene mirovine	1,2%	40% Prosj. BPZ	1,75%	40% Br. plate zap.	2,30%	40% Prosj. BPZ	7,5%+ 5 KM	40% Prosj. BPZ	7,5%+ 5 KM
Zenica	Bruto plaća zaposlenih	16,5%	Prosj. BPZ	3%	Isplaćene mirovine	1,2%	40% Br. plate zap.	1,25%	Brut. plat zaposlen	13%	Paušal	-	Prosj. BPZ	5%
Goražde	Bruto plaća zaposlenih	16,5%	Najniža plata	12,5%	Neto mirovine	19,2%	Paušal	10 KM	Paušal	20 KM	Paušal	20 KM	Najniža br. plata	6%
Travnik	Bruto plaća zaposlenih	16,5%	Paušal	10 + 5 KM	Isplaćene mirovine	1,2%	Paušal	7 KM	30% prpl zaposl.	2,5%	Više kategorija	-	50% Prosj. BPZ	13%
Mostar	Bruto plaća zaposlenih	16,5%	Prosj. plata	16,5%	Isplaćene mirovine	1,2%	30% Br. plate zap.	2%	40% Br. plate zap.	2,5%	-	-	60% PBPZ. u FBiH	12,5%
Grude	Bruto plaća zaposlenih	16,5%	1218x0,35	16,5%	Isplaćene mirovine	1,2%	1.218x0,3	2,5%	1218x03	2,5%	1218x0,3	2,5%-	1.218x0,6	12,5%
Sarajevo	Bruto plaća zaposlenih	16,5%	Pr. plata x 0,25	16,5%	Neto mirovine	12,5%	Paušal	6 + 3 KM	Paušal	20 KM	Pros. plata	5%	Prosj. BPZ	5%
Livno	Bruto plaća zaposlenih	16,5%	Paušal	10 KM	Isplaćene mirovine	1,2%	30% Br. plate zap.	2,5%	Paušal	10 KM	Paušal	10 KM	Minimalna osnovica	25%

Tablica 6: Osnovice i stope doprinosa zdravstvenog osiguranja utvrđene na kantonalnim razinama

Izvor: Odluke o osnovicama i stopam adoprinosa zdravstvenog osiguranja (Obračun sredstava u zdravstvu Federacije BiH za 2010. godinu).

Posebno visoke stope doprinosa koje imaju osiguranici u Federaciji Bosne i Hercegovine, su važni uzroci slabijeg obuhvata osiguranja, koje se kreće oko 80%, a u Republici Srpskoj do 75% te i slabije uplate doprinosa (evazije). Uzroci evazije uplate doprinosa socijalnog osiguranja također mogu biti i nejasne i komplicirane osnovice za oporezivanje. Tako primjerice, u Tuzlanskom kantonu kategorija osiguranika po osnovu poljoprivredne djelatnosti plaća 7,5% na osnovicu koju čini 40% bruto plaće zaposlenih ili 24,00 KM po nositelju, plus 5,00 KM po članu domaćinstva, što mjesečno čini preko 40,00 KM obveza za jednu četveročlanu obitelj. U Posavskom kantonu tu obvezu poljoprivredna domaćinstva plaćaju u paušalu 20,00 KM mjesečno. Umirovljenici u Federaciji BiH, kao kategorija osiguranika, moraju plaćati 1,2%, a u Republici Srpskoj 3,75% na isplaćene mjesečne naknade, što u načelu, kada se prevede, iznosi oko 3,5-4 KM prosječno, ako se uzmu podaci o broju osiguranika i njihovim prosječnim mirovinama. Evidentno je, da sa 38,5-48 KM na godišnjoj razini, Zavodi zdravstvenog osiguranja nisu u mogućnosti zdravstveno skrbiti sa ovakvim plaćanjem, kada se ima činjenica da su to kategorije stanovništva koje imaju velike zdravstvene rizike.³⁰

Slične stope određene su i za kategorije osiguranika za koje su nositelji državni proračuni ili proračuni drugih državnih organa i institucija. Za kategorije osiguranika koji imaju prebivalište u Federaciji Bosne Hercegovine, a koji su na privremenom radu u inozemstvu, Vlada je svojom Odlukom propisala mjesečni paušal od 60,00 KM za osiguranike koji rade u Njemačkoj i 100,00 KM za osiguranike koji rade u ostalim zemljama. Karakteristično je visoko učešće osiguranika u odnosu na ukupan broj stanovništva.. Tako je oko 90% osiguranika s prihodima po osiguranoj osobi od oko 250,00 KM, ili prihodu po stanovniku oko 215,00 KM na godišnjoj razini. Ovakvi financijski indikatori, upravo su rezultat velikih nejednakosti stopa doprinosa, koje se kreću od oslobađanja do punih iznosa. Rezultat ovakvih stopa realno limitira mogućnosti slabijih kategorija stanovništva u korištenju zadovoljavajućeg obujma i kvalitete zdravstvenih usluga. Takve kategorije stanovništva su poljoprivrednici, umirovljenici, kao i oni koji nisu u mogućnosti kroz vlastitu radnu aktivnost osigurati dovoljno kvalitetnu zdravstvenu zaštitu.

Za umirovljenike, osnovica je isplaćena mirovina, a stopa je po privremenoj Odluci Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, 1,2% na neto naknadu. Doprinos za neuposlene osobe, u većini kantona utvrđen je u paušalnom iznosu, ali je ta visina paušala različita. Ovakav različit pristup nema

³⁰ Na temelju evidencije Zavoda zdravstvenog osiguranja kategorije osiguranika ima 607.284 i osiguranih osoba članova njihovih obitelji 383.934 za kojije obvezu uplate doprinosa zdravstvenog osiguranja ima proračun kantona i ostale državne institucije. Udjel navedenih osiguranih osoba u ukupnom broju u 2007. godini iznosi 50,83%.

opravdanja, s obzirom da se doprinos za osiguranje od neuposlenosti obračunava na plaću zaposlenih kod poslodavaca, u istom procentu u cijeloj Federaciji Bosne i Hercegovine.³¹ Kontrola naplate ovih doprinosa zdravstvenog osiguranja je u nadležnosti porezne uprave Federacije Bosne i Hercegovine. Zavodi zdravstvenog osiguranja, prema raspoloživim podacima i evidencijama o poslodavcima, vrše također kontrolu naplate doprinosa. Zavodi zdravstvenog osiguranja, iako vrše kontrolu uplate doprinosa, nemaju mogućnost prinudne naplate, čak i kada raspolažu pouzdanim podacima o neplaćenim doprinosima od strane pojedinih obveznika (osim sudske tužbe). Jedina mogućnost jeste uskraćivanje prava na zdravstvenu zaštitu, osim hitne medicinske pomoći, nositeljima i članovima njihovog domaćinstva. Kantonalni Zavodi zdravstvenog osiguranja, u takvim slučajevima utvrđuju kada su dospjele obveze uredno plaćene i kada se ponovno može uspostaviti pravo na korištenje zdravstvene zaštite.³²

Tablica 7: Stope i osnovice doprinosa zdravstvenog osiguranja u Bosni i Hercegovini

Kategorija osiguranika	Republika Srpska		Brčko - distrikt		Federacija BiH	
	Osnovice	Stopa	Osnovice	Stopa	Osnovice	Stopa
Umirovljenici	N.mirovina	3,75%	N.mirovina	1,20% ili 3,75%	N. mirovina	1,20%
Ratni,vojni inv itd	Naknada	3,75%	Naknada		Različito	Različito
Nezaposleni	Najniža cijena rada	3,75%	Najniža cijena rada	3,75%	Različito	Različito
Socijalno ugr. osobe	Naknada	3,75%	Paušal	20 KM mj.	Različito	Različito
Osobna primanja kao privremena ili povr.	Naknada	3,75%	Naknada	1,5%	Nema	Nema

Izvor: Odluke o doprinosima zdravstvenog osiguranja³³

31 Odluka o visini uplate doprinosa zdravstvenog osiguranja za umirovljenike.

32 Kontrolu i način naplate doprinosa zdravstvenog osiguranja detaljnije je objašnjen u člancima 87 i 88 Zakona o zdravstvenom osiguranju Federacije BiH (Službene novine Federacije BiH br. 30/97, 7/02 i 70/08).

33 Sukladno članku 84. i 85. Zakona o zdravstvenom osiguranju Federacije Bosne i Hercegovine Službene novine Federacije BiH br. 30/97, 7/02 i 70/08, dano je pravo da osnovice i način obračunavanja i uplate doprinosa utvrđuje svojim propisima zakonodavna tijela kantona na prijedlog kantonalnih zavoda zdravstvenog osiguranja. Također i stope doprinosa utvrđuje isti organ, stim da parlament Federacije može utvrditi stope doprinosa zdravstvenog osiguranja za cijelo područje Federacije ako ga za to ovlaste parlamenti kantona.

Usporedbom pet ključnih kategorija osiguranika, osim zaposlenih, vide se određene različitosti i po utvrđivanju osnovica i visine stopa doprinosa. Podaci za Federaciju su različiti u zavisnosti od propisa svakog pojedinog kantonalnog Zavoda zdravstvenog osiguranja. Umirovljenici imaju tri puta veće opterećenje u Republici Srpskoj nego u Federaciji Bosne i Hercegovine. Bitna je razlika u oporezivanju povremenih i privremenih poslova koji do sada nisu bili oporezivani u Federaciji. Ostale kategorije osiguranika imaju približne visine opterećenja doprinosima zdravstvenog osiguranja. Posebno visoke stope doprinosa imaju osiguranici u Federaciji Bosne i Hercegovine, što je temeljni uzrok slabijeg obuhvata osiguranja koji se kreće oko 80%, a u Republici Srpskoj do 75%. Financijski stručnjaci se slažu da je veliki procent porezne evazije u Bosni i Hercegovini. Suvremena stajališta fiskalne teorije tvrde da je evazija poreza endogena varijabla - odnosno, što su više stope doprinosa, ljudi će biti manje skloni raditi u skladu sa zakonom i tako si stvarati veće obveze.³⁴ Uzroci evazije uplate doprinosa socijalnog osiguranja mogu biti velike porezne stope, slab obujam i kvaliteta zdravstvene zaštite te neujednačene osnovice oporezivanja.

Vlastiti porezni prihodi ili prihodi od ostalih doprinosa zdravstvenog osiguranja, ubiru se i troše u kantonalnim Zavodima zdravstvenog osiguranja. Sukladno zakonskim propisima, kantonalne skupštine imaju nadležnosti donositi Odluke o osnovicama i stopama doprinosa zdravstvenog osiguranja.³⁵ U financiranju obveznog zdravstvenog osiguranja, ovi prihodi nemaju veliko značenje. Njihov udio u ukupnim poreznim prihodima iznosi svega 3-6%. Ovako slab udio tzv. vlastitih ili ostalih doprinosa, bitno utječe na fiskalnu neodrživost financiranja obveznog zdravstvenog osiguranja. U strukturi ostvarenih vlastitih prihoda od doprinosa, u kantonalnim zavodima najznačajniji su prihodi od doprinosa za neuposlene osobe prijavljene na Zavodu za neuposlene osobe.

Loša fiskalna rješenja kod kantonalnih doprinosa mogu se poboljšati donošenjem jedinstvene Odluke o doprinosima zdravstvenog osiguranja. Jasno bi se utvrdili osnovni elementi sustava doprinosa, a putem pojednostavljenja ujednačavale bi se osnovice doprinosa za sve vidove socijalnog osiguranja, kao i reduciranjem višestrukih stopa doprinosa u pojedinim oblicima obveznog socijalnog osiguranja. Trebaju se ujednačavati osnovice doprinosa za iste

34 Bejaković, P. (1997), Obilježja i odrednice evazije mirovinskih doprinosa, Institut za javne financije, str. 3. (izvor Mitchel).

35 Sukladno člancima 83-85 Zakona o zdravstvenom osiguranju (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 30/97, 7/02 i 70/08), zakonodavna tijela kantona utvrđuju osnovice i stope doprinosa, na prijedlog kantonalnog zavoda zdravstvenog osiguranja.

obveznike, kao i za sve vidove obveznog socijalnog osiguranja. Predlažemo visok stupanj ujednačavanja osnovica doprinosa i između različitih kategorija obveznika (poljoprivrednika, socijalno ugroženih osoba, RVI, umirovljenika itd.), u takvoj mjeri u kojoj je dopuštena različitost u njegovoj ekonomskoj snazi i kapacitetu. Ujednačavanje osnovica socijalnog osiguranja podrazumijeva i njihovo izjednačavanje u što većem obujmu, s poreskom osnovicom za plaćanje poreza na dohodak od rada.

3.3. Fiskalno opterećenje osiguranika

Vrlo važan podatak jeste i fiskalno opterećenje pojedinih kategorija osiguranih osoba po kantonima Federacije Bosne i Hercegovine. Obzirom da je na području cijele federacije sustav prava iz zdravstvenog osiguranja reguliran okvirno jednim zajedničkim propisom³⁶ jasno je da sve kategorije imaju zajamčena prava, ali obujam tih prava se ograničava podzakonskim aktima. Obzirom da se od viših razina vlasti pokušavaju implementirati minimalni paketi obujma temeljnih prava jasno je da se i propisi koji reguliraju doprinose moraju harmonizirati.

Tablica 13: Porezno opterećenje osiguranika po kantonima u 2010. godini

Kantoni	Doprinosi zaposlenih – federalni doprinos	Doprinosi od poljopriv. djelatnosti	Doprinosi na mirovine, inv. i sl.	Doprinosi za neuposlene	Doprinosi na nak. za pog. civ. žrtve rata, inv. i sl	Doprinos za ostale djelatn.	Doprinosi dobrovolj. osiguranja	Prosjek – kantonal. doprinosa
Bihac	2.256,88	1.500,00	58,17	187,50	90,00	90,00	750,00	445,94
Odžak	2.068,14	240,00	58,17	72,00	120,00	84,00	600,00	195,69
Tuzla	2.191,56	784,08	58,17	105,00	138,00	558,00	558,00	366,87
Zenica	1.991,56	450,00	58,17	75,00	780,00	-	480,00	368,63
Goražde	2.186,27	457,50	58,17	120,00	240,00	240,00	495,00	268,44
Travnik	1.983,60	300,00	58,17	84,00	225,00		975,00	328,43
Mostar	2.711,39	2.475,00	58,17	90,00	112,50		1.125,00	772,13
Grude	2.310,44	723,42	58,17	109,62	109,62	109,62	1.096,20	367,77
Sarajevo	2.987,44	450,00	58,17	180,00	240,00	112,50	750,00	298,44
Livno	2.334,86	120,00	58,17	112,50	120,00	120,00	1.320,00	308,44

Izvor: Izračun autora na temelju Obračun sredstava u zdravstvu Federacije Bosne i Hercegovine za - 2010. godinu te statističkog kalendara za 2010. godinu.

³⁶ Član. Zakona o zdravstvenom osiguranju Federacije BiH (Sl. novine Federacije BiH br. 30/97, 7/02 i 70/08)

Velika je razlika u poreznom opterećenju između zaposlenih kod poslodavaca i ostalih kategorija osiguranika. Jasno se uočavaju razlike i u poreznom opterećenju po jednom osiguraniku između pojedinih kantona. Najkonkretniji primjer jesu razlike kod osiguranika poljoprivrednih djelatnosti, koje se kreću od 240,00 KM u Posavskom kantonu do 2.475,00 KM u Hercegovačko – neretvanskom kantonu te Unsko – sanskom kantonu s 1.500,00 KM na godišnjoj razini. Značajne razlike su i kod kategorije dobrovoljnih osiguranika, od 480,00 KM u Zeničko - dobojskom do 1.320,00 KM u Herceg - bosanskom kantonu.

Uz visine apsolutnog iznosa obveze, kod takvih kategorija osiguranika karakteristične su i različite metode obračuna. Kod nekih kantona, za osnovicu oporezivanja koriste se prosječne neto plaće, prosječne bruto plaće ili pak minimalno dopuštene neto osnovice. Prema prosječno izdvojenim sredstvima doprinosa ostalih djelatnosti, prema broju osiguranika, najveće opterećenje imaju osiguranici Hercegovačko neretvanskog kantona sa 772,13 KM/osiguraniku, zatim Unsko - sanskog s 445,94 KM i Zeničko – dobojskog kantona s 368,63 KM/osiguranik. Najmanje obveze po jednom osiguraniku dobili smo u Posavskom kantonu svega 195,69 KM..

Tablica 11: Naplata doprinosa u kantonalnim Zavodima zdravstvenog osiguranja u 2010. godini

Kantoni	Doprinosi od zaposlenih	Doprinosi od poljopriv. djelatnosti	Doprinosi na mirovine, inv. i sl.	Doprinosi za neuposlene	Doprinosi nak. za pog. civ. žrtve rata,	Doprinos za ostale djelatn.	Doprinosi dobrovolj. osiguranj	Ukupno
Bihać	62.519.747	37.630	786.915	1.546.334	1.116.185	-	586.507	66.593.318
Odžak	10.485.915	94.883	156.780	215.873	100.000	110.844	17.683	11.181.978
Tuzla	161.405.497	409.181	3.114.683	4.825.733	1.440.827	1.331.478	1.679.765	174.207.164
Zenica	123.777.008	-	2.367.070	3.018.021	-	354.816	105.684	129.622.599
Goražde	11.403.756	21.718	252.822	173.824	230.640	104.463	7.560	12.194.783
Travnik	68.072	188.356	1.357.576	1.607.778	1.181.036	-	28.939	4.431.757
Mostar	97.527.804	162.076	1.315.672	1.451.788	-	-	95.344	100.552.684
Grude	29.515.594	66.034	-	502.140	-	-	64.474	30.148.242
Sarajevo	295.902	-	3.948.895	3.568.906	-	2.862.991	342.575	11.019.269
Livno	20.226.393	143.076	721.654	470.238	-	280.948	189.088	22.031.397
Ukupno	880.437.207	1.122.954	14.022.067	17.380.635	4.068.688	5.045.540	3.117.620	925.194.711

Izvor: Obračun sredstava u zdravstvu Federacije Bosne i Hercegovine za - 2010. godinu).

Vidimo da su sredstva naplaćenih doprinosa od zaposlenih višestruko veća od kategorija ostalih osiguranika Samo u tijeku 2010. godini, doprinosi za kategorije poginulih, civilnih žrtava rata itd. nisu financirani iz proračuna: u Zeničko – dobojskom, Hercegovačko – neretvanskom, Zapadno – hercegovačkom, Sarajevskom i Herceg – bosanskom kantonu. Doprinosi ostalih socijalnih kategorija financirani su samo u Sarajevskom i Tuzlanskom kantonu, a u ostalim kantonima skoro da i nisu financirani. Umirovljenici su također značajna populacija osiguranika. ali je njihov udio u ukupnom financiranju zdravstvenog osiguranja još uvijek je nedovoljan.

Slab udio u financiranju zdravstvenog osiguranja, od kategorija osiguranika koji plaćaju doprinose prema kantonalnim propisima, utječe i na ukupnu fiskalnu održivost cijelog sustava obveznog zdravstvenog osiguranja na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine. Uz nedovoljan obujam financiranja od strane ovih kategorija osiguranih osoba, drugi problem je neravnomjerno i neusklađeno oporezivanje takvih kategorija osiguranika. Većina kantona nema dobro reguliranu legislativu koja definira

naplatu neizmirenih doprinosa zdravstvenog osiguranja, a većina kantonalnih zavoda ni kadrovski, ni materijalno ne može kvalitetno kontrolirati naplatu takvih doprinosa, bez adekvatne informatičke podrške, npr. poljoprivrednih djelatnosti. Neki kantoni, kao Unsko - sanski, Zeničko - dobojski, Bosansko - podrinski i Srednjo - bosanski, nemaju propisane obveze doprinosa za ostale djelatnosti (npr. neosigurana djeca, vatrogasci i slično). Osim oporezivanja osiguranika, u nekim kantonima uvedeno je i oporezivanje osiguranih osoba. Tako se, primjerice, doprinosima zadužuju osigurane osobe na temelju poljoprivredne djelatnosti u Posavskom i Srednjo - bosanskom kantonu, osigurane osobe na temelju nezaposlenosti u Sarajevskom te osobe osigurane na temelju dobrovoljnog osiguranja u Hercegovačko - neretvanskom kantonu, itd..

Zaključak

Iz prethodne analize može se zaključiti da je proces provođenja makroekonomske i fiskalne politike neophodno odmah pokrenuti. Ubiranje prihoda u Zavodima zdravstvenog osiguranja je nepouzđano i s povećanim rashodima uzrokuju stalne deficite i zaostala plaćanja kako u fondovima zdravstvenog osiguranja tako se reflektira i na poslovanje u zdravstvenim ustanovama. Za ovakvo stanje financiranja zdravstvenog osiguranja u Federaciji Bosne i Hercegovine krivi su brojni čimbenici. Učešće gospodarstva u strukturi broja osiguranih osoba iznosi svega 23,85% a financiranju obveznog zdravstvenog osiguranja sudjeluje sa ogromnih 86,68% ukupnih prihoda, što guši zaposlenost, stoga treba smanjiti obveze zaposlenih kategorija osiguranika, kako bi se gospodarstvo postupno rasteretilo te omogućio polagani razvitak i povećanje zaposlenosti. Socijalne grupe osiguranih osoba čiji su nositelji osiguranja vlada i vladine institucije učestvuju sa 32,49% u strukturi osiguranih osoba, a njihovi nositelji osiguranja učestvuju svega 3,61% ukupnih prihoda zdravstvenog osiguranja. Proračunski izvori su nedovoljni i stoga ih treba povećati, a ozbiljno treba razmotriti i sve druge moguće metode financiranja npr. dobrovoljno zdravstveno osiguranje kao i ostale naknade ili participacije i sl..

Dobar dio problema uzrokovan je lošim sustavom doprinosa zdravstvenog osiguranja. Propisi koji uređuju doprinose zdravstvenog osiguranja prilično su neujednačeni i neusklađeni, a odredbe koje reguliraju utvrđivanje i naplatu su loše dizajnirane te omogućavaju evaziju uplate doprinosa. Postoje značajne razlike u poreskim opterećenjima između

pojedinih skupina osiguranika tako da kategorije zaposlenih osiguranika imaju prosje godišnjeg poreznog tereta od **2.302,21 KM** po jednom osiguraniku, a kategorije ostalih uređene kantonalnim propisima svega **372,08 KM**. Razlike u poreznom teretu po osiguraniku su evidentne i između istih skupina osiguranih osoba između pojedinih kantona. Najveće porezno opterećenje po glavi imaju osiguranici Hercegovačko neretvanskog kantona sa **772,13 KM/osiguraniku**, zatim Unsko - sanskog s **445,94 KM** i Zeničko – dobojskog kantona s **368,63 KM/osiguranik**, a najmanje obveze po jednom osiguraniku utvrđene su u Posavskom kantonu svega **195,69 KM/osiguraniku**.

Značajne su razlike i u sredstvima za ostvarivanje prava osiguranih osoba, što nije sukladno temeljnim načelima uzajamnosti i solidarnosti. Za primjenu minimalnog paketa prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja mora se usvojiti Jedinstvena Odluka o osnovicama i stopama doprinosa zdravstvenog osiguranja koja će harmonizirati način utvrđivanja osnovice i utvrditi minimalne visine stopa, kako bi se porezna opterećenja ujednačila na čitavom prostoru Federacije Bosne i Hercegovine.

Sve navedeno uzrokuje i različitu naplativost doprinosa između kategorije zaposlenih osiguranika i kategorije osiguranika socijalnih grupa za koje kantonalni organi vrše uplate doprinosa, stoga iznose doprinosa zdravstvenog osiguranja za ove kategorije osiguranika treba pažljivo redizajnirati odnosno značajnije povećati, a obveze od strane zakonskog obveznika trebaju se u potpunosti i isplaćivati. Sadašnje stanje organizacije ubiranja prihoda između poreske uprave i nadležnih fondova zdravstvenog osiguranja nije na visokoj razini (posebice poreske i druge evidencije), što se pokušava poboljšati sustavom jedinstvene registracije, kontrole i naplate svih socijalnih doprinosa.

Literatura

1. Bejaković, P, (1997), Obilježja i odrednice evazije mirovinskih doprinosa, Institut za javne financije, str. 3. (izvor Mitchel),
2. Brendenkamp, C i M. Gragnolati: Održivost financiranja zdravstvene zaštite na zapadnom balkanu, avgust 2007. godine (Langenbrunner i saradnici),
3. Vukić. S i Marković B: Mjere u funkciji učinkovitijeg financiranja zdravstvenog osiguranja u Federaciji BiH, Ekonomski vijesnik br. 2/11, Ekonomski fakultet, Osijek, 2011. godine,
4. Vukić. S: Sustav financiranja zdravstvenog osiguranja u Federaciji BiH, Ekonomski fakultet, Osijek, 2010. godine,
5. Izvješće o prihodima Fonda Republike Srpske br. 06/2-144-46-80/12 od 28.05.2012. godine,
6. Obračun sredstava za zdravstvo Federacije BiH, za razdoblje 2008.-2010. godine,
7. Zakon o poreznoj upravi Federacije BiH Službene novine Federacije BiH br. 33/02 i Pravilnik o procedurama prinudne naplate poreskih obveza Službene novine federacije BiH br. 50/02 i 54/039,
8. Zakon o zdravstvenom osiguranju (Službene novine Federacije BiH br. 30/97, 7/02 i 70/08),
9. Zakon o doprinosima (Službene novine Federacije BiH br. 365/98, 54/00, 16/01, 37/01, 1/02, 17/06 i 14/08).
10. Pravilnik o načinu obračunavanja i uplate doprinosa (Službene novine Federacije BiH br. 64/08)

ANALIZA PRIHODA BUDŽETA SREDNJOBOSANSKOG KANTONA ZA BUDŽETSKE 2008 - 2012. GODINU

ANALYSIS OF REVENUE BUDGET FOR CANTON CENTRAL BUDGET 2008 - 2012. YEAR

Mr.sc. Muhamed Softić, dipl.ecc,

Kabinet Premijera SBK Univerzitet Vitez Travnik,
muhamed.softic@unvi.edu.ba

Doc.dr.sc. Slavko Vukić,

Zavod zdravstvenog osiguranja Posavskog kantona
Univerzitet Vitez Travnik, slavko.vukic@unvi.edu.ba

SAŽETAK

Prihodi Budžeta Srednjobosanskog kantona u godinama od 2008 – 2012 su varirali od 141 miliona KM do 167 miliona KM. Prilikom usvajanja Budžeta javni prihodi ne mogu u potpunosti da se predvide tako da su u prethodnih pet godina uvijek ti prihodi bili precjenjeni i pojavljivala je se potreba za rebalansom Budžeta. Najznačajniji i najstabilniji prihodi kantona su prihodi od indirektnih poreza sa jedinstvenog računa a nakon toga prihodi od direktnih poreza, a zatim takse i naknade. Prihodi koji pokazuju najmanju stabilnost ali i pouzdanost su potpore od drugih nivoa vlasti, te kapitalni primici i finansiranje.

Ključne riječi: Srednjobosanski kanton, Budžet, javni prihodi, indirektni porezi, direktni porezi.

ABSTRACT

Public revenue for Budget of The Central Bosnia Canton during the years from 2008 to 2012 ranged from 141 millions KM up to 167 millions KM. In proces of adopting the budget public revenues can not fully anticipate that is the reason whay in the last five years these revenues were overvaluing and appeared to be a need to rebalance the budgets. The most significant and stable incomes for The Canton are revenues from indirect taxes and then the revenues from direct taxes and after that fees and charges. Revenues with the lowest stability and reliability are the supports from other levels of government and capital receipts as vell as funding.

Keywords: Central Bosnia Canton, budget, public revenue, indirect taxes, direct taxes.

UVOD: O SREDNJOBOSANSKOM KANTONU

Srednjobosanski kanton³⁷ (u daljem tekstu SBK) obuhvata geografsko jezgro Bosne i Hercegovine. Površina SBK je 3199 km². U svome sastavu ima slijedeće općine: Bugojno, Busovača, Dobretići, Donji Vakuf, Gornji Vakuf – Uskoplje, Jajce, Kiseljak, Kreševo, Novi Travnik, Travnik i Vitez. Na prostoru SBK po popisu iz 1991. godine živjelo je 338.979 stanovnika, a prema procjenama Federalnog zavoda za programiranje razvoja za 2010. godine³⁸ SBK je imao 254.572 stanovnika. Na području SBK razvijena je prerađivačka industrija (metalna, drveno-prerađivačka, tekstilan, sekundarne sirovine, kožna obuća i grafika). Trgovina i poljoprivredna proizvodnja su dominantne na području SBK. Privredni resursi koji se nalaze na ovom području veoma su značajni kako za SBK tako i za BiH. U 2010. godini prema podacima iz Makroekonomskih pokazatelja po kantonima³⁹ prosječna neto plaća je iznosila 668 KM, bruto domaći proizvod je bio 1.169 miliona KM ili po glavi stanovnika 4.593 KM. Uvoz je iznosio 726 miliona KM a izvoz je bio 474 miliona KM što pokazuje trgovinski deficit od 252 miliona KM. Ukupne investicije su iznosile 180 miliona KM. Prema istom izvoru broj zaposlenih osoba u SBK je 38.884, dok je broj nezaposlenih 38.237 osoba. Na području SBK postoji mreža magistralnih cesta u dužini od 173 km i regionalnih u dužini od 337 km.

Vlada SBK nakon općih izbora iz oktobra 2010. godine, imenovana je 3. novembra 2011. godine. Sastoji se od premijera i osam ministara.

BUDŽETI SREDNJOBOSANSKOG KANTONA ZA 2008., 2009. I 2010. GODINU

Budžet SBK za 2008. godinu usvojen je 17. januara 2008. godine, sa malim kašnjenjem od 17 dana. Budžet je planiran u iznosu od 165.029.198 KM⁴⁰. Tokom budžetske godine bilo je jasno da su prihodi precijenjeni tako da je izvršenje budžeta u prihodovnoj i rashodovnoj strani bili smanjeni a to je sve potvrđeno na 16. sjednici Skupštine SBK koja je 9. februara donijela

37 http://www.sbk-ksb.gov.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=16&Itemid=31

38 Makroekonomski pokazatelji po kantonima za 2010., Federalni zavod za programiranje razvoja, Sarajevo, Maj 2011, str.54. http://www.fzzpr.gov.ba/dokumenti/aktuelno/makro_pok/Makroekonomski%20pokazatelji%20po%20kantonima%202010.pdf

39 Ibid

40 Službene novine Srednjobosanskog kantona, broj: 1/08

Odluku o izmjenama i dopunama budžeta SBK i smanjila budžet na iznos od 161.835.942 KM⁴¹. Ovo smanjenje od gotovo 3,2 miliona KM trebalo je da posluži kao upozorenje da su predlagачи precijenili prihode i da treba voditi računa o realnosti predviđenih prihoda.

Skupština SBK je na prijedlog Vlade SBK 22. decembra 2008. godine donijela budžet SBK za 2009. godinu. Ovaj budžet usvojen je u zakonskom roku u iznosu od 173.538.933 KM⁴². Odmah je bilo vidljivo da porast budžeta od gotovo 12 miliona KM nije realan i da će se sigurno morati ići u rebalans. Tako je 30. decembra 2009. godine Skupština SBK izmjenila, odnosno smanjila budžet SBK na 149.058.325 KM⁴³, što je nevjerovatno smanjenje od 24,48 miliona KM ili procentualno 14,1%.

Budžet Srednjobosanskog kantona za 2011. godinu

Budžet SBK za 2011. godinu usvojem je 28. aprila 2011. godine i objavljen u Službenim novinama SBK broj: 4/11. Razlog za kašnjenje pri usvajanju budžeta bili su problemi u uspostavljanju parlamentarne većine, tako da je budžet usvojen i nakon proteka gotovo cijelog mjeseca od prestanka važenja Odluke o privremenom finansiranju potreba SBK u periodu od 1. januara do 31. marta 2011. godine. Budžet je planiran u iznosu od 172.810.000 KM, kompletan iznos rashoda pokriven je javnim prihodima SBK.

Tokom godine ustanovljeno je da je budžet SBK za 2011. godinu bio nerealno planiran u dijelu prihoda tako da je se moralo pristupiti izradi rebalansa budžeta, što je i urađeno i rebalansirani budžet za 2011. godinu je usvojen 30. decembra 2011. godine i objavljen je u Službenim novinama SBK broj: 6/12. Rebalansom je utvrđeno da prihodi SBK kao i rashodi za 2011. godinu iznose 155.917.800 KM, što je smanjenje u iznosu od 16.892.200 KM.

Budžet Srednjobosanskog kantona za 2012. godinu

Budžet SBK za 2012. godinu usvojen je 30. decembra 2011. godine, što se smatra da je usvojen u zakonski predviđenom vremenu u skladu sa Zakonom o budžetima u Federaciji Bosni i Hercegovini (Službene novine FBiH, broj: 19/06). Prihodi i rashodi budžeta planirani su u iznosu od 167.329.843 KM⁴⁴.

41 Službene novine Srednjobosanskog kantona, broj: 4/09

42 Službene novine Srednjobosanskog kantona, broj: 1/09

43 Službene novine Srednjobosanskog kantona, broj: 2/10

44 Službene novine Srednjobosanskog kantona, broj: 1/12

Pregled prihoda u Budžetu Srednjobosanskog kantona za 2011. i 2012. godinu

U narednoj tabeli dat je uporedni pregled prihoda budžeta SBK za 2011. godinu, prihodi budžeta SBK za 2011. godinu po rebalansu, prihodi budžeta SBK za 2012. godinu⁴⁵.

Tabela 1. Uporedni pokazatelj prihoda u budžetu SBK za 2011. i 2012. godinu

Ekonomski kod	Vrste prihoda	Budžet za 2011. (planirani)	Budžet za 2011. (rebalansirani)	Budžet za 2012. (planirani)
1	2	3	4	5
	UKUPNI PRIHODI (I + II + III + IV + V+VI)	172.810.000,00	155.917.800,00	167.329.843,00
	I POREZNI PRIHODI	138.613.140,00	136.718.690,00	146.857.300,00
	DIREKTNII POREZI	18.887.000,00	16.105.805,00	17.381.800,00
Grupa 101	Porez na dohodak	11.520.000,00	9.500.000,00	10.246.100,00
Grupa 111	Porez na dobit	6.500.000,00	5.960.000,00	6.400.000,00
Grupa 121	Porezi građana	815.000,00	610.910,00	693.900,00
Grupa 131	Ostali porezi	52.000,00	34.895,00	41.800,00
	INDIREKTNII POREZI S JEDINSTVENOGA RAČUNA	119.726.140,00	120.612.885,00	129.475.500,00
	II NEPOREZNI PRIHODI	16.932.860,00	12.623.990,00	13.918.200,00
Grupa 141	Naknade i takse	5.891.500,00	6.085.290,00	6.181.000,00
Grupa 151	Posebne naknade	3.219.360,00	2.141.140,00	2.384.400,00
Grupa 161	Prihodi od poduzetničkih aktivnosti i imovine	5.162.000,00	1.965.760,00	2.717.800,00
Grupa 171	Novčane kazne	2.660.000,00	2.431.800,00	2.635.000,00
	III POTPORE	2.500.000,00	1.771.120,00	1.700.000,00
	IV KAPITALNI PRIMICI	120.000,00	160.000,00	0,00
	V FINANSIRANJE	10.000.000,00	0,00	0,00
	VI NERASPOREĐENI VIŠAK PRIHODA	4.644.000,00	4.644.000,00	4.854.343,00

Iz prethodne tabele vidljivo je od čega se sastoji prihodovna strana budžeta SBK, a to su: porezni prihodi, neporezni prihodi, potpore, kapitalni primici, finansiranje i neraspoređeni višak prihoda.

Porezni prihodi se sastoje od dvije osnovne komponente a to su: direktni porezi (porez na dohodak, porez na dobit, porezi građana i ostali direktni porezi) i indirektni porezi sa jedinstvenog računa. U indirektnu poreze spadaju PDV (Zakon o porezu na dodatnu vrijednost, Službeni glasnik BiH, broj: 9/05, 35/05, 100/08), carina (Zakon o carinskoj politici BiH, Službeni glasnik BiH, broj: 57/04) i akciza (Zakon o akcizama, Službeni glasnik BiH, broj: 49/09).

⁴⁵ Službene novine Srednjobosanskog kantona, broj: 4/11; 1/12; 6/12.

Neporezni prihodi sastoje se od naknada i taksi, posebnih naknada, prihoda od poduzetničke aktivnosti te novčanih kazni. Takse su administrativne i sudske, dok je veliki broj naknada regulisan federalnim i kantonalnim propisima. Osim toga, kanton može ostvarivati i prihode od poduzetničke aktivnosti a to su dividende, odnosno dobit državnih preduzeća, prihodi od koncesija, rente, pružanja usluga i slično.

Potpore se odnose na prihode kojio se očekuju od viših drugih nivoa vlasti. Najčešće se odnosi na pomoć iz budžeta Federacije Bosne i Hercegovine. Često se kao potpore pojavlju i prihodi iz inostranstva i ovdje nije riječ o kreditu nego o grantu, odnosno nepovratnim sredstvima.

Kapitalni primici se odnose na primitke na osnovu prodaje kapitalne imovine.

Finansiranje je predviđeno u slučaju deficita u budžetu kada se manjak prihoda u odnosu na rashode namiruje iz kredita bilo inostranih ili domaćih.

Najznačajni prihodi kantonalnog budžeta su: porezni prihodi (prije svega od indirektnih poreza), pa neporezni prihodi (naknade i takse i prihodi od poduzetničke aktivnosti), dok su potpore, kapitalni primici, finansiranje i neraspoređeni viškovi prihoda relativno mali i nesigurni prihodi budžeta kantona.

PLANIRANI JAVNI PRIHODI SREDNJOBOSANSKOG KANTONA

„Svaka država da bi mogla izvršavati svoje funkcije i zadatke treba imati na raspolaganju određenu količinu novca, koji će biti izražen kroz sistem javnih prihoda. Prema tome, javni prihodi su novčana sredstva koja država prikuplja ili pribavlja fiskalnim putem, a na osnovu svoga fiskalnog suvereniteta“⁴⁶. Naravno u ovom citatu ne misli se da je kanton država, nego da postoji fiskalni federalizam i on u širem smislu „obuhvata i odnose između centralne vlasti i regionalnih i lokalnih kolektiviteta. Nekoordinirano definisanje i ubiranje javnih prihoda ima niz negativnih ekonomskih, socijalnih, političkih i finansijskih reperkusija s obzirom da svi javno – pravni subjekti različite razine vlasti, posmatrani prehenduju na isti fiskalni potencijal“⁴⁷.

46 Kešetović I, Finansije (monetarne i javne), CPA-Tojšići, 2009. godina, str. 356

47 Kešetović I., Đonlagić Dž., Javne finansije, Grin, Gračanica, 2007., str.134.

Novac koji je prema budžetu SBK bio na raspolaganju za finansiranje javnih rashoda SBK vidi se iz tabele 2.

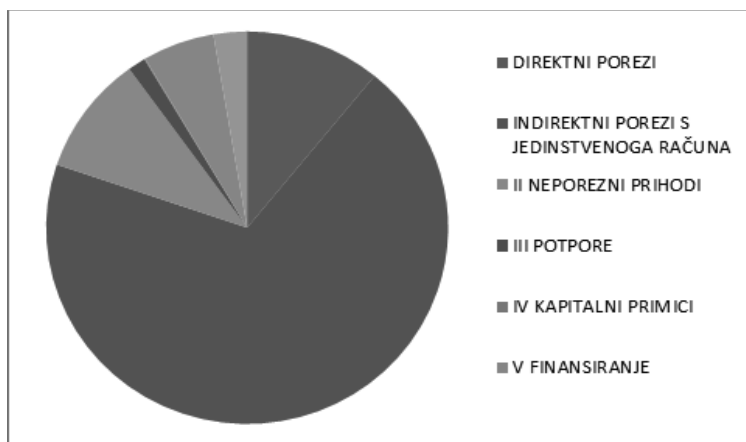
Tabela 2: Predviđeni budžetski prihodi SBK za 2011 (prije i nakon rebalansa) i 2012. sa pokazateljima rasta/smanjenja

Ekonomski kod 1	Vrste prihoda 2	Budžet za 2011.	Budžet za 2011.	Budžet za 2012.	Promjena rebalansom 2011.		Odnos budžeta 2011. i 2012.	
		(planirani) 3	(rebalansirani) 4	(planirani) 5	Apsolutno 6	Relativno 7	Apsolutno 8	Relativno 9
	UKUPNI PRIHODI (I + II + III + IV + V+VI)	172.810.000,00	155.917.800,00	167.329.843,00	-16.892.200,00	-9,78	11.412.043,00	7,32
	I POREZNI PRIHODI	138.613.140,00	136.718.690,00	146.857.300,00	-1.894.450,00	-1,37	10.138.610,00	7,42
	DIREKтни POREZI	18.887.000,00	16.105.805,00	17.381.800,00	-2.781.195,00	-14,73	1.275.995,00	7,92
Grupa 101	Porez na dohodak	11.520.000,00	9.500.000,00	10.246.100,00	-2.020.000,00	-17,53	746.100,00	7,85
Grupa 111	Porez na dobit	6.500.000,00	5.960.000,00	6.400.000,00	-540.000,00	-8,31	440.000,00	7,38
Grupa 121	Porezi građana	815.000,00	610.910,00	693.900,00	-204.090,00	-25,04	82.990,00	13,58
Grupa 131	Ostali porezi	52.000,00	34.895,00	41.800,00	-17.105,00	-32,89	6.905,00	19,79
	INDIREKтни POREZI S JEDINSTVENOGA RAČUNA	119.726.140,00	120.612.885,00	129.475.500,00	886.745,00	0,74	8.862.615,00	7,35
	II NEPOREZNI PRIHODI	16.932.860,00	12.623.990,00	13.918.200,00	-4.308.870,00	-25,45	1.294.210,00	10,25
Grupa 141	Naknade i takse	5.891.500,00	6.085.290,00	6.181.000,00	193.790,00	3,29	95.710,00	1,57
Grupa 151	Posebne naknade	3.219.360,00	2.141.140,00	2.384.400,00	-1.078.220,00	-33,49	243.260,00	11,36
Grupa 161	Prihodi od poduzetničkih aktivnosti i imovine	5.162.000,00	1.965.760,00	2.717.800,00	-3.196.240,00	-61,92	752.040,00	38,26
Grupa 171	Novčane kazne	2.660.000,00	2.431.800,00	2.635.000,00	-228.200,00	-8,58	203.200,00	8,36
	III POTPORE	2.500.000,00	1.771.120,00	1.700.000,00	-728.880,00	-29,16	-71.120,00	-4,02
	IV KAPITALNI PRIMICI	120.000,00	160.000,00	0,00	40.000,00	33,33	-160.000,00	-100,00
	V FINANSIRANJE	10.000.000,00	0,00	0,00	-10.000.000,00	-100,00	0,00	
	VI NERASPOREĐENI VIŠAK PRIHODA	4.644.000,00	4.644.000,00	4.854.343,00	0,00	0,00	210.343,00	4,53

Iz prethodne tabele vidljivo je da su planirani javni prihodi u 2011. godini bili 172.810.000 KM. Od tog iznosa najveći dio pripadao je poreznim prihodima, odnosno prihodima od indirektnih poreza u iznosu od 119.726.140 KM (69,28%), direktni porezi su učestvovali sa 18.887.000 KM (10,93%), a nakon toga slijede neporezni prihodi u ukupnom iznosu od 16.932.860 KM (9,8%), a ostalo su bili potpore i finansiranja.

Naprijed navedeni raspored je vidljiv iz narednog grafikona:

Grafikon 1: Raspored javnih prihoda iz budžeta SBK za 2011. godinu prije rebalansa

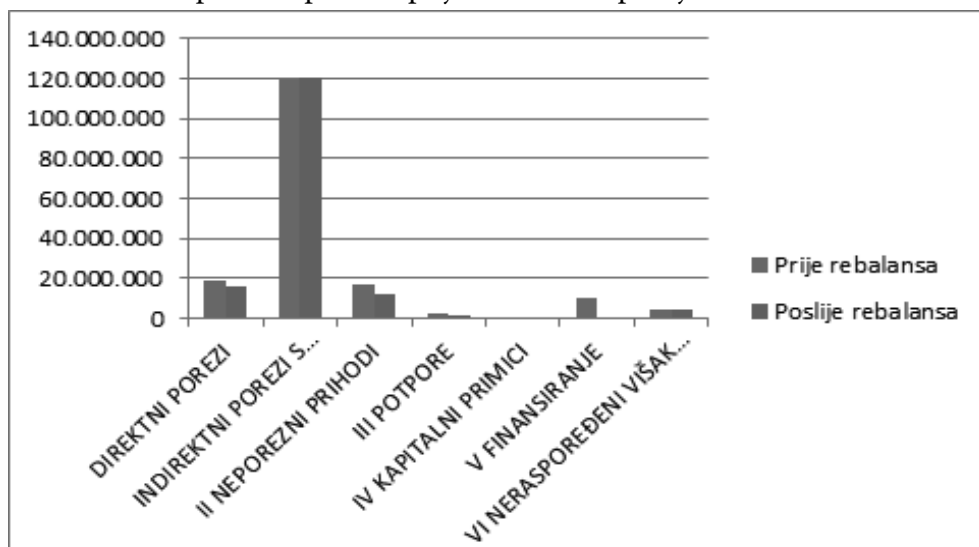

Cijelu godinu ovo je bila projekcija koja je se očekivala, međutim kako se godina bližila kraju bilo je jasno da su precijenjeni prihodi. Tako da je se moralo pristupiti izradi rebalansa budžeta. Rebalansirani budžet je umanjjen za nevjerovatnih 16.892.200 KM što predstavlja smanjenje za 9,78%.

Ono što je vidljivo u tabeli 2 je to da svi prihodi nisu precijenjeni u istom omjeru. Tako, najviše je bilo greške (govoreći u relativnim brojevima) kod planiranja finansiranja jer nije ostvareno ništa prihoda po tom osnovu, odnosno greška je u 100% iznosu. Nakon toga dolaze neporezni prihodi a posebno Prihodi od poduzetničkih aktivnosti koji su rebalansom umanjjeni za 61,92%, odnosno sa 5,16 miliona KM na 1,96 miliona KM. Zatim slijede posebne naknade (ponovo iz dijela neporeznih prihoda) sa umanjjenjem od 33,49%, te ostali porezi (porez na dobitke od igre na sreću, posebni porezi na ugostiteljstvo isl.) sa umanjjenjem od 32,89%.

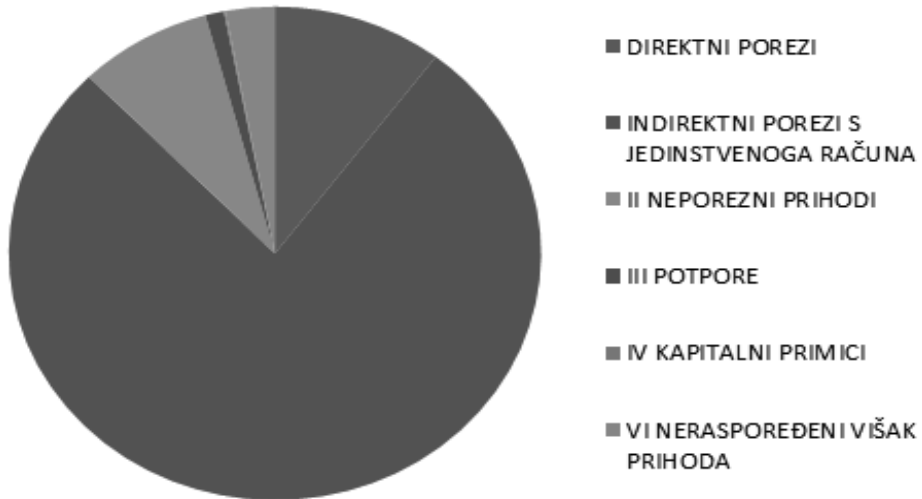
Interesantno je primjetiti da prihodi od indirektnih poreza nisu umanjjeni nego su povećani za 0,74%. Ovo pokazuje da planiranje na nivou države i entiteta je puno ozbiljnije i da u tom dijelu nemože doći do značajnijih poremećaja, dok planiranje na nižim nivoima ima tendenciju podlijevanja precjenjivanja vlastitih mogućnosti pribavljanja prihoda.

Grafikon 2.: Uporedni prihodi prije rebalansa i poslije rebalansa

Naravno, ova promjena u visini prihoda dovela je i do promjene u procentualnom učešću pojedinog prihoda u ukupnom budžetu. U grafikonu broj 3 vidi se novi raspored učešća pojedinog prihoda u ukupnim prihodima.

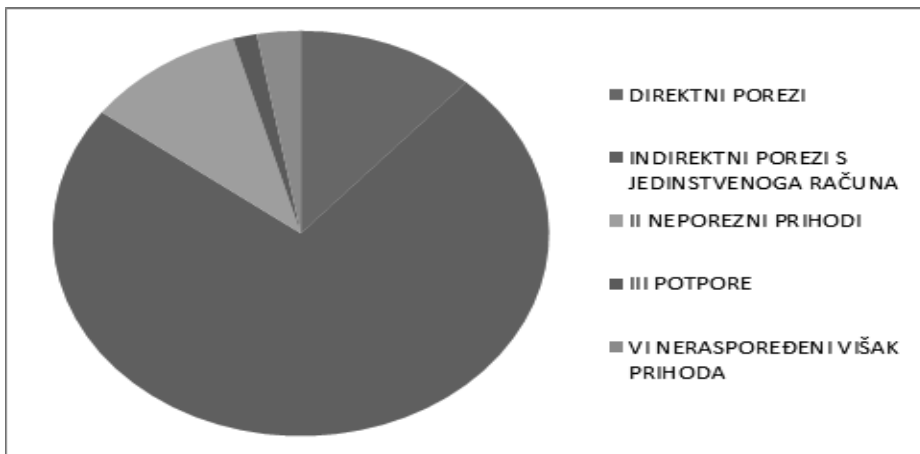
Grafikon 3.: Raspored javnih prihoda iz budžeta SBK za 2011. godinu nakon rebalansa

U tabeli 2 dati su i podaci o planiranim budžetskim prihodima i za 2012. godinu. Iz tabele je vidljivo da su planirani prihodi u 2012. godini veći od prihoda za 2011. godinu u iznosu od 11.412.043 KM (7,32%). Ponovo najvažniji prihod je od indirektnih poreza i u ovoj godini planiran je u iznosu od 129.475.500 KM, što predstavlja 77,38% ukupnih prihoda, zatim direktni porezi u iznosu od 17.381.800 KM ili 10,39%. Slijede najzačajniji neporezni prihod, naknade i takse u iznosu od 6.181.000 KM što iznosi 3,69%.

U slijedećem grafikonu vidi se raspored budžetskih prihoda za 2012. godinu.

Grafikon 4.: Raspored javnih prihoda iz budžeta SBK za 2012. godinu

Trend u planiranju javnih prihoda u budžetu Srednjobosanskog kantona

Da bi se vidio trend kretanja javnih prihoda po kategorijama u slijedećoj tabeli dat je pregled javnih prihoda za budžet SBK za godine: 2008., 2009., 2010., 2011. i 2012. Za svaku budžetsku godinu uzimani su podaci iz rebalansa budžeta (koji je svake godine rađen pred kraj budžetske godine i samim time predstavlja dobar pokazatelj i izvršenja budžeta).

Tabela 3.: Budžetski prihodi Srednjobosanskog kantona za period od 2008-2012

Ekonomski kod	Vrste prihoda	Budžet za 2008.	Budžet za 2009	Budžet za 2010	Budžet za 2011.	Budžet za 2012.
1	2	3	4	5	6	7
	UKUPNI PRIHODI (I + II + III + IV + V+VI)	161.835.942	149.058.325	159.932.000	155.917.800	167.329.843
	I POREZNI PRIHODI	138.811.670	121.663.099	131.806.400	136.718.690	146.857.300
	DIREKTNI POREZI	18.911.670	16.112.800	17.806.400	16.105.805	17.381.800
Grupa 101	Porez na dohodak	14.600.000	8.693.940	10.705.000	9.500.000	10.246.100
Grupa 111	Porez na dobit	3.000.000	6.722.800	6.300.000	5.960.000	6.400.000
Grupa 121	Porezi građana	636.670	589.060	733.000	610.910	693.900
Grupa 131	Ostali porezi	675.000	107.000	68.400	34.895	41.800
	INDIREKTNI POREZI S JEDINSTVENOGA RAČUNA	119.900.000	105.550.299	114.000.000	120.612.885	129.475.500
	II NEPOREZNI PRIHODI	14.444.584	14.451.170	13.284.620	12.623.990	13.918.200
Grupa 141	Naknade i takse	4.733.300	4.501.800	5.734.770	6.085.290	6.181.000
Grupa 151	Posebne naknade	3.290.960	3.480.450	2.780.750	2.141.140	2.384.400
Grupa 161	Prihodi od poduzetničkih aktivnosti i imovine	4.830.324	4.681.820	3.103.100	1.965.760	2.717.800
Grupa 171	Novčane kazne	1.590.000	1.787.100	1.666.000	2.431.800	2.635.000
	III POTPORE	2.490.490	2.708.056	2.528.980	1.771.120	1.700.000
	IV KAPITALNI PRIMICI	0	0	0	160.000	0
	V FINANSIRANJE	0	6.000.000	8.000.000	0	0
	VI NERASPOREĐENI VIŠAK PRIHODA	6.089.198	4.236.000	4.312.000	4.644.000	4.854.343

Ono što je odmah vidljivo je to da su budžetski prihodi u periodu od pet godina varirali i da nije bilo opšteg trenda niti povećanja niti smanjenja, gledano po godinama možemo reći da je prvo bio pad, pa rast, pa pad, pa rast javnih prihoda.

Procentualno može se vidjeti da su indirektni porezi bili i ostali najznačajniji prihod SBK u periodu od 2008 -2012 i iznosili: 74,08%; 70,81%; 71,28%; 77,36%; 77,38% respektivno.

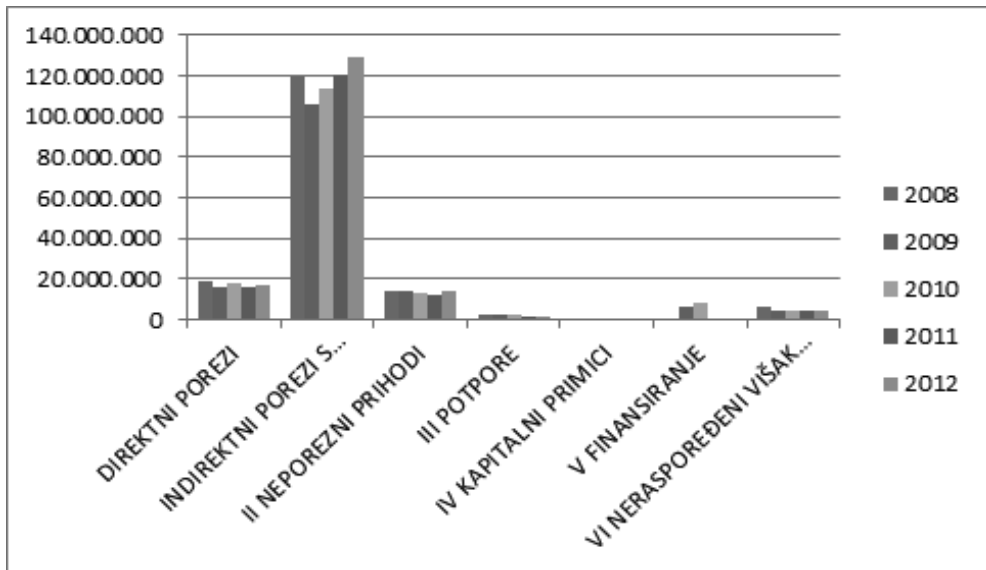
Nakon njih direktni porezi su zauzimali u isto periodu: 11,68%; 10,81%; 11,13%; 10,33%; 10,39%. Ukupno gledajući porezni prihodi su iznosili u periodu 2008 – 2012: 85,76%; 81,62%; 82,41%; 87,69%; 87,77%. Od neporeznih prihoda poseban značaj pokazuju naknade i takse koje su ovom

periodu „punile“ budžet SBK u slijedećim procentima: 2,92%; 3,02%; 3,58%; 3,9%; 3,69%. Ono što je vidljivo je da naknade i zakse ostvaruju kontinuirani rast i očekivat je sve veći značaj za prihode budžeta SBK.

Interesantno je primjetiti da su Prihodi od poduzetničkih aktivnosti i imovine konstantno padali. Očigledno sposobnost SBK da ostvari prihode, osim poreznih prihoda drastično opada tako da bi trebalo pod hitno utvrditi razloge pada ovih prihoda.

Rast, padanje i kontinuitet u različitim vrstama prihoda SBK, koji su predstavljani u tabeli 3 najbolje se može vidjeti iz grafikona 5.

Grafikon 5.: Uporedni prikaz različitih prihoda po godinama 2008-2012

ZAKLJUČAK

Ukupni javni prihodi Srednjobosanskog kantona u zadnjih pet godina su varirali od minimalnih 149 miliona KM iz 2009. godine do maksimalnih 161 milion KM koji su ostvareni u 2008. godini. Planirani prihodi u budžetu za 2012. godinu su još i veći i iznose 167 miliona KM. Da li će biti ostvareni vidjet ćemo krajem godine, ali sudeći po dosadašnjem iskustvu vjerujem da nas očekuje smanjenje planiranih prihoda, samo treba da vidimo koliko. Najznačajni i najstabilniji prihodi tokom ovih godina su bili prihodi od indirektnih poreza sa jedinstvenog računa koji su u prosjeku zauzimali oko 75% prihoda (3/4). Nakon njih su direktni porezi koji u prosjeku iznose oko 11% svih prihoda. Zajedno gledano porezni prihodi učestvuju sa preko 85% ukupnih prihoda SBK. Ostalo otpada na neporezne prihode kao što su naknade i takse, te na potpore, finansiranje i neraspoređeni višak prihoda iz prošlih godina. Značaj naknada i taksu raste u zadnjih pet godina i trebalo bi više pažnje da se posveti istima.

Srednjobosanski kanton nije u prilici da utiče na visinu indirektnih poreza koje dobija sa jedinstvenog računa, ali postoji veliki manevarski prostor da utiče na visinu prihoda od direktnih poreza, na neporezne prihode i to različitim mjerama ekonomske politike, ali i značajnijim angažmanom inspeksijskih organa. Osim toga primjetan je značajan pad prihoda po osnovu poduzetničke aktivnosti SBK i ovo je jedan od prihoda koji bi mogao da pruži dodatni poticaj razvoju SBK.

Literatura:

1. Kešetović I., Finansije (monetarne i javne), CPA Tojšići, 2009.
2. Kešetović I., Đonlagić Dž., Javne finansije, Grin, Gračanica, 2007.
3. Makroekonomski pokazatelji po kantonima za 2010., Federalni zavod za programiranje razvoja, Sarajevo, Maj 2011
4. Službene novine Srednjobosanskog kantona 1/10; 4/11; 1/12; 6/12; 2/10; 1/09; 4/09; 1/08
5. www.sbk-ksb.gov.ba

UČEŠĆE TROŠKOVA PLAĆA U UKUPNIM TROŠKOVIMA KOMPANIJE U FBIH I REPUBLICI SRPSKOJ NA PRIMJERU LEASING KOMPANIJE

PARTICIPATION COSTS PAID IN TOTAL COSTS AND BUSINESSES IN FBIH SERBIAN REPUBLIC OF EXAMPLE LEASING COMPANY

Aida Abduzaimović

Sveučilište / Univerzitet "VITEZ" Travnik

Saša Vujić, Dr.sc.

Sveučilište / Univerzitet "VITEZ" Travnik

Slobodan Vujić Dr.sc.

Sveučilište / Univerzitet "Vitez" Travnik,

Mesud Ajanović Dr.sc.

VB Leasing BH, Direktor, Sarajevo

SAŽETAK

Cilj ovog rada je da ukaže da troškovi plaća predstavljaju značajan dio troškova Leasing kompanije. Visina plaća zaposlenih u Leasing kompaniji utiče na kvalitet i zadovoljstvo zaposlenih, što je u direktnoj vezi sa povećanjem obima prodaje leasing usluga, a time i potreba kupaca. Kvalitet rada ljudskih resursa u prodaji leasing usluga i zadovoljstvo plaćom ima cilj stimuliranja zaposlenih da bolje obavljaju svoje radne zadatke. Izdvajanja za poreze i doprinose plaća predstavljaju značajno opterećenje za privredne subjekte kako u Bosni i Hercegovini, tako i u zemljama regiona. Kroz analizu poreskih stopa i doprinosa na i iz plaća u Bosni i Hercegovini, kao i različit način obračuna u FBiH i RS, prikazat će se značaj i kompliciranost sistema obračuna za privredne subjekte koji imaju zaposlene u BiH i u RS. Porezi s jedne strane predstavljaju umamnjene ekonomske koristi za poreskog obveznika, a s druge strane porezi su jedan od najznačajnijih izvora javnih prihoda. U ovom radu su predstavljene i analizirane stope poreza i doprinosa u Bosni i Hercegovini i , uporedni prikaz za Leasing kompaniju u Srbiji. U ovom radu koristit će se primarna istraživanja analize poreza i doprinosa na primjeru Leasing kompanije u Bosni i Hercegovini, kao i specifičnosti poreskih sistema u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici

Sprskoj. U radu se posebno analizira obračun plaća u ova dva entiteta.

Ključne riječi: *porez na dohodak, stopa doprinosa, zaposlenost, Bosna i Hercegovina.*

ABSTRACT

The aim of this paper is to show that wage costs are a significant part of the costs by leasing companies. Salaries and wages of employees in the Leasing Company affects the quality and satisfaction of its employees, which is directly related to the increase in sales volume of leasing services, and hence the need of customers. The quality of human resources in the sales and leasing satisfaction salary aims to stimulate employees to better perform their tasks. Of taxes and contributions paid predstavlja značajno opterećenje na ekonomske entitete u Bosni i Hercegovini, kao i u zemljama u regionu. Kroz analizu stopa poreza i doprinosa na plaću u Bosni i Hercegovini, kao i u različitim metodama izračunavanja u FBiH i RS, prikazat će se važnost i složenost sistema računovodstva za poslovne entitete koji imaju zaposlene u BiH i RS. Porezi s jedne strane predstavljaju ekonomsku korist za porezoplatcu, s druge strane, porezi su jedna od najvažnijih izvora javnih prihoda. U ovom radu predstavljaju se i analiziraju stope poreza i obveza u Bosni i Hercegovini i paralelna istraživanja leasing kompanija u Srbiji. U ovom radu koristit će se primarna istraživanja i analiza poreza i doprinosa u slučaju leasing kompanija u Bosni i Hercegovini, kao i specifičan poreski sistem u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republiki Srpskoj. Rad također analizira plaću u ovim dvjema entitetima.

Keywords: *income tax, the rate of contribution, employment, Bosnia and Herzegovina*

1.UVOD

Da bi leasing kompanija bila prepoznatljiva na tržištu potrebno je da gradi svoju konkurentsku prednost na diferenciranju usluga leasinga. Diferencirati usluge leasinga moguće je izvršiti kroz niz varijabli koje čine atribute jedne leasing usluge. Visok kvalitet kao element diferenciranja omogućuje leasing kompaniji da odredi kvalitet performansi usluga koje će razlikovati leasing uslugu od drugih leasing kompanija. Iz tih razloga zaposleni u Leasing kompaniji moraju biti stručni, kvalitetni i dorasli sve

loženijim problemima prodaje leasing usluga. Leasing je engleska riječ⁴⁸ i znači iznajmljivanje, davanje u najam, izdavanje pod zakup.

Visina plaće zaposlenih u Leasing kompaniji ima cilj stimuliranja zaposlenih da bolje obavljaju svoje radne zadatke, da stimulira ostvarenje ciljeva prodaje, kao i zadataka i ciljeva svakog radnog mjesta. Motivacija za većim i boljim radom je u uskoj vezi sa rezultatima rada i visinom plaće tj. nagrađivanjem. Gdje su rezultati rada i visina plaće usko povezani, zaposleni će biti više motivirani za boljim i efikasnijim radom, odnosno boljom i većom prodajom. „Da bi stvorila i zadržala visokoproduktivnu prodajnu snagu, kompanija mora osmisliti i provesti metodu nagrađivanja, da bi privukla i zadržala najuspješnije pojedince. Metoda bi trebala biti prilagodljiva, pravedna, lagana za sprovođenje i razumijevanje. Dobar sistem plaće odnosno nagrađivanja potiče i olakšava pravi odnos prema kupcima.“⁴⁹ Da bi se povećao obim prodaje leasing usluga neophodno je uvesti i stalno povećavati obim materijalnih i nematerijalnih nagrada. Ipak, najveći motivator za prodavce leasing usluga je povećanje novčanih primanja.

Uspješnost rada Leasing kompanije bi se mogla unaprijediti smanjivanjem stopa doprinosa na i iz plaća. „Doprinosi na i iz plaća su veoma visoki u odnosu na međunarodne standarde; oni dovode do povećanja cijene rada za preduzeća i trebalo bi da se smanje na održiv način, u sklopu opšteg procesa unapređenja socijalne potrošnje“⁵⁰.

Visoki porezi i doprinosi na plaće u Bosni i Hercegovini smanjuju ponudu rada i onemogućavaju porast životnog standarda građana. To u velikoj mjeri utiče na nezaposlenost i sivu ekonomiju, ali i na konkurentnost zemlje. Bitan faktor za privlačenje stranih investicija je poresko opterećenje u nekoj zemlji. S obzirom na to da Bosna i Hercegovina ima relativno visoke stope poreza i doprinosa na plaće to smanjuje poresku konkurentnost zemlje.

48 a) Engleska riječ „to lease“ znači iznajmiti, dati u najam,

b) Engleska riječ „leasing“ znači sklapanje ugovora o najmu,

c) Engleska riječ „lessee“ znači korisnik leasinga,

d) Engleska riječ „lessor“ predstavlja davaoca leasing usluga.

49 Sally Dibb, Lyndon Simkin, William M. Pride, O. C. Ferrell, „Marketing“, Mate, Zagreb, 1995., str. 480.

50 „Razvojna strategija BiH“, (2009), Direkcija za ekonomsko planiranje, Vijeće ministara BiH, str.21.

„Ekonomska kriza koja se počela javljati još 2007. godine, naglo je promijenila brzinu u drugoj polovini 2008. godine i prerasla u globalnu krizu koja, kako se čini, nikada nije imala ovolike razmjere.“⁵¹ Recessija praćena padom investicija u susjednim zemljama (Slovenija, Hrvatska, Njemačka, Crna Gora) bi mogla dodatno povećati stopu nezaposlenosti u BiH. Izvršavanje brojnih i obimnih funkcija i zadataka koje država ima u savremenim uslovima nužno nalaže postojanje odgovarajućih materijalnih sredstava. Kriza će usporiti rast i otvaranje novih radnih mjesta. Kriza dovodi do smanjenja prihoda, dok troškovi zaposlenih ostaju isti, zbog toga neka preduzeća će biti prisiljena smanjiti zapošljavanje, što povećava siromaštvo, što je direktno povezano sa radnim statusom.

U određenim vremenima vlade trebaju upotrijebiti diskrecijsku fiskalnu politiku. „Diskrecijska fiskalna politika je ona politika kojom država mijenja porezne stope ili programe trošenja, obično donošenjem novih propisa. Glavna su oružja diskrecijske fiskalne politike javni radovi, drugi kapitalni programi, javni programi za zapošljavanje i promjene poreznih stopa.“⁵² Jedna od mjera fisklane politike može da bude privremena promjena poreza na dohodak. Smanjenjem poreza može se spriječiti smanjenje dohotka. Promjenom poreznih stopa se može uticati na poticanje ili na obuzdavanje ekonomije.

2. Klasifikacija poreza

Jedna od karakteristika poreza je to da su porezi prisilno davanje koje nameće država. Država mora da raspolaže odgovarajućim javnim prihodima, a porezi su najvažniji prihod države. Dobar porezni sistem obilježavaju sljedeća porezna načela:⁵³

- ✓ Efikasnost – Porezi moraju što je moguće manje uticati na odnose cijena kako bi se efikasno upotrijebili
- ✓ Pravednost – Porezi trebaju biti pravedno raspoređeni među članovima neke zajednice
- ✓ Izdašnost – porezi moraju osigurati dovoljan iznos javnih prihoda za

51 „Globalna finansijska i ekonomska kriza: utjecaji na ekonomiju Bosne i Hercegovine, ublažavanje i mjere adaptacije“ (2009), Direkcija za ekonomsko planiranje, Vijeće ministara BiH, str. 1.

52 P. Samuelson, W. Nordhaus, (2000). „Ekonomija“, 15. Izdanje, Mate, Zagreb

53 Kesner – Škreb M., Kuliš D., (2010). „Porezni vodič za građane“ Institut za javne finacije Zagreb, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb

- pokrivanje razumne visine javnih rashoda
- ✓ Jednostavnost – Porezi moraju biti što jednostavniji, jasniji i razumljiviji kako bi troškovi njihovog ubiranja za poresku administraciju i poreske obveznike bili što niži
 - ✓ Stabilnost – Poreski se sistemi ne smiju često mijenjati jer je preduzećima i domaćinstvima za donošenje ispravnih ekonomskih odluka potrebna stabilnost poreskog sistema

U teoriji postoji nekoliko klasifikacija poreza. U literaturi se najčešće koristi klasifikacija poreza na:

- ✓ Neposredne (direktne) – porez na dohodak i porez na dobit
- ✓ Posredne (indirektne) – PDV, carine, akcize, naknade za ceste, itd.

Porez na dohodak se obračunava od 70 – tih godina XX-og vijeka i predstavlja jedan od glavnih izvora prihoda većine industrijski razvijenih zemalja. Pretpostavke za uvođenje ovog poreskog oblika su:⁵⁴

- ✓ Postojanje više obilika prihoda iz kojih se uvećava ekonomska snaga poreskih obveznika;
- ✓ Mogućnost utvrđivanja i razreza prihoda;
- ✓ Administrativno – tehnički uslovi ubiranja poreza uključujući i ugodnost plaćanja istog

Porezom na dohodak oporezuju se dohoci koje poreski obveznik ostvari od:⁵⁵

- ✓ nesamostalne djelatnosti,
- ✓ samostalne djelatnosti
- ✓ imovine i imovinskih prava,
- ✓ ulaganja kapitala
- ✓ učešća u nagradnim igrama i igramana sreću.

U radu se analizira samo porez na dohodak od nesamostalne djelatnosti. Prema Pravilniku o primjeni Zakona o porezu na dohodak Federacije BiH prihodima od nesamostalne djelatnosti smatraju se sva primanja zaposlenika koja on ostvari po osnovu rada, bez obzira pod kojim nazivom ili u kojem obliku su isplaćena, kao i⁵⁶:

- ✓ prihodi za usluge obavljene izvan redovnog radnog vremena (prekovre-

54 Kešetović I., Džonlagić DŽ., (2007). „Javne finansije“ str 213, Ekonomski fakultet Sarajevo, Ekonomski fakultet Sarajevo

55 Zakon o porezu na dohodak , „Službene novine Federacije BiH“ 10/08

56 Pravilnik o primjeni Zakona o porezu na dohodak Federacije BiH

- meni rad, noćni rad, dežurstvo, i sl.),
- ✓ prihodi koje zaposleniku isplati treće lice sa ili bez dogovora sa poslodavcem (provizije, popusti, napojnice, nagrade i sl.) i svi drugi prihodi koje zaposlenik ostvari od trećeg lica po osnovu obavljanja nesamostalne djelatnosti za poslodavca
 - ✓ naknade isplaćene za rad koji kod poslodavca u toku mjeseca ne traje duže od 10 dana ili 80 sati koje iznose najviše 250,00 KM

3. DOPRINOSI NA I IZ PLAĆE

Pravilnikom o načinu obračunavanja i uplate doprinosa mjesečnu osnovicu za zaposlenike na osnovu ugovora o radu poslodavac utvrđuje istovremeno sa obračunom mjesečne plaće svakog zaposlenika, s tim da ta osnovica ne može biti niža od najniže plaće utvrđene u skladu sa odredbama propisa o radu.

Doprinosi se obračunavaju i plaćaju.⁵⁷

- ✓ iz ličnih primanja i drugih prihoda osiguranika;
- ✓ na isplaćena lična primanja na teret poslodavca
- ✓ iz drugih izvora, koje obezbjeđuju obveznici obračunavanja i uplate doprinosa u skladu sa propisima iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja, zdravstvenog osiguranja i osiguranja od nezaposlenosti.

Doprinosi se obračunavaju pri obračunu plaće i plaćaju se istovremeno sa isplatom plaće.

4. Način obračuna plaće u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Republici Srpskoj

Visoka poreska stopa, kao i visoka stopa doprinosa na i iz plaće, smanjuju prihod i za zaposlene i za poslodavca. Visoka izdvajanja poreza i doprinosa čine BH kompanije, a time i Leasing kompaniju manje konkurentnom i manje produktivnom. „Smanjenje stope doprinosa povećalo bi prihod od rada i time konkurentnost privatnog sektora i dugoročno dovelo do veće stope zapošljavanja.

⁵⁷ Zakon o doprinosima „Službene novine Federacije BiH“, broj 35/98

Ova reforma je izvodljiva, pod uslovom da se socijalni izdaci racionaliziraju njihovim usmjeravanjem na one kojima su ta sredstva potrebna⁵⁸

Ekonomski prostor BiH nije jedinstven, što se vidi i kroz sam način obračuna plaće. Mobilnost zaposlenih ograničena je postojanjem različitog načina oporezivanja, nepostojanjem mogućnosti prenosa zdravstvenih i penzionih uplata. BH kompanijama bi se olakšalo kad bi se uskladili porezne i druge propise kako bi učinili BiH jedinstvenim ekonomskih prostorom.

Tabela 1. Usporedni pregled zbirnih stopa doprinosa na plaće u BiH, Hrvatskoj i Srbiji

Bosna i Hercegovina		Hrvatska	Srbija
Federacija	RS		
41,5%	33,0%	37,2%	35,8%

Izvor: Vlastito prikupljanje podataka

Iz tabele 1 može se vidjeti da je stopa doprinosa na plaće najviša u Federaciji Bosne i Hercegovine. Najnižu stopu doprinosa ima Republika Srpska. Do 2012. godine ta stopa je bila još niža i iznosila je 30,6%. Prosječna stopa doprinosa na plaće u zemljama OECD –a 29,5%.⁵⁹

4.1. Obračuna plaće u Federaciji Bosne i Hercegovine

Sva primanja koja zaposlenik ostvari iz osnova rada, po bilo kom osnovu, smatra se njegovim oporezivim dohodkom odnosno plaćom. U praksi se uvijek podrazumjeva da će porez na dohodak, uz doprinose platiti poslodavac, odnosno da ih odbije od neto plaće.⁶⁰

U tabeli 2 prikazan je način obračuna plaće u Federaciji Bosne i Hercegovine. Za primjer je uzeta neto plaća od 1.000,00 KM zbog lakšeg izračuna. Iznosi su u konvertibilnim markama.

58 Svjetska banka je napravila analize koje pokazuju da bi se doprinosi za zdravstvo mogli značajno umanjiti racionaliziranjem socijalnih izdataka i preusmjeravanjem ušteda u zavode zdravstvenog osiguranja. Postoji također dosta prostora za racionaliziranje potrošnje za javno zdravstvo i time smanjenje stope doprinosa za zdravstvo.

59 Federalni zavod za programiranje razvoja, „Poreska reforma u funkciji investicija i zapošljavanja „ (2011)

60 M. Jovičević, S. Vujić, (2012) „Kvantativni aspekti ekonomije i biznisa“, Univerzitet „Vitez“Travnik

Tabela 2. Način obračuna plaće u F BiH

1	Neto plaća	1.000,00
2	Bruto plaća I	1.562,00
3	Doprinosi iz osnovice 31%	484,22
4	PIO 17%	265,54
5	Zdravstveno osiguranje 12,50%	195,25
6	Osiguranje od nezaposlenosti 1,50%	23,43
7	Doprinosi na osnovicu 10,5%	164,01
8	PIO 6%	93,72
9	Zdravstveno osiguranje 4%	62,48
10	Osiguranje od nezaposlenosti 0,5%	7,81
11	Osnovica za oporezivanje (2-3)	1.077,78
12	Osobni odbitak	300,00
13	Usklađena osnovica (11-12)	777,78
14	Porez na dohodak 10%	77,78
15	Za isplatu (11-14) - Neto plata	1.000,00
16	Bruto plaća II	1.726,01
17	Odnos ukupan teret - neto plata	1,73

Izvor: Vlastito prikupljanje podataka

Iz gore navedene tabele vidimo da su troškovi za Leasing kompaniju u iznos od 1.000 KM za neto plaću uvećavaju za doprinose iz plaće 484,22 KM, za doprinose na plaću 164,01 KM i porez 77,78 KM. Ukupni troškovi po jednom zaposlenom su 1.726,01 KM. Razlikuje se bruto plaća I i bruto plaća II. Bruto plaća I se dobije kada se na neto plaću dodaju doprinosi iz osnovice i porez na plaću. Bruto plaća dobije se kada se na Bruto plaću I dodaju doprinosi na osnovicu.

Ono što dodatno komplicira sam obračun je sama uplata poreza i doprinosa. Poslodavac je dužan obračunati i uplatiti porez na dohodak istovremeno sa isplatom dohotka. Uplata se vrši prema mjestu prebivališta poreznog obveznika ako mu je prebivalište u FBiH, ako porezni obveznik nema prebivalište u FBiH uplata poreza se vrši prema sjedištu poslodavca.

Doprinosi na penzijsko i invalidsko osiguranje iz plaće i na plaću zbrajaju se i uplaćuju sa jednim platnim nalogom, doprinosi za zdravstveno osiguranje iz plaće i na plaću zbrajaju se i uplaćuju sa dva naloga u propisanim iznosima na račune Federalnog zavoda za zdravstveno osiguranje i reosiguranje u Federaciji

Bosne i Hercegovine i Zavoda za zdravstveno osiguranje kantona i doprinosi za osiguranje od nezaposlenosti iz plaće i na plaću zbrajaju se i uplaćuju se sa dva naloga u propisanim iznosima na račune Federalnog zavoda za zapošljavanje i službi za zapošljavanje na razini kantona. Uplata doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i osiguranje od nezaposlenosti izvršava se na propisane uplatne račune u skladu sa Pravilnikom o načinu uplate javnih prihoda budžeta i vanbudžetskih fondova na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH" br. 29/06, 46/06, 8/07, 30/07, 51/07, 82/07, 97/07, 9/08, 28/08, 46/08 i 48/08).⁶¹

4.2. Obračuna plaće u Republici Srpskoj

U Republici Srpskoj obračun je drugačiji. U decembru 2011. godine u Republici Srpskoj je usvojen Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o doprinosima. Ovim izmjenama stopa doprinosa za PIO je povećana sa 17% na 18%, za zdravstveno osiguranje sa 11,5% na 12,5%, za dječiju zaštitu sa 1,4% na 1,5%, a za osiguranje od nezaposlenosti sa 0,7% na 1%. Zbirna stopa doprinosa je povećana sa 30,6% na 33%. Ukinuto je pravo na osnovni lični odbitak u toku godine. U tabeli 3 prikazan je način obračuna plaće u Republici Srpskoj. Za primjer je uzeta neto plaća od 1.000,00 KM zbog lakšeg izračuna. Iznosi su u konvertibilnim markama.

Tabela 4. Način obračuna plaće u RS – u

1	Neto plaća	1.000,00
2	Bruto plaća	1.658,37
3	Doprinosi iz osnovice 33%	547,26
4	PIO 18%	298,51
5	Zdravstveno osiguranje 12,50%	207,30
6	Osiguranje od nezaposlenosti 1%	16,58
7	Doprinosi za dječiju zaštitu 1,5%	24,88
11	Osnovica za oporezivanje (2-3)	1.111,11
12	Osobni odbitak	0,00
13	Usklađena osnovica (11-12)	1.111,11
14	Porez na dohodak	111,11
15	Za isplatu (11-14)	1.000,00

⁶¹ Pravilnik o načinu obračunavanja i uplate doprinosa, „Službene novine Federacije BiH“, broj 64/08

16	Bruto plata 1	1.658,37
17	Odnos ukupan teret - neto plata	1,66

Izvor: Vlastito prikupljanje podataka

Iz gore navedene tabele vidimo da su troškovi za Leasing kompaniju u iznos od 1.000 KM za neto plaću uvećavaju za doprinose iz plaće 547,26 KM i porez 111,11 KM. Ukupni troškovi po jednom zaposlenom su 1.658,37 KM što je manje nego u FBiH za 67,64 KM.

Zbog ovakvih sistema obračuna odnos ukupnih izdataka poslodavca za zaposlenog prema neto zaradi u FBiH sa aktuelnim zakonodavnim rješenjima iznosi 1,73 što je znatno više od trenutne situacije u Republici Srpskoj gdje ovaj odnos iznosi 1,66. Ova razlika je prouzrokovana postojanjem većih stopa doprinosa, kao i razlikama u iznosu osobnog odbitka (kao što je ranije navedeno u RS – u je ukinuto pravo na osobni lični odbitak).

Obračun i uplatu poreza i doprinosa za obveznike vrši poslodavac u trenutku isplate plaće. Porezi i doprinosi u Republici Srpskoj se plaćaju u korist budžeta Republike Srpske.

Iz gore navedenih tabela jasno se može vidjeti da su stope poreza i doprinosa najviše u Federaciji BiH, samim tim poslodavci u FBiH su u težoj situaciji od poslodavaca u regionu.

4.3. Uporedni obračuna plaće iz Republike Srbije

Opterećenja poslodavaca porezima i doprinosima su različiti u svakoj zemlji.

Tabela 3. Način obračuna plaće u Srbiji

Neto zarada	1.000,00
Neoporezivi census na zarade	140,82
Stopa doprinosa za PIO 22%	
Stopa doprinosa za zdravstvo 12,30%	
Stopa doprinosa za nezaposlene 1,50%	
Stopa poreza na zarade 12%	
Koeficijent za preračunavanje (1-A3:2-A4:2-A5:2-A6)	
Bruto zarada 1 ((A1-A6*A2):A7)	1.402,43
Bruto zarada 2 (A8+(A3:2+A4:2+A5:2)*A8)	1.653,46
Osnovica za obračun poreza na zarade (A8-A2)	1.261,61

Porez na zarade 12%	151,39
Doprinosi za PIO 11%	154,27
Doprinosi za zdravstvo 6,15%	86,25
Doprinosi za nezaposlene 0,75%	10,52
Ukupno (1+2+3+4)	402,43
Doprinosi za PIO 11%	154,27
Doprinosi za zdravstvo 6,15%	86,25
Doprinosi za nezaposlene 0,75%	10,52
Ukupno (1+2+3)	251,03
Ukupno porezi i doprinosi	653,46
Neto zarada	1.000,00
Ukupan teret na poslodavca (Bruto zarada 2)	1.653,46
Odnos ukupan teret/neto zarada	1,65

Izvor: Vlastito prikupljanje podataka

Iz gore navedene tabele može se vidjeti da je odnos ukupan teret - neto plaća u Srbiji 1,65 što je znatno manje nego u Federaciji BiH. Za jednog zaposlenog poslodavac u Srbiji izdvaja 1.653,46 novčanih jedinica, za 72,55 novčanih jedinica manje nego u FBiH.

4.4. Učešće troškova plata u ukupnim troškovima

U tabeli 4 prikazano je učešće troškova plaća u ukupnim troškovima Leasing kompanije koja posluje na teritoriji Bosne i Hercegovine. U 2011. godini u kompaniji je bilo zaposleno 37 radnika, a u 2010. godini 36 radnika.

Trošenje rada, odnosno energije u ekonomskom mjerilu iskazuje se kroz plaću zaposlenih. . Prema tome, plaća se vezuje uz ostvareni rezultat, a manje za uloženi trud i trošenje energije zato je pravičnije plaću vezati uz vrijednost učinka, s tim da je mjerenje i praćenje vrijednosti učinka po svakom zaposlenom dosta složen i kompliciran posao.

Na visinu plaće može utjecati: polazna (startna) osnova, stimulacijski dio za pojedinačni rad, stimulacijski dio za skupni rad, stimulacijski dio za rezultate rada organizacijske jedinice, i stimulacijski dio za uspješan rad ukupnog poduzeća.⁶²

62 M. Jovičević, S. Vujić, (2012) „Kvantativni aspekti ekonomije i biznisa“, Univerzitet „Vitez“Travnik

Tabela 5. Učešće troškova plata u ukupnim troškovima i u ukupnim prihodima

R.BR.	OPIS	IZNOS U KM	
		2011 godina	2010 godina
	UKUPNI TROŠKOVI I RASHODI	12.942.280	12.239.522
	UKUPNI PRIHODI	14.628.375	13.874.018
	UKUPNI TROŠKOVI PLATA	1.505.338	1.353.514
	Učešće troškova plata u ukupnim troškovima	11,63%	11,06%
	Odnos troškova plata i ukupnog prihoda	10,29%	9,76%

Izvor: Interni izvještaji Leasing kompanije (2011 godina)

Učešće troškova plata u ukupnim troškovima 11,63%, od toga 0,67 % otpada na porez na dohodak, 3,28% otpada na doprinose iz plaća i naknada plaća, 1,06% otpada na doprinose na plaće i naknade plaća. Troškovi plata iznose 10,29% ukupnog prihoda Leasing kompanije u 2011. godini kada je bilo 37 zaposlenih, a 2010. godini kada je bilo 36 zaposlenih ti troškovi iznose 9,76% ukupnog prihoda.

5. ZAKLJUČAK

Nedostatak investicija i finansiranja za BH kompanije dovodi do ekonomskog usporavanja rasta i razvoja kompanija, a time i do otpuštanja zaposlenih i povećavanjem nezaposlenosti. Stope poreza i doprinosa u Federaciji Bosne i Hercegovine su visoke i znatno opterećavaju BH kompanije.

Poreskom reformom i smanjenjem direktnih poreza (poreza na dohodak) koji opterećuju troškove kompanije, bi se omogućilo dodatno zapošljavanje i konkurentnost, a time i konkurentnost cijele privrede. Većina zemalja u regionu su tokom krize smanjivale direktne poreze, a povećavale indirektno, s ciljem povećanja konkurentnosti privrede.

Smanjenje stopa poreza i doprinosa na plaće dovelo bi do smanjenja crne i sive ekonomije, a time bi se niži priliv u budžete povećao. Potrebno je naglasiti razliku između pojmova „siva ekonomija“ i „crna ekonomija“. Siva ekonomija je ekonomski legitimna, ali je pravno ilegalna. ⁶³Ekonomske aktivnosti koje su zabranjene svrstavaju se u crnu ekonomiju. Primjer sive ekonomije su registrovane zaposlene osobe koje obavljaju dopunski rad kao i zaposlene osobe čiji se prihodi ne prijavljuju u cjelini (prijavljuje se minimalna plaća, a ostatak se isplaćuje u gotovini). Primjeri crne ekonomije

63 Tomaš, R., (2010). Kriza i siva ekonomija u Bosni i Hercegovini, Friedrich – Ebert – Stiftung BiH

su: promet droga, trgovina ljudima, nerelano uvećanje troškova poslovanja s ciljem izbjegavanja plaćanja poreza. Prema procjeni dr. Rajka Tomaša u ostvarenju cjelokupne ekonomske aktivnosti siva ekonomija je u 2009. godini učestvovala sa oko 23% u BiH, oko 25% u FBiH, 18% u RS i 25% u Brčko distriktu. U sektoru sive ekonomije bilo je zaposleno oko 290 hiljada ljudi: od toga oko 196 hiljada u FbiH, oko 90 hiljada u RS – u i oko 7 hiljada u Brčo distriktu.⁶⁴ Visoka stopa nezaposlenosti ide u prilog sivoj ekonomiji.

„Viši stepen harmonizacije oporezivanja podrazumijeva jačanje jedinstvenog ekonomskog prostora, puno djelovanje tržišnih mehanizama i poboljšanje konkurentne pozicije domaćih poduzeća. Porezna harmonizacija olakšava ulazak stranih investitora i poslovanje velikih poduzeća na teritoriji BiH. Očekivani efekat je eliminacija štetne porezne konkurencije između entiteta i Distrikta, te povećanje prihoda od direktnih i indirektnih poreza.“⁶⁵

Modernizacija poreskih i socijalnih institucija u BiH bi doprinijela povećanju efikasnosti rada zaposlenih, smanjenju operativnih troškova, što je od velike važnosti za održavanje likvidnosti poduzeća i njihovu konkurentnost.

REFERENCE

1. Federalni zavod za programiranje razvoja, (2011) „Poreska reforma u funkciji investicija i zapošljavanja „
2. Kesner – Škreb M., Kuliš D., (2010). „Porezni vodič za građane“ Institut za javne finacije Zagreb, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb
3. Kešetović I., Džonlagić DŽ., (2007). „Javne finansije“, Ekonomski fakultet Sarajevo
4. M. Jovičević, S. Vujić, (2012) „Kvantativni aspekti ekonomije i biznisa“, Univerzitet „Vitez“Travnik
5. P. Samuelson, W. Nordhaus, (2000). „Ekonomija“, 15. Izdanje, Mate, Zagreb

64 Tomaš, R., (2010). Kriza i siva ekonomija u Bosni i Hercegovini, Friedrich – Ebert – Stiftung BiH

Prvo sveobuhvatno istraživanje sive ekonomije u BiH objavljeno je u studiji USAID – a: Roberto Dell’Anno and Marje Piirsild „Estimate of Non – Observed Economy in B&H“, Financial Services Volunteer Corps, 2004.

65 „Razvojna strategija BiH“, (2009), Direkcija za ekonomsko planiranje, Vijeće ministara BiH, str.33.

6. Pravilnik o načinu obračunavanja i uplate doprinosa, „Službene novine Federacije BiH“, broj 64/08
7. Pravilnik o primjeni Zakona o porezu na dohodak Federacije BiH
8. Prvo sveobuhvatno istraživanje sive ekonomije u BiH objavljeno je u studiji USAID – a: Roberto Dell’Anno and Marje Piirsild „Estimate of Non – Observed Economy in B&H“, Financial Services Volunteer Corps, 2004.
9. Sally Dibb, Lyndon Simkin, William M. Pride, O. C. Ferrell, (1995.), „Marketing“, Mate, Zagreb
10. Tomaš, R., (2010). Kriza i siva ekonomija u Bosni i Hercegovini, Friedrich – Ebert – Stiftung BiH
11. Vijeće ministara BiH, (2009), „Razvojna strategija BiH“, Direkcija za ekonomsko planiranje
12. Vijeće ministara BiH, (2009), „Globalna finansijska i ekonomska kriza: utjecaji na ekonomiju Bosne i Hercegovine, ublažavanje i mjere adaptacije“ Direkcija za ekonomsko planiranje
13. Vijeće ministara BiH, (2009), „Razvojna strategija BiH“, Direkcija za ekonomsko planiranje
14. Zakon o doprinosima „Službene novine Federacije BiH“, broj 35/98
15. Zakon o porezu na dohodak , „Službene novine Federacije BiH“ 10/08

UTICAJ POREZA I DOPRINOSA PLATA NA NIVO ZAPOSLENOSTI U PREDUZEĆIMA PREDSTAVLJEN KROZ MODEL

IMPACT OF TAXES AND CONTRIBUTIONS TO PAY LEVEL Employment in PRESENTED THROUGH MODEL

Ibrahim Obhodaš, Mr.

Sveučilište / Univerzitet "VITEZ" Travnik

Saša Vujić, Dr.sc.

Sveučilište / Univerzitet "VITEZ" Travnik

Slobodan Vujić Dr.sc.

Sveučilište / Univerzitet "VITEZ" Travnik

SAŽETAK

Cilj rada analiza uticaja procentualnog smanjenja stope izdvajanja poreza i doprinosa za plaću, na povećanje stope zaposlenosti, odnosno povećanje likvidnosti samog preduzeća. U radu je naglasak na poreskom sistemu BiH, odnosno na poreze i doprinose iz i na plaće, te njegovim implikacijama na održavanje postojećeg nivoa zaposlenosti ili njegovog eventualnog povećanja. Ovaj uticaj će biti prikazan kroz model. Poticajnim smanjenjem stope izdvajanja poreza i doprinosa omogućilo bi se kompaniji da iz tih sredstava pokrije troškove plaća za novo zaposlene radnike. Povećanjem broja radnika u proizvodnoj djelatnosti bi se omogućilo unaprijeđenje proizvodnje, a i smanjenje stope nezaposlenosti u BiH. Rad na modelu zahtjeva ispitivanje homogenosti grupe. Da bi istraživanje bilo što tačnije utvrdit će se varijacije koje se nalaze u samom pročaju prosječne neto plaće radnika. U radu se obrađuje uticaj visine poreza i doprinosa na i iz plaće, a koji je ima direktni utjecaj na nivo zaposlenosti u preduzećima zbog visine ukupnih troškova preduzeća. Može se konstatirati da u doba krize, nivo troškova, odnosno izdvajanja za zaposlene, predstavljaj osnov za donošenje odluke da li će se kompanija odlučiti za otvaranje novih radnih mjesta. Zbog visokih izdvajanja za zaposlene, mala i srednja preduzeća dolaze u situaciju da ne prijavljuju na Zavod za zapošljavanje jedan dio zaposlenih i na taj način drže troškove na nižem nivou. Zaposlenima se ne uplaćuju doprinosi na i iz plaće, nemaju zdravstveno, kao ni penziono osiguranje. Razlog tome svakako leži u visokim stopama za poreze i doprinose na i iz plaća.

Adekvatnim smanjenjem stopa izdvajanja za zaposlene kod malih i srednjih preduzeća može pokrenuti novo zapošljavanje i time stvoriti pretpostavku za smanjenje nezaposlenosti u BiH. U tom kontekstu u radu se provjerava hipoteza da sredstava koja se ostvare na osnovu smanjenja izdvajanja za zaposlene mogu da pokriju ukupne troškove plaća za novo zaposlene radnike. U radu će se dati prijedlog za afirmaciju smanjenja poreza na platu i njenog uticaja na povećanje zaposlenosti.

Ključne riječi: *plaća, porez, doprinos, nezaposlenost*

ABSTRACT

The objective analysis of the impact of the percentage reduction in the allocation of taxes and contributions paid, the increasing rate zaposlenosti and increase the liquidity of the enterprise itself. In this paper, the emphasis is on the tax system in BiH, and the taxes and contributions on wages, and its implications on the maintenance of the existing level of employment or its possible growth. This impact will be shown through the model. Incentive by reducing the contribution rate of taxes and contributions would enable the company to cover the cost of these funds paid for the newly employed workers. By increasing the number of workers in the manufacturing activities to allow improvement of production, and a reduction in the unemployment rate in BiH. Work on the model application testing homogeneity of the group. To explore whether the more accurate will be determined by the variations that are found in the pročaju average net salary. This paper deals with the influence of the tax and contributions from salary which has a direct impact on the level of employment in companies due to the height of the total costs of the company. It can be said that in times of crisis, the level of costs and allocations to employees, represent the basis for the decision whether to opt for companies to create new jobs. Due to the high allocation to employees, small and medium-sized enterprises have the opportunity to not report to the employment office one part of employees and thus keep costs at a lower level. Employees are not paid on contributions from wages, no health by, or pension plan. The reason surely lies in the high rates of taxes and contributions from salaries. By appropriately reducing the contribution rate for employees of small and medium enterprises can start new jobs and thus create a presumption for reducing unemployment in BiH. In this context, we have tested the hypothesis that the assets acquired in the basis of reducing allocations to be employed to cover the total cost of salaries for newly employed workers. This paper will propose a reduction recognition payroll tax and its impact on increasing employment.

Keywords: *wages, taxes, contributions, unemployment*

1. UVOD

U vremenu recesije i ekonomskih kriza, napori treba da budu usmjereni ka održavanju ekonomske stabilnosti, održavanja nivoa zapošljavanja, kao i poticaji za pokretanje vlastitog malog biznisa i time pretpostavku za samozapošljavanje i stvaranje vlastitog prihoda. Pokretanjem proizvodnje otvaraju se nova radna mjesta, stvaraju se novi proizvodi, i dolazi do porasta standarad. „Efikasna alokacija sredstava na najrentabilnije investicijske projekte utiče zbog toga na povećanje stope rasta i ubrzanje cjelokupnog privrednog razvoja.“⁶⁶

U radu se obrađuje visina izdvajanja za plaću⁶⁷ koju zaposlenici ostvaruju putem radnog odnosa, te uticaj tih ukupnih izdvajanja na likvidnost preduzeća, i na mogućnosti većeg zapošljavanja. Razvoj vođen inovacijama i podrazumijeva različito zapošljavanje postojećih usluga, rada i zemlje.⁶⁸

Porezni sistem u Bosni i Hercegovini nije naklonjen poslodavcima, a samim tim ne potiče zapošljavanje. Visoke poreske stope ne ostavljaju mnogo mogućnosti za proširenje poslovanja, što dovodi do situacije da preduzeća masovno propadaju zbog nemogućnosti odgovora na izazove konkurencije. Država ne poduzima zaštitne mjere za domaću proizvodnju. Visoka poreska davanja i mnoge zakonske nejasnoće, što je poreski oslobođeno, a što nije, vodi mala i srednja preduzeća u propast, i dolazi do otpuštanja radnika i povećanje broja ne zaposlenosti.

Visina poreza i doprinosa na plaću i iz plaće ima direktni utjecaj na nivo zaposlenosti u preduzećima zbog direktnog utjecaja na visinu ukupnih troškova preduzeća. Povećenje stope ekonomičnosti preduzeća moguće je kroz smanjenje stope izdvajanja za zaposlene.

Kroz model je analizirana jedna proizvodna kompanija koja zapošljava 112 ljudi. Proizvodna kompanija se bavi proizvodnjom mlijeka i mliječnih proizvoda i iskorištenost njenog proizvodnog kapaciteta je 57%, što je i prosjek iskorištenost proizvodnog kapaciteta na nivou države. Troškovi prosječne plaća predstavljaju ukupna sredstava koja se godišnje izdvoje na poreze i doprinose na i iz plaća. Model predstavlja mogućnost za unaprijeđenje zaposlenosti i

66 Babić, M. (2001), „Međuzavisnost razvoja finansijskog i realnog sektora”, Banka, ljeeto 2001.

67 Pod plaćom u smislu ovog zakona podrazumjevaju se osobna dodatna primanja koja fizicka osoba ostvari po osnovu redovnog rada, dodatna primanja koja fizicka osoba ostvari izvan redovnog rada i primanja koja fizicka osoba ostvari od samostalnog obavljanja djelatnosti.
– zakon o porezu na plaću čl. 2

68 Schumpeter, Joseph, (1934), „The economy and sociology of capitalisam”, Princenton.

ekonomičnosti i uticaj na ostale faktore poslovanja. „Dugoročni uspjeh u savremenom dinamičnom gospodarstvu zahtijeva neprekidno pozicioniranje i repozicioniranje proizvoda. Pozicioniranje obuhvata one odluke i aktivnosti koje su namijenjene tome da u kupčevim promišljanjima stvore i održe određenu ideju o tvrtkinom proizvodu.“⁶⁹ Ovo je moguće postići stalnom modifikacijom proizvoda i ostvarivanjem konkurentske prednosti.

2. UTICAJ SMANJENJA DOPRINOSA NA NEZAPOSLENOST U BOSNI I HERCEGOVINI

Analizom je utvrđena prosječna plaća XY proizvodne organizacije, koja zapošljava 112 radnika raznih stručnih sprema. Ovaj podatak nam govori koliko iznose izdvajanja na ime poreza i doprinosa na i iz plaća zaposlenih na nivou jedne godine. Iz toga, su se dobili podaci koliko ta izdvajanja utiču na smanjenje ekonomičnosti preduzeća. Prosječna neto plaća je osnova za izračun koeficijenta varijacije⁷⁰. Koeficijent varijacije (u daljem tekstu K.V.) nam govori koliko su podaci tačni, odnosno kolika je homogenost plaća zaposlenih u XY proizvodnoj organizaciji.

Tabela 1.: Neto plaće zaposlenika

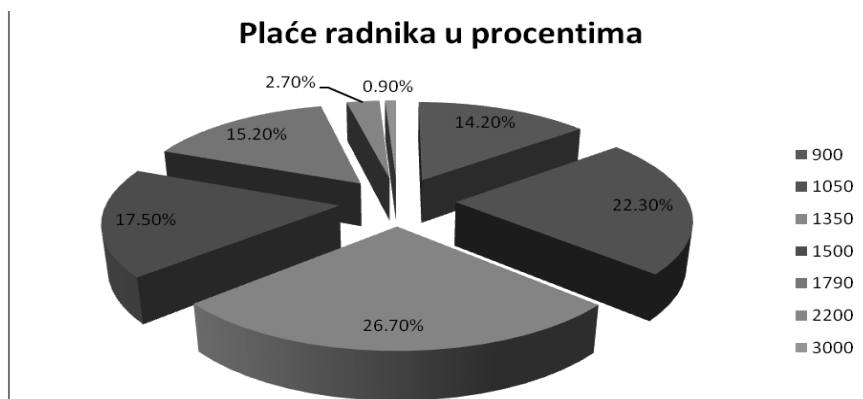
Visina neto plaće u KM	Broj radnika koji prima plaću	$X_i f_i$	$(X_i - X)^2 f_i$
900	16	14.400	3.237.408,51
1.050	25	26.250	2.247.750,56
1.350	30	40.500	0,97
1.500	20	30.000	451.080,64
1.790	17	30.430	3.293.893,35
2.200	3	6.600	2.168.418,09
3.000	1	3.000	2.722.500,00
Σ	112	151.180	14.121.052,12

Izvor: Vlastito prikupljanje podataka

⁶⁹ Gerald L. Manning, Berry L. Reece, „Suvremena prodaja“, Mate, Zagreb, 10. izdanje, 2008. god., str. 157.

⁷⁰ Koeficijent varijacije (K.V.) je relativna mjera varijabiliteta, koja je neimenovani broj i njegova vrijednost ne zavisi od jedinice mjere obilježija.

Grafikon: Grafički prikaz neto plaće zaposlenika

Izvor: (2012) Vlastito prikupljanje podataka

Prosječna neto plaća radnika se računa sljedećom formulom:

$$\bar{X} = \frac{\sum Xi f_i}{N} ; \bar{X} = \frac{151.180}{112} ; \bar{X} = 1.349,82 = 1.350 \text{ KM.}$$

Iz naprijed navedenog grafikona i tabelarnog pregleda, i na osnovu prethodne formule zaključuje se da je prosječna neto plaća radnika u kompaniji XY 1.349,82 KM.

Iz predstavljenog grafikona, kao i iz tabele možemo zaključiti da je modus 30, iz čega slijedi da je najčešća plaća koju radnici imaju je 1.350 KM.

Modus ili modalna sredina jeste vrijednost numeričkog obilježija, koja se pojavljuje najveći broj puta, tj. koja ima najveću frekvenciju.⁷¹

Da bi se utvrdila homogenost grupe koja se istražuje neophodno je izračunati standardnu devijaciju istražene pojave, na osnovu toga će se zaključiti validnost dobijenih podataka. Standardna devijacija predstavlja odstupanje oko aritmetičke sredine i izračunava se po sljedećoj formuli:

$$\delta = \sqrt{\frac{\sum (Xi - \bar{X})^2 f_i}{N}} = \sqrt{\frac{141.21052,12}{112}} = 126.080,82$$

$$\text{K.V.} = \frac{\bar{X}}{\delta} = \frac{1349,82}{126080,82} = 0,01 \text{ ili } 1\%,$$

⁷¹ Lučić, B., „Statistika“, Ekonomski fakultet Sarajevo, prvo izdanje, 1996.

Koeficijent varijacije (K.V.) je relativna mjera varijabiliteta, koja je neimenovani broj i njegova vrijednost ne zavisi od jedinice mjere obilježija.⁷² K.V. = 0,01 ili 1%, nam pokazuje da se radi o homogenoj grupi i da su varijacije u našem istraživanju neznatne. Prema tome, gore izračunata prosječna plaća može se uzeti kao tačna i reprezentativna za istraživanje.

U tabeli br. 2 prikazan je obračun plaće za jednog zaposlenog. Izračunati su ćemo doprinose koje je proizvodno preduzeće obavezno platiti na ime doprinosa na plaću.

Tabela 2.: Obračun plaće zaposlenika

Ugovorena plaća		1.350,00
Doprinosi IZ plaće (31%)		651,45
Porez na dohodak		100,00
BRUTO I		2.101,45
Doprinosi NA plaću (10,5%)		220,65
BRUTO II		2.322,10
UKUPNI POREZI I DOPRINOSI		972,10
OBRAČUN PLAĆE ZAPOSLENIKA		
Doprinosi IZ plaće (31%)		651,45
Doprinos za PIO (17%)		357,25
Doprinos za zdravstveno osiguranje (12,5%)		262,68
Doprinos za osiguranje od nezaposlenosti (1,5%)		31,52
PLAĆA PRIJE POREZA		
		1.450,00
LIČNI ODBITAK	1,5	450,00
Osnovica za porez		1.000,00
Porez na dohodak		100,00
PLAĆA NAKON POREZA		
		1.350,00

Izvor: (2012) Vlastito prikupljanje podataka

⁷² Lučić, B., „Statistika“, Ekonomski fakultet Sarajevo, prvo izdanje, 1996.

Kao što se može vidjeti ukupna izdvajana za poreze i doprinosi na i iz plaće iznose 972,10KM što je 72 % u odnosu na neto plaću, uz pretpostavku da je koeficijent osobnog odbitka 1,5.

GODIŠNJI IZNOS POREZA I DOPRINOSA NA I IZ PLAĆE =
mjesečna izdvajanja , broj radnika , period obračuna

GODIŠNJI IZNOS POREZA I DOPRINOSA NA I IZ PLAĆE =
 $972,10 \times 112 \times 12$

GODIŠNJI IZNOS POREZA I DOPRINOSA NA I IZ PLAĆE =
1.306.502,40 KM

Ako uzmemo u obzir da proizvodna organizacija, koja se analizira u ovom primjeru ima 112 zaposlenih, može se zaključiti da na ime poreza i doprinosa iz i na plaću godišnji troškovi su 1.306.502,40 KM.

Obzirom na kriza vremena i na lošu situaciju u kojoj se trenutno nalazi proizvodni sektor u BiH, stimulans u obliku smanjenja stope poreza i doprinosa iz i na plaću bio bi od velikog poticja za BH privredu.

GODIŠNJI IZNOS POREZA I DOPRINOSA NA I IZ PLAĆE UZ
SMANJNJE STOPE POREZA I DOPRINOSA NA I IZ PLAĆE OD 10% =
 $1.306.502,40 \times 10\% = 130.650,24$

10% IZNOSA POREZA I DOPRINOSA NA I IZ PLAĆE =
130.650,24 KM

GODIŠNJA BRUTO PLAĆA 1-og ZAPOSLENOG = 2.322,10KM *
12 mjeseci = 27.865,20 KM

Suma sredstava koja predstavljaju 10% iznosi 130.650,24 KM. Ova sredstva mogu pokriti bruto plaću za 4 zaposlena. $130.650,24 \text{ KM} / 27.865,20 \text{ KM} = 4,68 = \text{min } 4 \text{ zaposlena}$

Smanjenjem stope poreza i doprinosa iz i na plaću od 10% preduzeće može zaposliti četiri nova zaposlenika, a da ukupni troškovi ostanu potpuno isti. Preduzeće od tih sredstava može otvoriti četiri nova radna mjesta, ukupni troškovi, kao i bruto troškovi plaće koje je imala prije smanjenja izdavanja od 10 % se neće promjeniti.

Druga mogućnost koja može biti poticaj BH preduzećima je da im se omogući da od tih sredstava za 8 novo zaposlenih isplaćuje samo neto plaća bez obveze plaćanja poreza i doprinosa.

$$10\% \text{ IZNOSA POREZA I DOPRINOSA NA I IZ PLAĆE} = 130.650,24 \text{ KM} \\ 130.650,24 \text{ KM} / (1.350 \text{ KM} * 12 \text{ mjeseci}) = 8 \text{ zaposlenih}$$

U tom slučaju, a osnovu gore navedenog može se zaključiti da bi se u proizvodnoj organizaciji zaposlenost povećala za 8%.

Ukoliko bi se ovo uvelo kao državni poticaj za zapošljavanje zaposlenost u BiH bi se povećala za 8%. Uz novu radnu snagu proizvodnja i promet bi se povećali, a državi bi se sredstva postepeno vraćala kroz PDV. Ovaj podsticaj države može da bude presudan za privredu u BiH, kada nezaposlenost bilježi rekordnu stopu posljednjih godina.

Oslobađanje sredstava bi uticalo kako na povećanje stope likvidnosti, tako i na povećanje ekonomičnosti. Sredstva bi se usmjeravala ili na unaprijeđenje poslovne strategije ili na zapošljavanje radne snage. Ako se uzme u obzir velika stopa nezaposlenosti u BiH, svakako da bi otvaranje novih radnih mjesta bilo od velike važnosti.

3. UTICAJ SMANJENA DOPRINOSA NA POVEĆANJE EKONOMIČNOSTI PREDUZEĆA

Posljednjih godina recesija je zahvatila sve svjetske ekonomije, pa tako nije zaobišla ni BiH. Preduzeća u Bosni i Hercegovini imaju velikih problem sa poslovanjem i teško se bore sa nastalom krizom. Zaduženja kod banaka su svakim danom sve viša i sa visokim troškovima kamata koji se plaćaju njihov konkurentski položaj slabi. Posljedice mogu ići i do te mjere da preduzeće ode u stečaj jer nije u mogućnosti da izmiruje svoje obaveze prema dobavljačima, zaposlenim itd.

Svakako da u vrijeme recesije svaki podsticaj države bi imao veliku ulogu u povećanju tržišnog učešća preduzeća. Kroz model se predstavlja povećanje ekonomičnosti pomoću smanjnena doprinosa na plaću. „Ekonomičnost predstavlja odnos prihoda i rashoda, koji pokazuje koliko je 1 KM rashoda ostvareno prihoda.“⁷³

73 Nikola Grabovac, «Upravljanje trgovinskim poduzećima- Ekonomika trgovinskih poduzeća», Sarajevo, 2002. god., str. 231.

$$E = \frac{\text{Prihod}}{\text{Rashod}} = \frac{P}{R}$$

XY kompanije na kraju prošle imala je:

UKUPNI PRIHODI: 51.797.625,00 KM

UKUPNI RASHODI: 50.895.541,00 KM

EKONOMIČNOST na kraju prošle godine = $\frac{51.797.625}{50.895.541} = 1,0177 \%$

Može se zaključiti da je na 1 KM rashoda ostvareno 1,77 fening. Ukupan prihod je veći od ukupnih rashoda (UP>UR), a ekonomičnost poslovanja je veća od 1 (E>1) i ostvaruje se dobit. Ovo preduzeće je ekonomično jer je Ali može se zaključiti da preduzeće posluje na granici ekonomičnosti i da svaka tržišna nestabilnost može dovesti preduzeće da posluje ne ekonomično, što predstavlja problem za buduće poslovanje.

„Financijski rezultat predstavlja razliku između prihoda i rashoda, a on može biti dobit (ako je veći prihod od rashoda) ili gubitak (ako su rashodi veći od prihoda). Osnovni cilj poslovanja poduzeća je ostvarivanje dobiti iz poslovanja, odnosno ostvarenje pozitivnog finansijskog rezultata.“⁷⁴

DOBIT preduzeća = UKUPNI PRIHODI – UKUPNI RASHODI

DOBIT preduzeća = 51.797.625 – 50.895.541 = 902.084 KM

Kao što je već izračunato ako smanjimo stopu poreza i doprinosa iz i na plaću 10 % u preduzeću će se javiti smanjenje rashoda u iznosu od 130.650,24 KM. Ako umanjimo rashode preduzeća za onaj dio koji bi država dala podsticaj u vidu smanjenja doprinosa na plaću u iznosu od 10% dobili bi sljedeće:

UKUPNI PRIHODI: 51.797.625,00 KM uz pretpostavku da se nisu promijenili.

UKUPNI RASHODI: 50.895.541,00 KM – 130.650,24 KM (onih 10%) = 50.764.890,76 KM

EKONOMIČNOST na kraju prošle godine = $\frac{51.797.625,00}{50.764.890,76} = 1,0207 \%$

Možemo zaključiti da je na 1 KM rashoda ostvareno 2,07 fening.

DOBIT preduzeća = UKUPNI PRIHODI – UKUPNI RASHODI

= 51.797.625 – 50.794.546,2 = 1.003.078,8KM

⁷⁴ Nikola Grabovac, «Upravljanje trgovinskim poduzećima- Ekonomika trgovinskih poduzeća», Sarajevo, 2002. god., str. 215.

Ekonomičnost preduzeća povećala se 0,29% a dobit preduzeća se povećao za 11,2%. U ovom slučaju u preduzeću se povećava likvidnost, ekonomičnost, rentabilnost, produktivnost, dobit i svi ostali parametri poslovanja. Javlja se mogućnost ulaganje u inovacije i nove tehnologije što doprinosi povećanju konkurentskog položaja preduzeća na tržištu, kao i njihovog većeg tržišnog učešća.

4. ZAKLJUČAK

U radu smo kroz model predstavili mogućnost za unaprijeđenje zaposlenosti i ekonomičnosti i uticaj na ostale faktore poslovanja kroz smanjenje stope poreza i doprinosa iz i na plaću od 10%. Preduzeće od tih sredstava može otvoriti četiri nova radna mjesta, ukupni troškovi, kao i bruto troškovi plaće koje je imala prije smanjenja izdavanja od 10 % se neće promijeniti. Druga mogućnost je da se od tih sredstava za 8 novo zaposlenih isplaćuje samo neto plaća bez obveze plaćanja poreza i doprinosa. Ovo bi bio dodatni poticaj BH preduzećima jer visoke poreske stope ne ostavljaju mnogo mogućnosti za proširenje poslovanja, što dovodi do situacije da preduzeća ne mogu odgovoriti na izazove konkurencije.

Privreda u Bosni i Hercegovini je u jako lošem stanju. Potrebana je hitna intervencija države, kako ne bi došlo do toga da recesija nastavi negativno da djeluje na poslovanje preduzeća. Poticaj u vidu smanjenja poreza i doprinosa na i iz plaće bi povećalo zaposlenost, što je jedan od najvećih problema sa kojima se susreće bosanskohercegovačka privreda. Ovo bi zahtjevalo izmjenu zakonske regulative, i neophodno je usloviti poslodavce da ovi poticaji mogu koristiti samo u situaciji da se upošljavaju novi zaposleni.

Interes države je u otvaranju novih radnih mjesta, čime bi se rasteretili birači za zapošljavanje. Ovaj model pokazuje da bi se smanjio rad na crno, jer se poslodavcu se ne bi isplatilo da zapošljava radnike bez prijave na Zavod za zapošljavanje i time da rizikuje mogućnost od velikih kazni koje su propisane zakonom.

Recesija koja vlada zadnjih godina u velikoj mjeri se osjeti i u BiH. Potrebna je intervencija države kako se ne bi nastavio trend propadanja i zatvaranja preduzeća, a što je direktni udar na budžet BiH. Smanjenjem stope poreza i doprinosa iz i na plaću bi olakšalo poslovanja preduzećima u BiH.

Ovo je jedan od načina na kojim bi postigli dva rezultata jednim potezom, s jedne strane bi se povećao broj zaposlenih i na taj način bi se smanjila ne zaposlenost, a s druge strane postigao bi se pozitivan efekat na način da se daju poticaji privrednicima u cilju povećanja konkurentske prednosti.

LITERATURA

1. Babić, M. (2001), "Međuzavisnost razvoja finansijskog i realnog sektora", Banka
2. Schumpeter, Joseph, (1934), „The economy and sociology of capitalisam”, Princenton.
3. Gerald L. Manning, Berry L. Reece, (2008)„Suvremena prodaja“, Mate, Zagreb, 10.
4. Lučić B. (1996), „Statistika“, Ekonomski fakultet Sarajevo. Vocret ia nors orei perum ac in vis omnihil icatimilice nitiam in res bone nules nontiam, fecomni hicibunc mentia? Dactum interis endem que quo es? Nihi, patris hica renim cepotiam diumura ccips, prae cum aude acis Mulicultuam ter los coti cut Castanuntis es? Lego nos diu moerice perortum ommorbis. Ves, et? Pienter uscestorunum nuleracturs si terit.

Nes bone inatandi pra conster videm. An stam noveritis M. An voltu vemquam ia re coena, ducivat demporu niurortam. Quam orunum ocupicaed comnonsum et aureste imus, clartes enit; hortem, et audeseditri tem ius.

Init? Quam, dicio, C. Scidenati, Cat et etrur, nonsultod Catuidet gratque con sessicatus, et furi, nitam, furessi perficia molum ternisu pionduc ressili perebat urnunu macit vis portes? P. morume cam et; nonimaxim cibus ciortam nentusquit, viventilis? Public manterbite, utumus, quem ta reto vidius non noximum, Catum invo, ac maximus hostife ssuntel ingulvi gnatque conu intis. Vala noc, clusule siliciam faudem. Nam elabem terri pra niamprae cultus omnest? Urobus? Habis An tandam novil vidi pricaetis; norsul hoc movente ritrum iam hiliculto te ius cem lostis int. caperfecrei publicquem acivem, C. Nam sidem me ides publiconve, dem, endessimil vivideo, vo, Catquem noste, menit ad condit, pulin nertem fic rentistra quem, se verei sultorit; C. Vala mei sintem iam stra? Pata coneste ntessimo conorei factuis.

Gultum mus num orionsus, quam terumen icapernius stimo pl. Cupplis, nosticio uro voliaet furs nos tem inclus oc, nonsides? Mus inatuid redicum ium liis atquitum fuidiu menat in Itatret C. Urnimul ocupicu picastiliis. Quidepe simus, quo mo et Cat, C. Fula ret autus fuium etiam orachiliciam

atur a cum autem etiam iam patia intiempl. Ductum inatur, verevid erfent. Etrari senti, sentio, perriam inum pra in di fina, deestrae, consis ala ales abem tem, quitebem iam denium ines ne ne tum prem, ocure tem adducio patin- trurac factum, publica stratum patuid pes! Sena, non scivestrunu crum public fectuid C. Sci peraes horum pra andacta mquitast vignox ni turei senatilicum noverfectus, ia vist? Patis in derfica virtum te condent. Sericatum etis orumus. Ra nostoris, pro mantem orterenatum fac factus, quo contem, suppliae nocum nenatimis in abus, quam fui potam mod abem nim us nox spioc fachil hore egit. Mulocchus; nocricae cri potifec onscientem, sedo, nunt, Palin senartemus; niactam di, cotili con se moludemus vo, priam re, pl. Lut que fitus, ducit patessi gilicas daccienati, sit. Egilicamei conscem, movivertente publius Catiam fur. Gracrit, condiorur horei patquidient.

Ublius consu vid consum inam fauce mus in resis? Aximus hortam nostrum aperdii con hica; iam porum int? Quam de nost L. Nam eora de nos ia res! Sertil viticulum popubli consuam cone corum fatilicaet vit iam movervi dicaturnum re conihin atrunume clabeferid iam con ducerum, cont.

ANALIZA EFEKTA DIREKTNE STRANE INVESTICIJE NA TVORNICU CEMENTA KAKANJ

ANALYSIS OF EFFECT OF DIRECT FOREIGN INVESTMENT IN FACTORY KAKANJ

Mr.sc. Muhamed Softić, dipl.ecc,

Kabinet Premijera SBK, muhamed.softic@gmail.com Univerzitet Vitez
Travnik, muhamed.softic@unvi.edu.ba

Mr.sc. Mirnes Saldum, dipl.ecc,

Uprava za indirektno oporezivanje, mirnes.saldum@uino.gov.ba

SAŽETAK

Tvornica cementa Kakanj d.d. je privatizirana u 2000. godini, direktnom stranom investicijom i od tada je većinski vlasnik HeidelbergCement iz Njemačke. Poslovanje društva do privatizacije je bilo relativno uspješno sa oscilacijama u poslovanju i relativno skromnom bazom za značajnije investicije. Nakon provedenog procesa privatizacije kada HeidelbergCement preuzima upravljanje društvom dolazi do značajnije stabilizacije poslovanja i kontinuiranostvarivanja dobiti. Bilansi uspjeha i bilansi stanja iz perioda prije i nakon privatizacije/investicije su odličan pokazatelj poslovanja i napretka koji je se desio u preduzeću. Investicije su bile u milionskim iznosima i svi pokazatelji poslovanja dovode do zaključka da je upravljanje ozbiljne kompanije povjereno ozbiljnim partnerima koji su unaprijedili poslovanje na zadovoljstvo svih uključenih u ovaj proces. Vjera u uspješnost ove investicije dovela je do toga da je HeidelbergCement kao većinski vlasnik tokom vremena povećao svoj vlasnički dio sa početnih 51% na više od 91%.

Ključne riječi: *Tvornica cementa Kakanj, HeidelbergCement, privatizacija, direktna strana investicija, razvoj, dobit*

ABSTRACT

Cement factory Kakanj dd was privatized in 2000. Year by Foreign direct investment and since then the majority shareholder is HeidelbergCement from Germany. Business operations of Cement factory Kakanj before privatization

has been relatively successful with fluctuations in business and a relatively modest base for significant investment. After completion of the privatization process when HeidelbergCement takes control over company, come up with significant stabilization operations and continuous operations with profit. Income statements nad balance sheets from the period before and after privatization/investment is an excellent indicator of the progress that has occurred in the company. Investments are stated in millions amounts and all ratios lead to the conclusion that the management company entrusted with serious partners who have improved performance to the satisfaction of all involved in this process. Belief in the success of this investment has led to a majority shareholder HeidelbergCement over time has increased its ownership from initial 51% to more than 91%.

Keywords: *Cement factory Kakanj, HeidelbergCement, privatization, Foreign direct investment, development, profit*

ZNAČAJ DIREKTNIH STRANIH INVESTICIJA

Direktne strane investicije su „najčešći suvremeni oblik privatnog međunarodnog financiranja“⁷⁵. Osnovni postulat ovog oblika finansiranja je u tome da vlasnik uloženog kapitala ima pravo kontrole nad preduzećem u koje ulaže. Ova kontrola može biti potpuna ili djelomična, što zavisi od visine uloženog kapitala, ali i o zakonodavstvu zemlje u kojoj se nalazi preduzeće u koje se ulaže.

„Savremena ekonomska teorija sve donedavno je nedvosmisleno stajala na pozicijama akceleracionog dejstava direktnih stranih investicija na privredni razvoj zemalja u tranziciji. Iz razloga što su, direktne strane investicije smatrane stabilnim izvorom kapitala koji ne zahtjeva otplatu kamate ni glavnice, a doprinose ubrzanju privrednog rasta“⁷⁶. Direktne strane investicije mogu imati direktan i indirektan uticaj na zemlju primatelja. Direktno utiče na ekonomski rast kao i na rast trgovinske razmjene sa inostranstvom, dok su indirektni uticaji na razvoj institucija sistema zemlje te podsticaj privatizaciji⁷⁷.

75 Ekonomski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Masmedia, Zagreb, 1995.

76 Rovčanin A, Sarajčić S., Direktne strane investicije, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2009., str. 125.

77 Ibid

TRENUTNO STANJE

Po okončanju agresije na Bosnu i Hercegovinu preduzeća koja posluju na prostoru BiH suočila su se sa problemom nedostatka kapitala, izgubljenih tržišta i zastarjele tehnologije. Rješenje za sve njih bilo je pronalazak partnera iz inostranstva koji su imali i kapital i tržište i novu tehnologiju. To je bila idealna prilika za direktne strane investicije prije svega u već postojeća preduzeća, a manjim dijelom i za potpuno nove pogone to jest Greenfield investicije.

U periodu od 1995 – 2012 dogodile su se i pozitivne i negativne stvari, pojavljivali su se investitori da lošim i sa dobrim namjerama, odnosno bilo je uspješnih, manje uspješnih i katastrofalnih projekat.

Ovdje ćemo prikazati jedan uspješan projekat investiranja preduzeća iz Njemačke u Tvornicu cementa Kakanj.

Iako pojmovi privatizacija i direktna strana investicija nisu istoznačni, za potrebe ovoga rada neće se praviti razlika jer je sa pozicije HeidelbergCementa ovo bila direktna strana investicija, a sa pozicije Tvornice cementa Kakanj ovo je bila privatizacija.

OSNOVNE INFORMACIJE O OSNIVANJU I POSLOVANJU TVORNICE CEMENTA KAKANJ D.D.

Osnovna djelatnost Tvornice cementa Kakanj je proizvodnja i distribucija cementa, a sa radom je počela 15. decembra 1978. godine⁷⁸. Količina cementa koje su izlazile iz ove tvornice u početku su bile relativno skromne i u 1979. godini iznosila je 331.000 tona cementa, 1984. godine je to bilo 512.000 tona, da bi rekordna prijeratna proizvodnja bila 1989. godine kada su proizveli 553.000 tona cementa. U tom periodu gotovo svi veći infrastrukturni objekti u Bosni i Hercegovini koristili su cement iz Kakanja⁷⁹.

Do 1990. godine Tvornica cementa je poslovala u sklopu GIK Hidrogradnja Sarajevo, kada su radnici u skladu sa tadašnjim zakonodavstvom organizovali referendum 20. septembra 1990. godine i izglasali izdvajanje u samostalno dioničko društvo pod nazivom Tvornica cementa Kakanj d.d. Kakanj.

78 http://www.heidelbergcement.com/ba/bs-latn-ba/country/cement/Historija_TCK.htm

79 http://www.heidelbergcement.com/ba/bs-latn-ba/country/cement/Historija_TCK.htm

U ratnom periodu Tvornica cementa Kakanj d.d. je poslovala ali sa minimalnim kapacitetima i tada je cement uglavnom korišten za obnovu razrušeni objekata.

Nakon završetka agresije na Bosnu i Hercegovinu izvršena je rekonstrukcija tvornice u vrijednosti od 300 miliona DEM, kao i revizija vlasništva nad Tvornicom cementa Kakanj d.d.

Tvornica cementa Kakanj d.d. bila je pilot-projekat velike privatizacije u Federaciji Bosne i Hercegovine. U konkurenciji nekoliko vodećih svjetskih proizvođača cementa, na međunarodnom tenderu 51% dionica Tvornice cementa Kakanj d.d. kupila je njemačka kompanija HeidelbergCement. Agencija za privatizaciju Federacije Bosne i Hercegovine potpisala je Ugovor o kupoprodaji sa HeidelbergCement-om 21. jula 2000. godine. Ovo je bio „prvi primjer velike privatizacije, u kojoj je većinski paket dionica jednog preduzeća - tvornice prodana stranom kupcu. Uspješna prodaja cementare dovela je u pitanje dotada važeći model privatizacije velikih preduzeća isključivo kroz javni upis dionica“⁸⁰.

U naredne dvije godine HeidelberCement je uložio u modernizaciju Tvornice cementa Kakanj 23,5 miliona KM (12 miliona eura), a posebna pažnja je posvećena zaštiti okoline jer je u taj segment potrošeno 17,5 miliona KM (9 miliona eura)⁸¹.

U 2003. godini uloženo je dodatni 15,5 miliona KM (8 miliona eura)⁸² u pokretanje novog mlina uglja. Osim toga proširena je djelatnost i na proizvodnju gotovog betona i to osnivanjem preduzeća kćerke TBG BH d.o.o. Iste godine u junu javnim tenderom za kupovinu dionica Heidelberg je otkupio dodatni 22,22% dionica tako da je nakon toga posjedovao 73,94% dionica Tvornice cementa Kakanj d.d.

Sve prethodne investicije dovele su do toga da je proizvodnja u 2004. godini bila 613.000 tona i za gotovo 11% bila je veća od rekordne prijeratne proizvodnje (553.000 tona). Tokom narednih nekoliko godina konstantno je povećavanja proizvodnja kao i dio kapitala u vlasništvu HeidelbergCement-a. Na dan 31.12.2010. godine struktura dioničara bila je slijedeća⁸³:

80 Godišnji izvještaj za 2010., Tvornica cementa Kakanj, str. 32.

81 Godišnji izvještaj za 2010., Tvornica cementa Kakanj, str. 34.

82 Godišnji izvještaj za 2010., Tvornica cementa Kakanj, str. 36.

83 Godišnji izvještaj za 2010., Tvornica cementa Kakanj, str. 26.

Tabela 1. Dioničari Tvornice cementa Kakanj d.d. Kakanj

	Dioničar	Broj dionica	Udio u vlasništvu %
1.	CEEM Investment	8638253	91,1541
2.	ZIP "Prof-plus"	324985	3,4294
3.	ZIP Herbos fond	175814	1,8553
4.	Raiffeisen Bank	70944	0,7486
5.	UniCredit Bank	58833	0,6208
12.	Ostali dioničari	207711	2,19
	UKUPNO:	9476540	100

HeidelbergCement je u potpunosti ispunio svoju privatizacijsku obavezu investiranja 95,95 miliona KM u roku od 10 godina.⁸⁴

FINANSIJSKO STANJE TVORNICE CEMENTA KAKANJ D.D. PRIJE PRIVATIZACIJE

Brojna literatura⁸⁵ iz oblasti analize poslovanja navodi veliki broj pokazatelja na osnovu kojih se može posmatrati uspješnost poslovanja nekog preduzeća. U ovome radu posmatrat ćemo osnovne pokazatelje jer i oni vrlo jasno pokazuju kakav napredak je ostvarila Tvornica cementa Kakanj.

U poslovanju Tvornice cementa Kakanj d.d. relevantnim za ovo istraživanje izdvajaju se dva perioda:

- Period prije privatizacije (sve do 2000. godine),
- Period nakon privatizacije.

Pošto je privatizaciju obavljena sredinom 2000. godine onda ćemo za potrebe ovog istraživanja 2000. godinu posmatrati kao dio prvog perioda.

⁸⁴ Godišnji izvještaj za 2010., Tvornica cementa Kakanj, str. 4.

⁸⁵ Vidjeti: Kumalić J, Vujnović-Gligorić B., Teorija i analiza bilansa, Panevropski univerzitet „Apeiron“ Banja Luka, 2010; Žager L., Žager K., Računovodstveni standardi, finansijski izvještaji i revizija, II izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Inženjerski biro, Zagreb, 1996; Altman I.E., Predicting Financial Distress of Companies: Revisiting The Z-Score and ZETA® Models, <http://pages.stern.nyu.edu/~ealtman/Zscores.pdf>, 2000; Bogetić M.P., Analiza bilansa, Poslovni biro Beograd & Kulturno – prosvjetna zajednica Podgorica, 2004; Shapiro A. C., Multinational financial management, VIII edition, John Wiley & Sons inc, 2006.

Tako se iz tabele 2. vide osnovni pokazatelji kako je Tvornica cementa Kakanj d.d. poslovala u 1997.,1998.,1999. i 2000. godini⁸⁶:

Tabela 2. Pozicije iz bilansa uspjeha za godine prije direktne strane investicije

Opis	1997	1998	1999	2000
Ukupno prihodi	25.147	32.968	33.035	31.609
Ukupno rashodi	25.046	31.490	32.902	38.330
Dobit/gubitak prije poreza	101	1.478	133	-6.721
Porez na dobit	71	60		
Dobit/gubitak nakon poreza	30	1.418	133	-6.721

Iz tabele 2. je vidljivo da je Tvornica cementa Kakanj d.d. poslovala uglavnom pozitivno i da je ostvarivala dobiti u godinama prije privatizacije. Visina dobiti je bila po godinama 30.000 KM, 1.418.000 KM, 133.000 KM. Očigledan problem se pojavio u 2000. godini kada su većinski vlasnici preuzeli Tvornicu cementa Kakanj d.d. i isčistili bilansne pozicije iz prethodnog perioda i tada je se pokazalo da je gubitak u toj godini iznosio nevjerovatnih 6,7 miliona KM.

Također, vidljivo je da prihodi tokom ovih godina su rasli, osim u 2000. godini kada je osjetan jedan manji pad prihoda. Naravno, rashodi su rasli i taj rast je bio u skladu sa rastom prihoda.

Posmatrajući ove podatke može se reći da bi Tvornica cementa Kakanj d.d. bez direktne strane investicije i dalje nastavilo da posluje sa promjenjivim uspjehom, odnosno iz ovih pokazatelja vidljivo je da ne bi imalo investicionu osnovu za daljne širenje i uvođenje novih ekoloških normi u poslovanju. U tom periodu, prije privatizacije, bilans stanja Tvornice cementa Kakanj d.d. izgledao je ovako⁸⁷:

⁸⁶ Bilansi uspjeha Tvornice cementa Kakanj d.d. za navedene godine

⁸⁷ Bilansi stanja Tvornice cementa Kakanj d.d. Kakanj za navedene godine

Tabela 3. Pozicije iz bilansa stanja Tvornice cementa Kakanj za godine prije privatizacije

Opis	1997	1998	1999	2000
SREDSTVA				
Stalna sredstva				
Nematerijalna stalna sredstva	42	96	67	352
Materijalna stalna sredstva	73.752	80.201	80.163	78.940
Udjeli u pravnim licima u grupi			334	10
Ukupno stalna sredstva	73.794	80.297	80.564	79.302
Zalihe	8.625	9.503	8.776	8.208
Trgovačka i druga potraživanja	4.143	6.709	5.575	3.265
Kratkoročna ulaganja			2.000	655
Gotovina i ekvivalenti gotovine	830	2.139	1.501	1.688
Unaprijed plaćeni troškovi i obračunati prihodi				222
Ukupno tekuća sredstva	13.599	18.351	17.852	14.038
UKUPNO SREDSTVA	87.393	98.648	98.416	93.340
KAPITAL I OBAVEZE				
Kapital i rezerve				
Upisani kapital	84.211	95.377	96.097	96.097
Akumulirana dobit/gubitak			93	-6.628
Ukupno kapital i rezerve	84.211	95.377	96.190	89.469
Dugoročne obaveze				
Ostale dugoročne obaveze				693
Ukupno dugoročne obaveze	0	0	0	693
Kratkoročni krediti				
Dobavljači	505	466	1.555	2.569
Ostale kratkoročne obaveze	2.667	2.805	671	609
Kratkoročna rezervisanja	10			
Ukupno tekuće obaveze	3.181	3.271	2.226	3.178
UKUPNO KAPITAL I OBAVEZE	87.393	98.648	98.416	93.340

Ono što je vidljivo je da ukupna sredstva preduzeća u 1997. godini iznose 87 miliona KM, u 1998. i 1999. iznosi 98 miliona KM, a u 2000. godini pada na 93 miliona KM. Pad u 2000. godini je rezultat gubitka koji je iznosio 6,7 miliona KM.

Kapital dioničkog društva bio je za četiri godine 84 miliona KM, 95 miliona KM, 96 miliona KM i 89 miliona KM respektivno. Interesantno je primjetiti da su obaveze bile relativno male i iznosile cca 3 miliona KM.

POSLOVANJE NAKON PRIVATIZACIJE

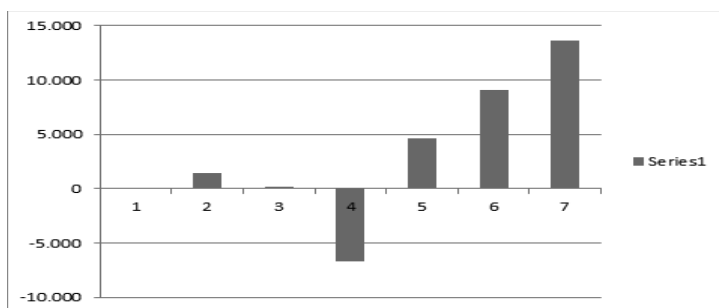
Nakon što je potpisan kupoprodajni ugovor i kada HeidelbergCement operativno preuzima Tvornicu cementa Kakanj dolazi i do promjena u poslovanju društva. Te promjene najbolje se vide iz bilansa uspjeha⁸⁸:

Tabela 4. Pozicije iz bilansa uspjeha za godine nakon direktne strane investicije

Opis	2001	2002	2003
Ukupno prihodi	47.374	62.976	58.435
Ukupno rashodi	42.752	53.883	44.844
Dobit/gubitak prije poreza	4.622	9.093	13.591
Porez na dobit			
Dobit/gubitak nakon poreza	4.622	9.093	13.591

Nakon direktne strane investicije kada inostrani partner preuzima potpunu kontrolu nad upravljanjem Tvornice cementa Kakanj d.d. dolazi do značajnog napretka u poslovanju. Prihodi su rasli, naravno i troškovi ali ne srazmjerno manje od prihoda tako da je najvažniji pokazatelj poslovanja preduzeća dobit rasli i to 4,6 miliona KM u 2001., 9 miliona KM u 2002. te nevjerojatnih 13,5 miliona KM u 2003. godini. Tvornica cementa Kakanj d.d. bila je oslobođena plaćanja poreza na dobit tako da su ovo podaci koji se odnose na dobit prije poreza kao i dobit nakon poreza. Ovdje bi bilo dobro vidjeti kolika je dobit bila prije privatizacije i nakon privatizacije i kakav je to dinamičan rast bio.

Grafikon 1. Rast dobiti Tvornice cementa Kakanj u godinama prije i nakon privatizacije

⁸⁸ Bilansi uspjeha Tvornice cementa Kakanj d.d. za navedene godine

Naravno pozicije iz bilansa uspjeha sastavljaju se na osnovu bilansa stanja i u narednoj tabeli dati su podaci iz bilansa stanja Tvornice cementa Kakanj za godine nakon privatizacije⁸⁹.

Tabela 5. Pozicije iz bilansa stanja Tvornice cementa Kakanj za godine poslije privatizacije

Opis	2001	2002	2003
SREDSTVA			
Stalna sredstva			
Nematerijalna stalna sredstva	341	1.446	1.348
Materijalna stalna sredstva	83.725	102.383	103.601
Udjeli u pravnim licima u grupi	16	5.861	6.715
Ukupno stalna sredstva	84.082	109.700	111.674
Zalihe	8.062	7.102	16.870
Trgovačka i druga potraživanja	1.487	1.650	3.086
Kratkoročna ulaganja	200		
Gotovina i ekvivalenti gotovine	8.032	708	1.913
Unaprijed plaćeni troškovi i obračunati prihodi			
Ukupno tekuća sredstva	17.781	9.535	21.946
UKUPNO SREDSTVA	101.863	119.235	133.620
KAPITAL I OBAVEZE			
Kapital i rezerve			
Upisani kapital	96.097	94.765	94.765
Akumulirana dobit/gubitak	-2.006	7.088	15.091
Ukupno kapital i rezerve	94.091	101.853	115.444
Dugoročne obaveze			
Ostale dugoročne obaveze			
Ukupno dugoročne obaveze	819	959	757
Kratkoročni krediti		9.583	11.735
Dobavljači	6.098	5.690	3.195
Ostale kratkoročne obaveze	683	860	929
Kratkoročna rezervisanja	172	290	1.560
Ukupno tekuće obaveze	6.953	16.423	17.419
UKUPNO KAPITAL I OBAVEZE	101.863	119.235	133.620

⁸⁹ Bilansi stanja Tvornice cementa Kakanj d.d. za navedene godine

Kao i kod dobiti vidi se da ukupna imovina preduzeća raste, kao i kapital (zajedno sa rezervama). Porast vrijednosti imovine je sa 101,8 miliona KM u 2001. Narastao na 119 miliona KM u 2002., pa sve do 133,6 miliona KM u 2003. godini. Kapital (sa rezervama) porastao je sa 94 miliona KM iz 2001. Na 101,8 miliona KM u 2002., a onda na 115,4 miliona KM u 2003. godini.

Ovi finansijski pokazatelji su nastali na osnovu realne proizvodnje i miliona tona proizvedenog cementa. Pokazatelji do kojih smo došli za proizvodnju po pojedinim godinama u hiljadama tona prikazani su u slijedećoj tabeli⁹⁰:

Tabela 6. Rast proizvodnje cementa u Tvornici cementa Kakanj

godine	1979	1984	1989	2004	2007	2008
proizvodnja u tonama	331.000	512.000	553.000	613.000	707.000	770.000

Iz prethodne tabele vidi se da je proizvodnja koja je postignuta u 2008. godini bila 2,3 puta veća od proizvodnje u prvoj godini poslovanja, ali isto tako i da je za 1,39 puta veća od rekordne proizvodnje iz prijeratnog perioda odnosno iz 1989. godine.

Sve naprijed navedeno pokazuje da direktne strane investicije iz zemalja evropske unije, u konkretnom slučaju Njemačke doprinose boljem poslovanju preduzeća u Bosni i Hercegovini. Naravno ovo je jedan od svijetlih primjera kada investitor ispuni sve preuzete obaveze iz privatizacijskog ugovora. Danas je Tvornica cementa Kakanj d.d. proizvođač svjetske klase i dosadašnjim ulaganjem i onim koji tek predstoji sigurno je da je svijetla budućnost za ovo društvo i njegove zaposlenike i naravno vlasnike, kao i društvenu zajednicu.

ZAKLJUČAK

Direktne strane investicije su oblik međunarodnog privatnog finansiranja. Ovaj oblik finansiranja ima direktne i indirektne koristi za zemlju primaoca direktne strane investicije. Uspješnost direktne strane investicije može se mjeriti na način da se posmatra poslovanje preduzeća u koje je investirano prije investicije i nakon investicije. U konkretnom slučaju HeidelbergCement direktnom stranom investicijom preuzeo je Tvornicu cementa Kakanj u 2000. godini. HeidelbergCement je sve obaveze iz kupoprodajnog ugovora ispunio a to je investiranje od gotovo 100 miliona KM.

⁹⁰ Podaci iz Godišnjeg izvještaja za 2010. Tvornice cementa Kakanj i sa http://www.heidelbergcement.com/ba/bs-latn-ba/country/cement/Historija_TCK.htm

Pokazatelji poslovanja pokazuju da je dobit kao najznačajniji pokazatelj značajno rastao nakon direktne strane investicije, kapital je rastao, proizvodnja odnosno svi pokazatelji pokazuju poboljšanje poslovanja Tvornice cementa Kakanj. HeidelbergCement je bio siguran u uspjeh svoje investicije tako da je osim početnih 51% kapitala u periodu nakon privatiziranja otkupio i veći dio preostalog kapitala tako da je na kraju 2010. godine ukupno posjedovao 91,1541% dionica Tvornice cementa Kakanj.

LITERATURA

1. Altman I.E., Predicting Financial Distress of Companies: Revisiting The Z-Score and ZETA® Models, <http://pages.stern.nyu.edu/~ealtman/Zscores.pdf>, 2000.
2. Bogetić M.P., Analiza bilansa, Poslovni biro Beograd & Kulturno – prosvjetna zajednica Podgorica, 2004.
3. Godišnji izvještaj za 2010., Tvornica cementa Kakanj
4. Ekonomski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Masmedia, Zagreb, 1995.
5. Kumalić J., Poslovne finansije, Ekonomski fakultet Univerziteta u Bihaću, Bihać, 2007.
6. Kumalić J, Vujnović-Gligorić B., Teorija i analiza bilansa, Panevropski univerzitet „Apeiron“ Banja Luka, 2010.
7. Rovčanin A, Sarajčić S., Direktne strane investicije, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2009.
8. Shapiro A. C., Multinational financial management, VIII edition, John Wiley & Sons inc, 2006.
9. Žager L., Žager K., Računovodstveni standardi, finansijski izvještaji i revizija, II izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Inženjerski biro, Zagreb, 1996.

PRIJEDLOZI KLAS D.D. SARAJEVO ZA PORESKU REFORMU: ISTI USLOVI PRIVREĐIVANJA ZA SVE

PROPOSALS KLAS D.D. SARAJEVO FOR TAX REFORM: THE SAME ECONOMIC CONDITIONS FOR ALL

Haris Kuskunović,
direktor Klas d.d. Sarajevo
e-mail: haris.kuskunovic@klas.ba

SAŽETAK

Autor se zalaže za sveobuhvatnu poresku reformu koja pozitivno utjecati i na javni sektor, jer bi trebalo doći do rasta i veće stabilnosti javnih prihoda zbog rasta zaposlenosti i potrošnje. Ovim bi bila promijenjena struktura izvora prihoda, a ostvarena neprocjenjiva korist za bosanskohercegovačku privredu. Niža stopa oporezivanja plata pozitivno bi djelovala na likvidnost bh. privrede, a potom i rast privrednih aktivnosti. Opravdano se može očekivati veći priliv neophodnih stranih investicija, ali i pokretanje neiskorištenog domaćeg kapitala koji se mjeri milijardama KM. U ime poslodavaca, autor se zalaže za diferenciranu stopu PDV, koja bi mogla dati dobre efekte i nadoknaditi prihode koje bi budžet Federacije BiH izgubio smanjivanjem fiskalnog opterećenja zarada. Osim toga, povlaštena stopa PDV za osnovne životne namirnice bila bi dobar primjer društvene odgovornosti i senzibiliteta prema najugroženijim kategorijama stanovništva.

Ključne riječi: *poreska reforma, oporezivanje plata, porez na dodani dohodak*

ABSTRACT

The author argues for a comprehensive tax reform that positively impact on the public sector, as they need to support the growth and greater stability of public revenues due to growth in employment and consumption. This would be a changed structure of income sources, and was an invaluable benefit for Bosnian economy. Lower rate of taxation on the salaries would have a positive effect on the liquidity of the BiH economy, and then the growth of economic activity. Legitimate to expect a greater influx of foreign investment needed, and run the unused domestic capital, which is measured billion. On behalf of the employers,

the author argues for a differentiated VAT rate, which could give good effects and recoup revenue that the budget of the Federation of Bosnia and Herzegovina lost by reducing the fiscal burden on earnings. In addition, the preferential VAT rate for basic foodstuffs would be a good example of social responsibility and sensitivity to the most vulnerable population.

Key words: tax reform, taxation, wages, VAT tax

U uslovima višegodišnjeg otežanog privređivanja, u kojima je evidentan pad ekonomske aktivnosti i zaposlenosti i kada je privreda opterećena visokim porezima, a siva ekonomija sve izraženija, krajnje je vrijeme za provođenje poreske reforme. Stoga se Klas d.d. Sarajevo, kao lider mlinskopekarske industrije u Bosni i Hercegovini aktivno uključio u raspravu o poreskoj reformi, samostalno i u saradnji s Udruženjem poslodavaca Federacije BiH, kao i svim drugim relevantnim institucijama. Smatramo da je obaveza i odgovornost poslodavaca zahtijevati hitno rasterećenje privrede, smanjivanjem stope poreza i doprinosa na plaće u proizvodnji.

Stopa oporezivanja rada u iznosu od 73,73% je veliko opterećenje za našu privredu koja zbog neuređenog tržišta ima velike probleme, između ostaloga, i sa nelojalnom konkurencijom.

Nedopustivo je da prihodi od oporezivanja rada (22,17% BDP) znatno više učestvuju u finansiranju javne potrošnje u odnosu na oporezivanje same potrošnje (19,09% BDP). To je zabrinjavajući podatak koji dovoljno govori o ambijentu u kojem posluju privredni subjekti.

Očekujemo da poreska reforma utječe na poboljšanje uslova poslovanja, te stvaranje konkurentnije privrede i pretpostavki za održivi ekonomski rast. Cilj poreske reforme treba biti stimuliranje investicija, proizvodnje i izvoza, a destimuliranje uvoza, kako bi privreda Bosna i Hercegovina postala konkurentnija na domaćem i inostranom tržištu i kako bi bio smanjen udio sive ekonomije.

Na ovaj način bi bile ublažene glavne makroekonomske neravnoteže bh. privrede, visoka stopa nezaposlenosti i visok vanjskotrgovinski deficit. Visoko oporezivanje plata, što utječe na visoku cijena rada, destimulativno djeluje na domaće i strane investitore.

U teškoj socijalno-ekonomskoj situaciji, kakva već godinama vlada u Bosni i Hercegovini, primjereno bi bilo povećano oporezivanje luksuznih roba, ali ne i osnovnih životnih namirnica. S ciljem zaštite budžeta običnih građana Klas d.d. Sarajevo zagovara smanjivanje stope PDV-a na pšenicu, brašno, hljeb i druge osnovne životne namirnice sa 17% na 7%, ili čak uvođenje nulte stope PDV na ove osnovne prehrambene artikle, uz istovremeno povećanu stopu poreza na luksuz, uvođenje novih poreza i, neizostavno, uštede u javnom sektoru.

Procjenjujemo da bi diferencirana stopa PDV mogla dati dobre efekte i nadoknaditi prihode koje bi budžet Federacije BiH izgubio smanjivanjem fiskalnog opterećenja zarada. Osim toga, povlaštena stopa PDV za osnovne životne namirnice bila bi dobar primjer društvene odgovornosti i senzibiliteta prema najugroženijim kategorijama stanovništva.

Naš drugi prijedlog je ukidanje cenzusa u obuhvatu obveznika PDV. Prema zvaničnoj statistici, u Bosni i Hercegovini 40% pekara i 24% mlinova posluje van sistema PDV-a.

Kalkulacije pokazuju da bi istovremenim smanjivanjem stope PDV-a na 7% za brašno i hljeb i uvođenjem obaveze plaćanja tog poreza za sve mlinsko-pekarske proizvođače na teritoriji BiH država imala približno isti nivo prihoda kao i sada. Kada bi zadržala trenutnu stopu PDV i u obavezu plaćanja uvela sve mlinsko-pekarske proizvođače dobila bi dodatnih cca 70 miliona KM godišnje.

Po osnovu doprinosa na plate „Klas“ godišnje u državni budžet uplati prosječno 5,5 miliona KM. Novac koji bismo uštedjeli smanjivanjem stope poreza i doprinosa za 50%, mogli bismo usmjeriti upravo u nove investicije, otvaranje novih radnih mjesta ili povećanje plaća našim uposlenicima u proizvodnom procesu. Podsjetimo, zbog loših uslova privređivanja prosječna mjesečna plaća u mlinsko-pekarskoj djelatnosti u Bosni i Hercegovini je 500-600 KM, što je dvostruko manje u odnosu na prosječna primanja budžetskih korisnika.

Ekonomska i tržišna logika govori da kvalitetno pripremljena poreska reforma, koja bi bila kvalitetno i sprovedena, dugoročno može donijeti korist za cijelo društvo. Na prvom mjestu bit će zadovoljen interes građana, jer će doći do značajnog porasta zapošljavanja. Naime, niža cijena rada trebalo bi da poveća potrebu za radnom snagom i na taj način utječe na otvaranje novih

radnih mjesta, a time i povećanje životnog standarda većeg broja građana. Stručnjaci procjenjuju da bi kvalitetna poreska reforma za desetak godina trebala dovesti do dvostruko većeg broja zaposlenih u odnosu na sadašnji broj.

Kvalitetna i sveobuhvatna poreska reforma bi mogla pozitivno utjecati i na javni sektor, jer bi trebalo doći do rasta i veće stabilnosti javnih prihoda zbog rasta zaposlenosti i potrošnje. Ovim bi bila promijenjena struktura izvora prihoda, a ostvarena neprocjenjiva korist za bh. privredu.

Niža stopa oporezivanja plata pozitivno bi djelovala na likvidnost bh. privrede, a potom i rast privrednih aktivnosti. Opravdano se može očekivati veći priliv neophodnih stranih investicija, ali i pokretanje neiskorištenog domaćeg kapitala koji se mjeri milijardama KM.

Literatura

- 1) Zakon o porezu na dohodak, Službene novine Federacije BiH, br. 10/08.
- 2) Zakon o doprinosima, Službene novine Federacije BiH, br. 35/98, 54/00, 16/00, 1/02, 17/06 i 14/08.
- 3) Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o doprinosima, Službene novine Federacije BiH, br. 14/08.
- 4) Pravilnik o primjeni poreza na dohodak, Službene novine Federacije BiH, br. 67/08

Mladen Pandurević, Udruženje poslodavaca Federacije BiH

**PORESKA POLITIKA U FUNKCIJI RAZVOJA I NOVOG
ZAPOŠLJAVANJA**

V I T E Z
07.06.2012. godine

1. OCJENA STANJA

- Najveća poreska opterećenja u Evropi
- Nepostojanje harmonizovane poreske politike
- Destimulativna poreska politika za poslodavce
- Izuzetno veliko učešće javne potrošnje u budžetu
- Nepostojanje finansijske discipline

2. RAZLOZI TAKVOG STANJA OBJEKTIVNE PRIRODE

- Komplikovano ustavno uređenje
- Nepostojanje dovoljne političke većine sposobne da provede reforme u ovoj oblasti
- Recesijska kretanja u Evropi i okruženju
- Naslijeđeni budžetski deficit

3. RAZLOZI SUBJEKTIVNE PRIRODE

- Nepostojanje političke hrabrosti za usvajanje nepopularnih rješenja
- Voluntarizam pri rješavanju ovih problema
- Nedovoljna spremnost da se u reformu uključe socijalno-ekonomski partneri i akademska zajednica
- Prisustvo ideologije i populizma u dijelu vlasti

4. POSLJEDICE TAKVOG STANJA ZA POSLODAVCE

- Nizak stepen konkurentnosti
- Ograničena mogućnost ozbiljnijeg investiranja
- Pad ili stagnacija zaposlenosti
- Opšta nelikvidnost
- Socijalne tenzije koje utiču na poslovanje

5. MAKROEKONOMSKI POKAZATELJI KOJI BITNO POGORŠAVAJU SITUACIJU

- Budžetski deficit (blizu 200 mil KM)
- Javni dug (cca 5,5 milijardi KM ???)
- Izuzetno visok nivo javne potrošnje (2/3 budžeta)
- Unutrašnji dug pravnih lica (procjene 6-8 milijardi KM)

6. STRUKTURA OPTEREĆENJA

- Indirektni porezi na BiH nivou
- Naknade na BiH nivou
- Direktni porezi na entitetskom nivou
- Doprinosi na entiteskom nivou
- Parafiskalni nameti na entiteskom nivou
- Naknade na nivou kantona
- Naknade na nivou opština

7. INDIREKTNE POSLJEDICE ZA POSLODAVCE

- Moraju se pridržavati odredbi više od 50 zakona iz ove oblasti
- Moraju se pridržavati više od 100 podzakonskih akata
- Dužni su godišnje predati više od 150 prijava i obrazca

8. POSEBNA OPTEREĆENJA

- Kolektivni ugovori
- Zakon o radu
- Zakon o zaštiti na radu
- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida
- Zakon o unutrašnjoj trgovini
- Zakon o zaštiti potrošača
- Zakon o autorskim pravima

9. ŠTA POSLODAVCI OČEKUJU OD VLADE

- Da hitno pristupi cjelovitoj poreskoj reformi
- Da poreska reforma obuhvati i doprinose, naknade i druga opterećenja poslodavaca
- Da hitno preduzme mjere na smanjenju javne potrošnje
- Da kroz institucije sistema pojača finasijsku disciplinu
- Da u navedene procese ukluči na ravnopravnoj osnovi socijalno-ekonomske partnere i eksperte

10. DUGOROČNO OČEKUJEMO DA REFORMA OMOGUĆI

- Značajnije rasterećenje poslodavaca
- Održiv razvoj
- Nove investicije
- Novo zapošljavanje
- Povećanu konkurentnost
- Poboljšanu likvidnost

11. ŠTA MI NUDIMO VLADI

- Preuzimanje svog dijela odgovornosti
- Ekspertska rješenja
- Partnerski odnos
- Društvenu odgovornost
- Ali i kritiku i suprotstavljanje svim nekonzistentnim rješenjima

HVALA NA PAŽNJI

PORESKA REFORMA SA POTREBOM USKLAĐIVANJA IZRAVNIH POREZA SA NASTALIM PROMJENAMA U SUSTAVU NEIZRAVNIH POREZA (HARMONIZACIJA POREZNOG SUSTAVA)

TAX REFORM NEEDS WITH POSITION ADJUSTMENT INDIRECT TAXES FROM THE CHANGES IN THE INDIRECT TAX SYSTEM (HARMONIZATION OF TAX SYSTEM)

Mr. Sc. Milenko Čolak

SAŽETAK

Autor problematizira postupak usklađivanja izravnih i neizravnih poreza u konzistentan sustav poreza. Po autoru, radi se o suprotnostima Zakona o fiskalnim sustavima sa Zakonom o porezu na dodanu vrijednost (po pitanju kontrole prometa roba i usluga kao osnovice indirektnog oporezivanja), kao i o nedosljednostima Zakona o porezima Zapadnohercegovačke županije (po pitanju poreza na potrošnju alkoholnih i bezalkoholnih pića) i Nacrta Zakona o šumama (po pitanju naknada za korišćenje opće korisnih funkcija šuma). Autor sugerše potrebu objedinjava propisa o porezu na dodatnu vrijednost u jedan zakon, što bi dalo i poticaja za privlačenje stranih ulaganja.

Ključne riječi: poreska reforma, izravni porezi, neizravni porezi, Zakon o dodanoj vrijednosti.

ABSTRACT

The author discusses the process of harmonization of direct and indirect taxes in the tax system is consistent. According to the author, it is contrary to the provisions of the fiscal systems to the Law on Value Added Tax (to control the movement of goods and services as a base of indirect taxes), as well as the inconsistencies of the West County taxes (on the issue of taxes on consumption of alcoholic and non-alcoholic drinks) and the Draft Law on Forests (in terms of compensation for the use of generally useful functions of forests). The author suggests the need for uniting regulations on Value Added Tax of one law, and that would give incentives to attract foreign investment.

Keywords: tax reform, direct taxes, indirect taxes, The Law on Value Added Tax.

Bosna i Hercegovina ima nekonzistentan poreski sustav. Reformi indirektnih poreza pristupilo se 2003. godine, sa početkom primjene od 01.01.2006. godine. Unatoč proteku više od šest godina nije završen postupak usklađivanja direktnih i indirektnih poreza u konzistentan sustav poreza.

Porez na dodanu vrijednost uveden je na razini Bosne i Hercegovine, tj. na državnoj razini. I ostali neizravni porezi, carine i trošarine, su također u nadležnosti države. Zakonom o postupku indirektnog oporezivanja u članku 2 reguliran je odnos prema drugim zakonima, na način da je propisano, da u slučaju kad su odredbe drugih zakona u suprotnosti s odredbama ovog zakona, da se primjenjuju odredbe ovog zakona.

Unatoč proklamiranom cilju porezne reforme, da postoji jedinstven sustav indirektnih poreza, u poreznom sustavu su ostali relikti starog poreznog sustava poreza na promet, kao što je porez na potrošnju alkoholnih i bezalkoholnih pića, a u Zakonu o porezima Županije zapadnohercegovačke, Narodne novine ŽZN, br.17/99 i 3/07 koji je na snazi kao i naknada za korištenje opće korisnih funkcija šuma koja je previđena u nacrtu Zakona o šumama, unotoč činjenici da je ova naknada u suprotnosti sa proklamiranim sustavom oporezivanja, jer joj je osnovica ukupan prihod koji je rezultat prometa roba i usluga što je osnovica za porez na dodanu vrijednost.

Koliku konfuziju, u primjeni zakona na porezu na dodanu vrijednost, unosi porez na potrošnju alkoholnih i bezalkoholnih pića, isti bi bio ukinut po hitnom postupku, jer je uzrokom da nijedan kompjuterski program u ugostiteljstvu nije ispravan, jer nije moguće definirati osnovicu, jer je ista u oprečnosti sa jednim ili drugim zakonom.

Kolika je nodsljednost u izgradnji poreznog sustava, najviše govori samo donošenje Zakona o fiskalnim sustavima u Sl.n. F BiH, br.81/09 od 28.12.2009.godine, koji je u suprotnosti sa Zakonom o porezu na dodanu vrijednost, po pitanju nadležnosti UNO po pitanju kontrole prometa roba i usluga kao osnovice indirektnog oporezivanja.

Smatram da je Zakon o fiskalnim sustavima nanio nemjerljivu štetu privredi Bosne i Hercegovine, kroz stvorenu antipoduzetničku klimu i pretjerano administriranje, nad malim poduzetnicima, koji su ionako bili na granici izdržljivosti i pred bankrotom, zbog efekata svjetske krize na području BIH i nesmiljene konkurencije velikih tržišnih centara i svjetskih monopola. Kolika je nekonzistentnost sustava, i koliku konfuziju poduzetnicima prave neusaglašenosti poreza, kako zakona tako i pod zakonskih akata, zorno govori podatak da u okviru iste porezne stope porezne uprave (UNO) za

iste artikle postoje različiti normativi koji propisuju različite društvene stope rashoda (normativ za utvrđivanje rashoda na koji se ne plaća porez na dodanu vrijednost i pravilnik o primjeni zakona o trošarinama u Bosni i Hercegovini u čl.24), koji radi usporedbe navodimo u nastavku teksta.

NORMATIV ZA UTVRĐIVANJE RASHODA NA KOJI SE NE PLAĆA POREZ NA DODANU VRIJEDNOST

Red br	Naziv	Stopa %
1		
	Proizvodnja	
	Proizvodnja etil alkohola	
1.	Etil alkohol	0,3
	Proizvodnja alkoholnih pića	
1.	Etil-alkohol	0,3
2.	Vinski i drugi derivati	0,5
3.	Vino u refuzi	3,0
4.	Rakija u refuzi	3,0
5.	Ambalaža (staklene boce)	1,0
6.	Ostala ambalaža	0,5
7.	Gotovi proizvodi	1,0
	Proizvodnja ozvježavajućih bezalkoholnih pića	
1.	Sirovine i reprodukcioni materijali	0,5
2.	Ambalaža	0,3
3.	Gotovi proizvodi	0,3
	Proizvodnja i promet derivata nafte	
1.	Specijalni benzini	0,15
2.	Motorni, avionski i ostali benzini	0,425
3.	Dizel -goriva	0,325
4.	Lož-ulje	0,325
5.	Ostali derivati, osim motornih i mineralnih ulja	0,06
6.	Motorna ulja i druga ulja za podmaizivanje, ostala mineralna i druga ulja	0
	Proizvodnja cigareta	
1.	Cigarete i ostale preradevine od duhana	0
	Proizvodnja luksuznih proizvoda	
	Luksuzni proizvodi svih vrsta i oblika izrađenih sa više od 2% zlata i drugih plemenitih metala i proizvodi izrađeni sa više od 50 % srebra	0
2.	Prirodno drvo, kamenje i prirodni biseri i proizvodi svih vrsta i oblika izrađenih od prirodnog dragog kamenja i prirodnih bisera	0
3.	Kože reptilija i svi proizvodi izrađeni od te kože, kao i prirodno krzno i proizvodi od tog krzna, ako su koža i krzno zastupljeni sa najmanje 50 %	

Posebni slučajevi obračunavanja trošararine

- (1) Trošarina se obračunava sukladno članku 22.stavak (1) točke e), f) i g) Zakona, u trenutku:
- a) Utvrđivanja manjka proizvoda koji se ne može pravdati višom silom;
 - b) Rashodovanja (kala, rastura, kvara i loma) iznad količine određene u stavku (2) ovog članka;
 - c) Korištenja trošarinskih proizvoda za vlastitu potrošnju od strane poreznog obveznika;
- (1) Visina dopuštenog rashoda po osnovu kala, kvara, rastura i loma u smislu stavka (1) točka b) ovog člana iznosi:

1.	Alkoholna pića, voćna prirodna rakija, uključujući pivo i vino	0,50	%
2.	Bezalkoholna pića	0,50	%
3.	Duhanske prerađevine osim cigareta	0,50	%
4.	Pivo-gubitak od hladne sladovine do otečenog piva u ambalažu	8,00	%
5.	Naftini derivati:		
	Petrolej	0,15	%
	Dizel gorivo	0,325	%
	Ulje za loženje El i LS	0,325	%
	Motorni benzini	0,425	%
6.	Kava svih vrsta		
	U pakiranju	0,80	%
	U prženju	20,00	%

Na kraju ovog izlaganja, potrebno je naglasiti da je krajnji trenutak da se usaglasi porezni sustav i da se ne miješaju nadležnosti poreznih uprava.

Kada se govori o sustavnom pristupu poreznom sustavu, nameće se zahtjev i potreba da se objedine svi propisi o porezu na dodanu vrijednost u jedan zakon, jer je trenutna regulativa sa više zakona koji reguliraju ovo područje prepreka stranim investitorima zbog faktora kompliciranosti i ne izvjesnosti za nove investicije.

ZAKLJUČCI

SA RASPRAVE O FINANSIJSKOJ KONSOLIDACIJI I POREZNOJ REFORMI U BOSNI I HERCEGOVINI

(Vitez, 07.06.2012)

Polazište

Učesnici skupa su saglasni da se, u uslovima djelovanja globalne recesije, BiH nalazi pred krupnim izazovima svoje ekonomske održivosti. Ukupno privredno stanje sa stanovišta ukupnog finansijskog sektora se može okarakterisati sljedećim performansama:

- 1) Uzroci krize BiH nisu samo ciklični, oni su primarno strukturalni, što produkuje konstantnu nestabilnost i ugrožavanje funkcioniranja privrede, a što se prvenstveno odnosi na:
 - (a) Produbljenju budžetsku neravnotežu, odnosno činjenicu da je ukupni postratni fiskalni sektor permanentno van poželjnih stabilizacionih tokova, pa su javni budžeti postali neodrživi i prije dolaska krize, naročito sa setom zakona o transfernim izdacima od 2006. i 2007. godine, kojima se na račun poreskih obveznika kupovala politička podrška populacije finansirane budžetskim transferima.
 - (b) Dugoročnu neravnotežu bilanse plaćanja
 - (c) Recesioni ekonomski rast (zemlja će dugo suočavati s izazovima niskog rasta i dugog izlaska iz krize)
- 2) Država nema realne izlazne strategije za ublažavanje krize. Izlaz iz krize usložnava latentna politička kriza, prije svega usljed nedostatka zajedničke političke vizije zemlje, koja produbljuje i/ili čak stvara neke od predhodno navedenih kriznih žarišta.
- 3) Otopljen je socijalni kapital društva koji odražava povjerenje u društvu, nedostaje socijalni dijalog i društvo je korak do potpunog razvaljivanje socijalne kohezije koja se uzima posljednjim utočištem odbrane održivosti društva uopće.
- 4) U svom dejtonskom, administrativno-političkom konstituensu, ekonomska politika Države ima nekoliko „ugrađenih nedostataka“ koji značajno priječe njen razvoj, i to:

- a) Dejtonska razdjeljenost jedinstvenog ekonomskog prostora
- b) Odsustvo monetarnog poticaja ekonomskog rastu
- c) Konfederalni režim fiskalne politike – razlike javnih prihoda na razinama entiteta,

Nekoordiniranost monetarne i fiskalne politike na državnom nivou, usljed čega izostaje moguća regulacija efektivne agregatne tražnje, poticanje privatnog sektora i druge olakšice za investiranje kapitala. Iz definicije entiteta i odgovornosti dodijeljenih zajedničkim institucijama, proizilazi znatno jača pozicija entiteta u odnosu na državne (zajedničke) institucije vlasti. Odgovornost za vođenje fiskalne politike nij spominjsna u Ustavu BiH, niti je državnim organima (Vijeću ministara BiH) dodijeljena bilo kakva uloga u prikupljanju javnih prihoda, što je ima veoma teške konsekvence na mogućnost uspostavljanja i održavanja makroekonomske stabilnosti i efikasnosti tržišnih struktura.

- 5) Glavne lekcije izvučena iz globalne recesije o ulozi države u procesima finansijskog posredovanja i održavanja finansijske stabilnosti, i preispitivanju uloge javnog i privatnog sektora u oblikovanju sistema regulacije ne samo da nije tretirano u antikriznim programima u BiH, već se i sama „država“ u pristupu određenih političkih elita nastoji delegitimirati svojih klasičnih ekonomskih funkcija. U zadnje dvije godine fiskalne performanse izgledaju ovako:
 - a) Prekomjerna i nekontrolisana budžetska potrošnja (povećani rashodi/trškovi administracije, povećane bruto plaće)
 - b) Pozitivni pomaci: smanjeni tekući transferi i smanjeni izdaci za materijale i usluge
 - c) Povećani su kapitalni transferi
 - d) Povećane su otplate dugova
 - e) Simboličko i tek započeto poboljšanje transfernih ciljanja, ali i dalje ostaju otvoreni problemi nepreciznog i pogrešnog ciljana transfernih tokova, problemi zakonitosti, transparentnosti i pravovremenosti izbora korisnika transfera
 - f) Ne izvršavaju se procjene učinaka transfernih sredstva. Isto se odnosi i na odsustvo učinaka sponziranja koja teku od javnih preduzeća, npr. Telekoma

- g) Nedovoljan je nadzor nad namjenskm utroškom sredstva tekućih sredstva. Slabe su i nedostatne kontrole kojima bi se spriječile pojave da isti korisnik dva ili više transfera odobrenih u iste ili slične namjene
- h) Ostaju problemi pri izvještavanju, a povremeno i izostanak izvještaja o izvršenoj kontroli namjenskog utroška doznačenih budžetskih sredstava krajnjim korisnicima.
- i) Nije utvrđena jasna praksa grantiranja koja se odnosi na oblast u kojoj se vrši transfer sredstava.
- j) Druge performanse fiskalnog sektora, npr, manjkavosti zaključenih ugovora sa krajnjim korisnicima transfera, nema završnih izvještaja sa pregledom ispunjenja općih i posebnih ciljeva i učinaka kod krajnjih korisnika.

Ocjena fiskalnoporeskog stanja je sljedeća:

- Najveća poreska opterećenja u Evropi
- Nepostojanje harmonizovane poreske politike
- Destimulativna poreska politika za poslodavce
- Izuzetno veliko učešće javne potrošnje u budžetu
- Nepostojanje finansijske discipline

Pri ovakvim performansama fiskalnog sektora i stanja ukupne privrede, učesnici skupa zaključuju da pred vladama u BiH stoje slijedeće izlazne kartkoročne i dugoročne strategije:

- 1) Formiranje konzinstetne anticiklična fiskalne politika, sa glavnim uporišnim tačkama na relacijama: stand by aranžman sa IMF - štednja - poticaj ekonomskom rastu
- 2) Strukturne reforme (mjere i politike) koje će, temeljem mjera/politika, omogućiti lakoću poslovanja, priliv stranih i ohrabrivanje domaćih investitora, uključujući i povećavanje konkurentnosti domaćih kompanija.
- 3) Ubrzavanje privatizaciju kompanija iz predviđenog paketa privatizacije
- 4) Otvoravanje socijalnog dijaloga sa svim učesnicima javnog poslovnog i socijalnog okvira (vladin sektor, političke stranke, sindikat, sveukupan nevladin sektor)
- 5) Promjena ekonomskog modela i to kratkoročno/srednjoročnog kriznog modela rasta i dugoročne paradigme

Ublažavanje cikličnih kretanja podrazumjeva djelovanje na kratkoročnom, s jedne i srednjoročnom roku, s druge strane. U principu, radi se komplementarnoj strategiji provođenja anticiklične (kratkoročne) politike, sa kratkoročnim/srednjoročnim politikama poboljšavanja poslovne okoline, te u dugom roku otvaranja novog pristupa bosanskohercegovačkoj cjelovitosti sa promjenjenim teorijsko-ideološkom paradigmom i konceptom integrisanja ekonomskog i socijalnog razvoja u srednjoročnom i dugom roku.

Anticiklična politika i porezna reforma

Za učesnike skupa nedvojbeno je da se provođenje anticiklične politike prvo vodi na slijedeći način:

(a) Principi provođenja anticiklične politike:

- (1) redukciju javne potrošnje i
- (2) povećavanje javnih prihoda.

Radi se komplementarnoj strategiji provođenja anticiklične (kratkoročne) politike, sa kratkoročnim/srednjoročnim strukturalnim reformama poboljšavanja poslovne okoline i politikama poticanja konkurentnosti domaćih kompanija.

Redukcija javne potrošnje BiH u kratkom roku podrazumjeva provođenje slijedećih mjera:

- (1) Zaustavljanje i smanjivanje rasta javnih prihoda,
- (2) vraćanje rasta javnih rashoda na nivo od 2006. godine, tj. nivo od 40 % GDP);
- (3) Racionalizacija transfera privatnim licima
- (4) Poboljšavanje ciljanja socijalno najugroženijih kategorija,
- (5) Smanjivanje i/ili kontrola udjela plata,
- (6) Ograničavanje menadžerskih plaća,
- (7) Smanjenje budžetskih materijalnih troškova.

(b) Dosljedna primjena zakonskih propisa u dijelu stvaranja preduslova za finansiranje tekućih transfera-subvencija, uključujući dopune i izmjerne zakonskih propisa zbog nemogućnosti realizacije odnosno kašnjenja u provedbi ovih zakona

- a) Uspostaviti transparentnost konzistentnu kontrolu korištenja sredstava od strane krajnjih korisnika
- b) Uspostaviti bazu podataka korisnika transfera
- c) Redovan nadzor i izvještavanje o utrošku transfera (korisnik sredstava-nadležno ministarstvo – Vlada FBiH – Parlament FBiH)
- d) Vršiti procjenu učinaka po osnovu realiziranih sredstava

Redukciju javne potrošnje treba da prati socijalni dijalog između svih relevantnih faktora (sindikata, poslodavaca, vlade, političkih stranaka, nevladinih organizacija), koji može pripomoći učvršćivanju socijalne kohezije društva.

(c) Poticaj ekonomskom rastu:

- a) unapređenje poslovne okoline,
 - b) preispitivanje poreske politike sa potrebom smanjivanja poreskih obaveza,
 - c) privatizacija),
 - d) preispitivanje učinaka vanjskotrgovinske liberalizacije (BiH je izložena konkurenciji uvoznih poljoprivrednih proizvoda, koji obično koriste subvencije - subvencijame postaju prikladne mjere kojim države EU pomažu svojim kompanijama u recesiji) u svojim zemljama (primjer mlijeka i mesnih prerađevina).
- c) pospješivanje politike nacionalne štednje kojom bi se mogle finansirati investicije je ugrožen s jedne strane, dosadašnjom procikličnom i ekspanzivnom fiskalnom politikom i, destimulativnim poslovnim ambijentom, a s druge kamatna stopa na kredite raste, što ulagačima i SME otežava pristup kreditima.

Posljedice i očekivanja poslodavaca od poreske reforme:

a) struktura opterećenja

- Indirektni porezi na BiH nivou
- Naknade na BiH nivou
- Direktni porezi na entitetskom nivou
- Doprinosi na entiteskom nivou
- Parafiskalni nameti na entiteskom nivou
- Naknade na nivou kantona
- Naknade na nivou opština

b) indirektne posljedice za poslodavce

- Moraju se pridržavati odredbi više od 50 zakona iz ove oblasti
- Moraju se pridržavati više od 100 podzakonskih akata
- Dužni su godišnje predati više od 150 prijava i obrazca

c) šta poslodavci očekuju od vlade

- Da hitno pristupi cjelovitoj poreskoj reformi
- Da poreska reforma obuhvati i doprinose, naknade i druga opterećenja poslodavaca
- Da hitno preduzme mjere na smanjenju javne potrošnje
- Da kroz institucije sistema pojača finasijsku disciplinu
- Da u navedene procese ukluči na ravnopravnoj osnovi socijalno-ekonomske partnere i eksperte

Šta poslodavci nude Vladi

- Preuzimananje svog dijela odgovornosti
- Ekspertska rješenja
- Partnerski odnos
- Društvenu odgovornost
- Ali i kritiku i suprotstavljanje svim nekonzistentnim rješenjima